

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/243/>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TOIMEENTULO JA HYVÄÄ MIELTÄ

Tutkielma maatalan emäntien yritystoiminnasta.

Anne Peura

Yhteiskuntapolitiikan

pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Toukokuu 1997

TIIVISTELMÄ

TOIMEENTULO JA HYVÄÄ MIELTÄ Tutkielma maatalan emäntien yritystoiminnasta.

Anne Peura
Toukokuu 1997
Yhteiskuntapolitiikka
Jyväskylän yliopisto
78 sivua ja liitteet

Tutkimuksen tarkoitus on ollut selvittää maatalan emäntien yritystoiminnan arkea. Keskeisinä teemoina ovat syyt, jotka ovat saaneet emännät ryhtymään yrittäjiksi sekä yrittäjänä saadut kokemukset. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota sukupuolen merkitykseen niin maatilalla kuin yritystoiminnassakin.

Tutkimusaineistoni keräsin teemahaastatteluilla. Haastattelin kahdeksaa keskisuomalaista maatalan emäntää, joilla on yritys tai jotka työllistävät itsensä. Lisäksi haastattelin kahta henkilöä, jotka järjestävät yrittäjäkoulutusta maaseutuyrittäjille ja maaseudun naisille. Tein haastattelut yhtä lukuun ottamatta kevään 1996 aikana. Yhden haastattelun tein syksyllä 1996.

Yrittäjäksi ryhtyminen on monen eri osatekijän summa. Henkilön elämäntilanne, tarpeet ja tavoitteet, maatila ja maaseutu toimintaympäristönä sekä toimintaidea yhdessä vaikuttavat yrittäjäyyspäätöksen syntyyn. Emännät tavoittelevat yrittäjyydellään ensisijaisesti toimeentuloa tai mielekästä elämänsisältöä. Yrityksestä saatavat tulot ovat yhtenä osana tilan ja perheen kokonaistuloja, kyse on sivuelinkeinoista. Yrityksestä hankittujen tulojen merkitys vaihtelee. Yritys voi olla elämäntapayrittäjyyttä, jolloin tärkeintä on mielenkiintoinen ja mielekäs tekeminen.

Yrittäjyyden hyvinä puolina emännät pitävät mahdollisuutta järjestää työnsä ja työaikansa. Yrittämiseen liitetään vapaus ja itsenäisyys. Työn tekemisellä on keskeinen merkitys, parhaimmillaan se voi olla tapa toteuttaa itseään ja kehittää omia kykyjään. Vaikeuksia on ollut tuotteiden ja palveluiden markkinoinnissa, se on ollut uusi osaamisen alue. Myös kirjalliset tehtävät voivat tuntua hankalilta. Kotona työskentely on yksinäistä, toisaalta tuotteiden myynti tuo asiakaskontakteja. Ympäristön suhtautuminen uuden kokeilijoihin on epäilevää, joskin muutosta on tapahtunut.

Emännät ovat perustaneet yrityksensä kotinsa ja maatalan yhteyteen saavuttaakseen itselleen mielekkään elämäkokonaisuuden. Yritys on sovitettu perheen ja maatalan tarpeisiin sopivaksi. Yritys on yksi osa maatalan ja emännän elämää, kenelläkään siitä ei ole tullut keskeistä elämänsisältöä. Maatila ja sen asettamat reunaehdot, perheen vaatimukset ja yrittäjän omat kyvyt ja toiveet on sovitettu mielekkääksi ja tyydyttäväksi kokonaisuudeksi.

Avainsanat: emäntä, elämäkokonaisuus, liitännäiselinkeino, sukupuolijärjestelmä

SISÄLLYS

	sivu
1. JOHDANTO	1
2. YRITTÄJYYS	3
2.1. Yrittäjänä toimiminen	3
2.1.1. Yrittäjän määrittely	3
2.1.2. Yrittäjyyden monet kasvot	5
2.1.3. Sisäinen yrittäjyys	7
2.1.4. Kolmas sektori	8
2.2. Naisyrittäjyyden erityispiirteitä	9
2.3. Maaseutuyrittäjyys	11
2.3.1. Maaseudun monimuotoisuus	11
2.3.2. Yrittäjyys maaseudulla	12
2.3.3. Maatalousyrittäjyys	13
2.3.4. Liitännäiselinkeinot	13
3. MAATALOUDEN SUKUPUOLIJÄRJESTELMÄ	15
3.1. Sukupuolijärjestelmän käsite	15
3.2. Työnjako maatilalla	17
3.3. Tilojen patrilineaarinen periytyminen	22
4. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄ	24
4.1. Tutkimustehtävä	24
4.2. Tutkimuskohteen etsintä ja rajaukset	26
4.3. Aineiston keruu teemahaastattelulla	28
4.4. Haastateltujen kuvaus	30
4.5. Aineiston analyysi	33
5. YRITTÄJÄKSI RYHTYMINEN	35
5.1. Ympäristön vaikutus yrittäjyyteen	37
5.2. Henkilötekijät yrittäjyyden taustalla	40
5.2.1. Maaseudulla asumiseen ja perheeseen liittyvät tekijät	41
5.2.2. Emännän työkokemus ja koulutustausta	42
5.2.3. Yrittäjyys elämänhallinnan välineenä	43

5.2.4. Elämäntavoitteiden toteutuminen	44
5.2.5. Jatkuvuuden turvaaminen	46
5.2.6. Riskiä - vai varmuutta?	46
5.2.7. Innovatiivisuutta ja avointa mieltä	48
5.3. Liiketoimintaidea	49
6. YRITTÄJYYDEN MERKITYS	51
6.1. Yrittäjyys sivuelinkeinona	52
6.1.1. Tarpeellinen osa toimeentuloa	54
6.1.2. Rahaa tulee jos on tullakseen	55
6.2. Yrittäjyys elämäntapana	57
6.2.1. Mahdollisuus järjestää itse työnsä ja työaikansa	57
6.2.2. Itsensä toteuttamista, kehittämistä ja vastapainoa maataloustyölle	58
6.3. Yrittämisen vaikeuksia ja kielteisiä puolia	60
6.4. Emännän, tilan vai koko maaseudun ratkaisu?	62
7. ELÄMÄNKOKONAISUUS	65
7.1. Elämäntavoitteiden käsite	65
7.2. Perheviljelmä elämäntapana	66
7.3. Eri roolien yhteensovittaminen	66
7.4. Emäntä paikallaan	70
8. POHDINTA	72
LÄHTEET	74
LIITTEET (2 kpl)	

1. JOHDANTO

Yrittäjyydestä puhutaan paljon ja siihen ladataan suuria odotuksia. Yrittäjyyspuhe leikkaa kaikki tasot: koko yhteiskunnan, maaseudun, yksittäisten maatilojen ja niillä työskentelevien ihmisten tulevaisuuden uskotaan rakentuvan entistä enemmän yrittäjyydelle. Yrittäjyyttä yhtenä toimeentulostrategiana markkinoidaan aktiivisesti. Erilaisia yrittäjäkursseja ja projekteja on tarjolla runsaasti. Niitä on räätälöity erikseen niin maaseutuyrittäjille kuin pelkästään naisillekin. Maaseutukeskuksissa toimii yritysneuvoja. Eri maakunnissa on järjestetty naisyrittäjäprojekteja, joiden tavoitteena on naisyrittäjyyden lisääminen. Maanviljelijöistä pyritään tekemään yrittäjiä ja maatalouden liitännäiselinkeinoja tuetaan. Taustalla on sekä maatalouden että koko työelämän uudelleen muotoutuminen.

Maatalous tarjoaa työtä ja toimeentuloa yhä harvemmille. Viimeaikaisista muutoksista voimakkain on ollut Suomen liittyminen EU:n jäseneksi. Välittömimmät seuraukset ovat olleet taloudellisia. Maataloustuotteista saatavat hinnat ovat laskeneet selvästi, eikä tuilla ole pystytty ja haluttu kompensoida ansionmenetyksiä. Jokaisella tilalla on jouduttu miettimään, miten toimeentulo vastaisuudessa hankitaan. Uusien elinkeinojen ja toimeentulostrategioiden löytyminen on elinehto niin maataloille kuin koko maaseudullekin.

Yksittäisellä maatilalla etsitään ennen kaikkea korvaavaa elinkeino maataloudelle, ellei tilan tuotantoa voida tai haluta lisätä ja voimaperäistää. Maataloustuotannon laajentaminen vaatii runsaasti pääomia ja tulevaisuus on monella lailla epävarmaa. Toisaalta erilaiset kiintiöt asettavat rajoituksia tuotannolle. Suomalaiset maatilat ovat perinteisesti olleet monitoimisia ja tuloja on koottu useasta eri lähteestä. Periaatteessa nytkin on monia vaihtoehtoja: sivuansiot, liitännäiselinkeinot ja yritykset maatalan yhteyteen, etätyö... Sivuanisot tilan ulkopuolella ovat nousseet yhä tärkeämmäksi tulonlähteeksi. Etenkin maaseudun naisille julkinen sektori on ollut merkittävä työllistäjä. Suomalainen hyvinvointivaltio on luonut työtilaisuuksia maaseudullekin (Högbacka 1995, 32). Terveyskeskuksiin on tarvittu hoitajia ja kyläkouluille keittäjiä. Valtiontalouden heikkeneminen ja julkisen sektorin leikkaukset tuntuvat maaseudulla myös työpaikkojen vähenemisenä. Palkkatyötä lisäansioksi on tarjolla yhä vähemmän eikä etätyöstäkään

ole löytynyt riittävästi mahdollisuuksia.

Koko maaseudun kannalta uudet yritykset ja elinkeinot ovat tärkeitä, jotta ihmiset pysyisivät maaseudulla ja maaseutu säilyisi asuttuna ja elinvoimaisena. Maatalous työllistää yhä vähemmän ihmisiä, trendi on ollut laskeva jo 1960-luvulta lähtien. Maaseudun elinkeinorakenteessa muualla työssä käyvät on jo suurempi ryhmä kuin maataloudesta elantonsa saavat (Heinonen & Järvinen 1996, 15). Maaseudun naisista emäntinä tai maatalousyrittäjinä toimii vain vähän yli kymmenen prosenttia. Jos emänniksi lasketaan maataloilta asuvat naiset, jotka työskentelevät muualla, on heidän osuutensa 22 %. (Högbacka 1995,28.)

Olen itsekin maatilalan emäntä. Maataloudessa työskenteleviin ihmisiin ja koko maataloussektoriin kohdistuvat muutospaineet ovat minulle tuttuja. Vähentyneet maataloustulot pitäisi pystyä korvaamaan jollakin uudella tulonlähteellä. Niin meidän emäntien kuin työttömienkin odotetaan luovan itsellemme työtilaisuuksia, koska palkkatyötä on yhä vähemmän tarjolla. Uusien elinkeinojen löytäminen ei ole kuitenkaan helppo tehtävä - eivätkä kaikki halua yrittäjiksi. Toivon tämän tutkimuksen antavan myös minulle vastauksia, olisiko yrittäjyys ja tai itsensä työllistäminen mielekäs vaihtoehto.

Tässä tutkimuksessa haluan valottaa yrittäjyyttä emäntien näkökulmasta. Mielestäni on tärkeää varsinaisten toimijoiden, arkipäivän ahertajien, esiin tuominen. Vaikka yrittäjyys on tärkeää koko maaseutualueiden rakenteelliselle kehitykselle, ovat yksittäiset ihmiset kuitenkin varsinaiset agentit. Heidän varaansa maaseutukin rakentuu. Etenkin naiset ovat maaseudun tulevaisuuden kannalta tärkeässä asemassa. Jos maaseudulta ja maataloilta ei löydy naisille mielekkäitä vaihtoehtoja, maaseudun sukupuoli- ja ikärakenne vinoutuu entisestään. Emäntien lisääminen ja esiintuominen yrittäjyyskeskusteluun on tarpeen. Yhtä tärkeää on nähdä sukupuolen merkitys yrittäjyyttä ja koko maaseudun elämää rakentamassa.

2. YRITTÄJYYS

2.1. Yrittäjänä toimiminen

2.1.1. Yrittäjän määrittely

Yrittäjälle tai yrittäjyydelle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Tieteellisestä kirjallisuudesta voi löytää monia eri lähestymistapoja avaamaan yrittämisen problematiikkaa. Eri tutkijat korostavat yrittäjyyden eri puolia: keskeisenä voidaan pitää persoonallisuuspiirteitä, yrittäjän legaalista asemaa tai taloudellisia funktioita. Karkeasti jaotellen yrittäjyyttä voidaan tutkia piirteenä, ihmisen ominaisuutena tai yrittäjyys voidaan käsittää ennen kaikkea toiminnaksi, jolla on omat lähtökohtansa ja päämääränsä (Akseli 1995, 15).

Yrittäjyyttä psykologisesti lähestyvät tutkimukset ovat olleet kiinnostuneita yksilöstä ja tämän ominaisuuksista. Peruskysymyksenä on, miksi juuri tietyt henkilöt perustavat yrityksiä ja menestyvät yrittäjinä (Niittykangas 1992, 46). Yrittäjyyttä on katsottu voitavan selittää yksilötason ominaisuuksilla kuten motiiveilla tai tarpeilla. Matti Peltonen (1986, 32) määrittelee yrittäjyyden seuraavasti: "Yrittäjyys on ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa, joka saa yrityksen henkisine ja aineellisine voimavaroineen järjestäytymään ja toimimaan sekä sen yksilöt ja työyhteisöt käyttäytymään tehokkaasti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi." Peltoselle yrittäjyys on ensisijaisesti yksilön ominaisuus. Yrittäjyys voi ilmetä ulkoisena yrittäjyytenä, johon kuuluu oman yrityksen perustaminen ja johtaminen. Sisäinen yrittäjyys puolestaan on yritteliäisyyttä toisen palveluksessa. Ihmisen elämäkatsomus säätelee arvomaailmaa, johon voi kuulua esimerkiksi yrittäjyyden ja työn kunnioittaminen.

Eri kielten yrittäjyyttä tarkoittavat termit eivät ole suinkaan samansisältöisiä. Suomen kielessä yrittäjyys ja yrittäjä viittaa selvemmin henkilön harjoittamaan liiketoimintaan, kun taas englanninkielinen sana "entrepreneurship" on enemmänkin laatumääre, joka annetaan tietyille yrittäjätyypeille. Amerikkalaisessa kirjallisuudessa käytetty sana "entrepreneurship" yhdistetään yksilön sellaisiin ominaisuuksiin kuin aloitteellisuus, luovuus, korkea suoriutumismotivaatio,

innovatiivisuus, kilpailuhenkisyys, kekseliäisyys ja halu hyväksyä riskejä. (Huuskonen 1992, 33-35).

Toisaalta yrittäjyyttä voidaan tarkastella toimintana yritysten perustamiseksi, hoitamiseksi ja kehittämiseksi. Visa Huuskosen (1992, 36) mukaan Joseph Schumpeter määrittelee yrittäjän henkilöksi, joka yhdistää tuotannontekijät uudeksi yhdistelmäksi, jota me kutsumme yritykseksi. Schumpeter korostaa innovatiivisuutta yrittäjyyden tunnusmerkkinä. Toisaalta yrittäjänä voidaan pitää henkilöä, joka vastaa yrittäjäriskistä. Riski on niin taloudellinen, henkinen kuin sosiaalinenkin. Jotkut tutkijat puolestaan määrittelevät yrittäjän omistajuuden tai perustamisen, johtamisen ja toiminnan organisoimisen perusteella (mt. 36-37). Yrittäjyyteen liitetään innovatiivisuus, jonka avulla pystytään ratkaisemaan jopa yhteiskunnan rakenteellisia ongelmia. Yrittäjyydellä on paikkansa yhteiskunnassa uutta luovana ja uudistavana voimavarana.

Sosiologinen lähestymistapa yrittäjyyteen korostaa yksilön kasvuympäristöä ja kokemustaustaa. Yrittäjyydellä on juurensa ihmisen elämäkokemuksissa ja toimintaympäristöissä. Esimerkiksi Standworth ja Curran (1973) esittävät sosiaalisen marginaalisuuden edesauttavan yrittäjäksi ryhtymistä. Yksilö katsoo olevansa heikommassa sosiaalisessa asemassa kuin hänen kykynsä edellyttäisivät. Yrittäjyys tarjoaa mahdollisuuden sosiaalisen aseman muutokselle. (Niittykangas 1992, 49.) Toisaalta elämänhallintaan liittyvät tekijät ovat yrittäjyydessä keskeisiä. Yksilöllä tulee olla luottamus omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja omaan elämäänsä (mt. 50).

Niin Niittykangas kuin Huuskonenkin hylkäävät pelkästään yksilön ominaisuuksiin perustuvat yrittäjyyden määritelmät. Persoonallisuuden piirteisiin perustuvat määritelmät eivät pysty erottamaan yrittäjiä muista ihmisistä. Yrittäjä voidaan tunnistaa vain hänen toimintojensa perusteella. Huuskonen (1992, 40) määrittelee yrittäjäksi henkilön, joka on samanaikaisesti

1. kokonaisvastuussa hoidossaan olevasta yrityksestä
2. yrityksen riskipääoman sijoittaja
3. ylimmän päätäntävällän käyttäjä ja ylin auktoriteetin lähde yrityksessä.

Yrittäjyys on puolestaan yrittäjänä toimimista edellisten kriteerien mukaan.

Suomalaisissa tilastoissa yrittäminen nähdään ammattiasemaksi. Vuoden 1985 väestölaskennassa monivalintakysymysten vastausohjeena oli: Yrittäjä tai ammatinharjoittaja on henkilö, joka hoitaa omaa yritystään, viljelee omistamaansa tai vuokraamaansa maatilaa taikka harjoittaa itsenäistä (esim. ompelijan tai kirjailijan) ammattia. Vuoden 1990 väestölaskennassa ammattiasema pääteltiin sen sijaan eläkevakuutustietojen pohjalta sekä palkka- ja yritystulon määrästä. Työvoimatutkimuksessa käytetään hieman erilaista ammattiasemaluokitusta. Siinäkin kuitenkin yrittäjiksi luetaan muun muassa yksityiset perhepäivähoitajat sekä maanviljelijät ja heidän puolisonsa. (Aho, Kivimäki, Koski 1995, 6-11.)

Verottajan määrittelyssä yrittäjä itse vastaa riskistä. Liiketoiminnasta puuttuu toimeksiantajan välitön työjohto ja valvonta. Lisäksi toimeksiantajia tulee olla useita, eikä ainoastaan entinen työnantaja. Toiminnan tulee olla suhteellisen laajaa, yleistä ja julkista. (Kovalainen 1996, 174.)

Yrittäjyyden määrittely pelkästään ulkoisten tunnusmerkkien, kuten yritystulon perusteella, ei olisi tässä tutkimuksessa mielekäästä. Haluan tarkastella yrittäjyyttä ennen kaikkea tapana toimia. Se ei ole ihmisen pysyvä tai synnynnäinen ominaisuus, vaan toimintatapa. Yrittäjyys on toimintaa, jolla on syynsä ja seurauksensa. Yksilö ja ympäristö ovat vuorovaikutussuhteessa, jolloin yrittäjyys vaikuttaa niin ympäristöön kuin itse toimijaankin. Tämän tutkimuksen keskeinen ongelmanasettelu ei ole yrittäjyyden käsite, joten sen määrittelemine operationaalisesti riittää. Käytän Huuskosen määritelmää yrittäjästä: yrittäjä vastaa hoidossaan olevasta yrityksestä, on yrityksen riskipääoman sijoittaja sekä ylimmän päätäntävällän ja auktoriteetin lähde yrityksessä.

2.1.2. Yrittäjyyden monet kasvot

Yrittäjillä on mitä erilaisempia taustoja ja motiiveja yrittäjyydelleen, heidän yrityksensä eroavat niin liikevaihdoltaan kuin työvoimaltaan. Yrittäjyyttä on luokiteltu monilla eri tavoilla. Yksi klassisenakin pidetty luokittelu on Stanworthin ja Curranin (1981) käyttämä luokittelu kolmeen tyyppilliseen yrittäjäidentiteettiin ja -elämäntapaan (Huuskonen 1992, 42-43):

1. **Käsityöläisidentiteetti.** Tällaisella yrittäjällä on työtyytyväisyys tärkeä. Hyvän tuotteen valmistus on oleellista, yrittäjä osallistuu siihen useimmiten itse.

Keskeistä on itsenäisyys ja riippumattomuus. Yritys on yleensä pieni, eikä sen kasvattamista tavoitella.

2. **Klassinen yrittäjäidentiteetti.** Tällainen yrittäjätyyppi pitää voittoa ja toimeentuloa tärkeänä. Yrittäjä osallistuu vain vähän tuotteiden valmistukseen. Hyvän taloudellisen tuloksen saavuttaminen on keskeistä. Toimeentulo on tärkeämpää kuin itsenäisyys ja tyydytys työssä. Yritys on suurempi kuin edellisellä ja sen kasvattamiseen pyritään tietoisesti.

3. **Toimitusjohtajaidentiteetti.** Managerityyppiselle yrittäjälle on tärkeää alaisilta ja ulkopuolisilta saatu tunnustus. Toiminnassa korostuu johtamiskyky ja halu delegoida tehtäviä. Tunnustuksen saaminen on keskeistä ja toimeentulo on merkittävä toiminnan motiivi.

Kari Hietala (1987) jakaa jälkiteollisen Suomen yrittäjyyskulttuurit kolmeen pääkulttuuriin. Hietala puhuu **suuryrityskulttuurista** eli kovasta sektorista, **yrittäjyyskulttuurista** ja omaehtoisesta työllistämisestä eli **kolmannesta sektorista**. Olkoonkin, ettei hänen jaottelunsa ota huomioon esimerkiksi asiantuntijayrittäjyyttä, jaottelu valaisee yrittäjyyden heterogeenisuutta. Yrittäjiä toimii monilla talouden sektoreilla ja heillä on hyvin erilaiset lähtökohdat toiminnalleen. Esimerkiksi tuotannon luonne poikkeaa selkeästi eri kulttuureissa. Suuryrityskulttuurissa tuotanto on pääomavaltaista ja / tai pitkinä sarjoina tehtävää korkean teknologian tuotantoa. Pienyrityskulttuurissa tuotanto on työvaltaista ja lyhyinä sarjoina tehtävää, mahdollisesti mittatilaustyötä. Kolmannen sektorin tuotanto on puolestaan kokeilevaa tuotantoa, jota voidaan tehdä kotona tai asuinyhteisössä. Kolmannen sektorin arvoiksi Hietala jäsentee pehmeät, vihreät, altruistiset, solidaariset ja feminiiniset arvot. Pienyrittäjyyskulttuuriin kuuluvat puolestaan usko yrittäjyyteen ja vapauteen. Suuryrittäjyyskulttuurissa vallitsevat taas kovat, maskuliiniset ja egoistiset arvot.

Kovalainen (1996, 174) erottelee toisistaan yksinäisyrittäjän, työnantajayrittäjän ja avustavat perheenjäsenet. Yksinäisyrittäjällä ei ole vierasta työvoimaa palkattuna, vaan yritys henkilöityy pitkälti yrittäjään. Avustaviksi perheenjäseniksi luokiteltuja yrittäjiä on etenkin naisyrittäjissä. Perheyritys on eräänlainen avioliiton jatke. Vaimoudesta ei makseta palkkaa, ei myöskään

perheyrytyksessä tehdystä työstä (mt. 196). Yrittäjäperheenjäsenet ovat kuitenkin keskeinen voimavara perheyrytyksissä.

Ero itsensä työllistävän ja yrittäjän välillä ei ole aina selkeä. Jouko Nätin (1996, 82) mukaan Meulders ym. (1994) määrittelevät itsensä työllistäjän henkilöksi, joka työskentelee omaan lukuunsa, organisoii itse työnsä, omistaa omat tuotantovälineensä ja on vastuussa siitä, mitä tuottaa. Itsensä työllistäjä voi toimia suoraan markkinoilla tai olla alihankkija. Palveluja voidaan tuottaa yhdelle tai useammalle asiakkaalle. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa itsensä työllistäjät on luokiteltu yrittäjiksi.

Paula Kyrö ja Jouko H. Nissinen (1995) tarkastelevat yrittäjyyden merkitystä ja tehtävää ajassa muuttuvana ilmiönä, joka heijastaa oman aikansa kulttuuria. Yrittäjyys ei ole ainoastaan kulttuurin tuote, vaan myös kulttuurin tuottaja (mt. 24). He määrittelevät yrittäjyyden seuraavasti (mt. 167-168):

Yrittäjyys on yläkäsite, joka kattaa seuraavat kolme yrittäjyyden muotoa:

Ulkoinen yrittäjyys on prosessi, jonka ulkoisena tunnusmerkkinä syntyy itsenäinen pienyritys. Yritys ja yrittäjä yhentyvät yrittäjäpersoonassa.

Sisäinen yrittäjyys on yrittäjämäinen toimintatapa.

Omaehtoinen yrittäjyys muuttaa yksilön roolin objektista subjektiksi. Vastuu omasta työstä ja toimeentulosta on keskeistä.

2.1.3. Sisäinen yrittäjyys

Aloitteellisuus ja henkilökohtainen vastuu tuloksista toisen palveluksessa voidaan katsoa sisäiseksi yrittäjyydeksi tai yrittävyydeksi. Sisäisellä yrittäjällä on pienempi yrittäjäriski, joten tulkinnasta, onko sisäinen yrittäjyys varsinaista yrittäjyyttä voidaan olla eri mieltä (Huuskonen 1992, 41). Joka tapauksessa sisäinen ja ulkoinen yrittäjyys erotetaan toisistaan.

Matti Koiranen (1993, 126-127) erittelee sisäisen yrittäjän toimintatapoja. Sisäinen yrittäjä on

ihminen, joka toimii yrittäjämäisesti, mutta työskentelee toisen palveluksessa. Koirasen mukaan yrittäjyyteen kuuluu luovuus ja kunnianhimoinen suhtautuminen. Sisäisellä yrittäjällä on visioita, joita hän myös pystyy toteuttamaan. Sisäisenä yrittäjänä voi toimia uranuurtaja, erikoistuja, irtautuja, kulttuurina muokkaaja tai projektin vetäjä.

Sisäinen yrittäjyys on tämän päivän yrittäjyyspuheen yksi teema: jokaisen tulee toimia yrittäjämäisesti, vaikka työskentelisikin toisen palveluksessa. Yrittävyys on "oikea" asenne työhön ja oman toimeentulon hankkimiseen.

2.1.4. Kolmas sektori

Kolmannen sektorin yrittäjyyttä pidetään maaseudulle hyvin soveltuvana tapana työllistää itsensä ja se nähdään yhdeksi mahdollisuudeksi maaseudun elinvoimaisena säilyttämisessä (mm. Rahkila-Rissanen 1985, Hietala 1987, Uusitalo 1994). Pirkko Rahkila-Rissanen (1985,22) on määritellyt kolmannen sektorin "virallisen työn ulkopuolella ja / tai sen kanssa yhteydessä, ´rajamaille´, olevan työn ja toimintojen ja tuotannollisen toiminnan alueeksi, jossa raha ei ole - ainakaan useimmilla tiedostetusti - tärkein tavoite, vaan jossa se koetaan välineenä tavoiteltaessa mielekästä ja vaihtoehtoista elämäntapaa". Kolmannesta sektorista puhuttaessa keskeiseksi nähdään omaehtoisuus ja itsensä työllistäminen. Taloudellinen tulos tai mahdollinen voitto on toissijaista. Mielekkään tekemisen, inhimillisen elinympäristön ja laajemman sosiaalisen turvallisuuden katsotaan kompensoivan alempaa tulotasoa (mt. 34).

Kovalaisen (1996, 135) mukaan kolmannen sektorin kannattavuuskäsitys poikkeaa perinteisestä yrityksen kannattavuuskäsityksestä. Perinteisesti yrityksen katsotaan tavoittelevan kasvua ja voittoa. Kolmannella sektorilla tavoitteena voi olla toimeentulon hankkiminen ja mielekkään arkielämän järjestäminen. Lisäksi se voi tarjota liitännäiselinkeinoja, jotka mahdollistavat maatilalla asumisen. Kolmas sektori on julkisen sektorin ja markkinoiden välissä olevaan aktiivisuutta, joka toimii myös yrittäjyyden kasvualustana. Se on erilaisia yhteistoimintaverkostoja ja epävirallista työtä. Hyvinvoinnin sekataloudessa kolmas sektori tai

kuten Aila-Leena Matthies (1996, 12) puhuu, välitaso, sisältää potentiaalia hyvinvointipalveluiden tuottamiseksi.

2.2. Naisyrittäjyyden erityispiirteitä

Suomessa naisten osuus kaikista yrittäjistä oli v. 1990 39 %. Kaikkiaan yrittäjiä tilastoitiin olevan n. 321 000, joista siis n. 124 000 oli naisia. Naisyrittäjistä 58 % oli maatalousyrittäjiä. Naisten osuus yrittäjistä on pysynyt samana 1970-luvulta lähtien, vaikkakin yrittäjien kokonaismäärä on vähentynyt. Yrittäjien määrän väheneminen johtuu ennen kaikkea maatalousyrittäjien määrän vähenemisestä, muiden yrittäjien osuus on noussut (Jukka 1995, 18).

Sukupuolella on merkitystä yrittäjyydelle. Naisten yrittäjyys keskittyy samoille aloille, joissa he toimivat muutenkin työelämässä. Segregoituneet työmarkkinat uusintuvat myös yrittäjyydessä. Naisten yritykset ovat enimmäkseen palveluyrityksiä, kun taas miehet toimivat teollisuudessa ja tuotannollisella sektorilla. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouden uusista yrittäjistä on naisia 80 % (Kovalainen 1996, 186). Tuotannollisista aloista ainoastaan elintarvike- ja vaatetus-teollisuus ovat naisille merkittäviä (Kovalainen 1993, 173). Maatalouden jälkeen naisten tyypillisimmät alat yrityksissä ovat vähittäiskauppa ja parturi-kampaamot (mt. 153). Naisten yritystoiminta myös polarisoituu: hyvinkoulutetut naiset yrittävät miehisillä aloilla ja heikommin koulutetut ja työttömät päätyvät talouden heikoille alueille (Carlsen, Nielsen 1988).

Naiset työskentelevät palkkatyössä miehiä useammin julkisella sektorilla, joten naisille yrittäjyys on vieraampaa (Carlsen, Nielsen 1988). Julkiselta sektorilta siirtyminen yrittäjäksi on ollut mutkikkaampaa kuin yksityiseltä sektorilta. Naisten itsensä työllistäminen on noussut eniten niissä maissa, joissa julkinen sektori on pienin (esimerkiksi Kanada) ja talouden kehitys on ollut positiivista. Niissä maissa, joissa julkinen sektori on ollut laaja tai talous on ollut yhden kortin varassa, ei itsensä työllistäminen ja yrittäjyys ole lisääntynyt yhtä voimakkaasti (Kovalainen 1993, 130).

Naisten yritykset ovat usein pieniä ja työvoimavaltaisia ja ne käyttävät enimmäkseen naistyövoimaa. Naisyrittäjissä on paljon yksinäisyrittäjiä, jotka eivät käytä vierasta työvoimaa, vaan työllistävät ainoastaan itsensä. Naiset ovat yrittäjinä näkymättömiä, koska heidän yrityksensä ovat talouden heikommilla alueilla. Naisyrittäjien suurin ryhmä on perheorientoituneet konservatiiviset yrittäjät, joihin ei kiinnitetä huomiota (Sundin, 1988). Naisvaltaisia aloja ei pidetä bruttokansantuotteen tai työllistävyyden kannalta merkittävänä. Kovalaisen (1993) mukaan naisten palveluyrityksiä ei mielletä samalla tavalla yrityksiksi kuin tuotannollisen sektorin yrityksiä. Lisäksi monet työskentelevät perheyrityksissä, jolloin heidät on luokiteltu avustaviksi perheenjäseniksi eikä itsenäisiksi yrittäjiksi. Kovalaisen sanoin naiset ovatkin talouden marginaalissa. Lisäksi itsensä työllistävät naisyrittäjät ansaitsevat vähemmän kuin vastaavat miehet, toisaalta myös vähemmän kuin vastaavaa palkkatyötä tekevät naiset. (Kovalainen 1993, 149.)

Sirpa Hajba (1985) on vertaillut mies- ja naisyrittäjien persoonallisuuseroja. Mies- ja naisyrittäjien välillä on sekä samankaltaisuuksia että eroja. Hänen mukaansa kulttuurin muovaamat miehen ja naisen väliset erot säilyvät selvästi myös yrittäjien persoonallisuudessa. Hajba (1986) on kuvannut naisyrittäjien erilaisia roolimalleja:

Nainen luopujana pitäytyy konservatiivisissa roolimalleissa ja hylkää yrittäjyyden roolin. Hänellä on heikko itsenäinen yrittäjämotivaatio.

Nainen traditionaalisen naisyrittäjänä perustaa yrityksensä perinteiselle naisalalle. Hänellä on vahva itsenäinen yrittäjämotivaatio.

Nainen sopeutujana on roolimalli, jossa nainen osallistuu puolisona yrityksen toimintaan. Hänellä on heikko itsenäinen yrittäjämotivaatio, mutta on valmis ottamaan riskejä jakamalla ne toisen kanssa.

Nainen uutena yrittäjänä toimii yleensä koulutusta vaativilla aloilla. Hänellä on voimakas itsenäinen yrittäjämotivaatio ja hän muistuttaa perinteistä yrittäjäpersoonaa olemalla riskinottokykyinen ja radikaali.

Kovalainen (1993, 74) on kritisoinut yrittäjyyden määrittelyä persoonallisuuspiirteinä. Yrittäjyys on hänen mukaansa enemmän rakenteellinen kuin persoonallinen tekijä. Yrittäjyys voi toimia

keinona yhdistää mielekkäällä tavalla perhe ja työ. Etenkin naisilla yrittäjyys liittyy johonkin elämänvaiheeseen ja voi olla väliaikainen ratkaisu eikä niinkään uravalinta.

2.3. Maaseutuyrittäjyys

2.3.1. Maaseudun monimuotoisuus

Maaseutu ei ole elinoloiltaan ja väestöltään yhtenäinen. Maan eri osissa on hyvin erilaisia maaseutualueita, jotka tarjoavat erilaisia toimintaympäristöjä niin maataloudelle kuin muullekin maaseutuyrittäjyydelle. Ei ole olemassa tyypillistä maaseutua, vaan maaseutu rakentuu erilailta eri osissa maata. Maaseutu voidaan määritellä monin eri tavoin. Ilpo Survon (1988) mukaan perusteina voidaan käyttää esimerkiksi elinkeino- ja kulttuurirakennetta, asukastiheyttä, palvelujen saatavuutta, ympäristöllisiä tekijöitä, historiaa ja kaupunkien määrittelyä (tuolloin maaseutu on ei kaupunki). Maaseudun määrittely riippuu lähinnä tutkimusongelmasta.

Riitta Högbacka (1995) on käyttänyt tutkimuksessaan jaottelua kaupunkien läheiseen maaseutuun, ydinmaaseutuun ja syrjäiseen maaseutuun. Jaottelu perustuu Ylä-Savon Instituutin kehittämään kuntapohjaiseen luokitteluun. Kaupunkien läheinen maaseutu sijoittuu enimmäkseen Etelä- ja Länsi-Suomeen. Näillä alueilla on muun muassa paremmat mahdollisuudet työssäkäyntiin, koska ne sijaitsevat suurten keskusten läheisyydessä. Ydinmaaseutu on kaukana suurista keskuksista, mutta kohtuullisella etäisyydellä keskisuurista keskuksista. Perinteinen maatalous on näillä alueilla edelleen keskeinen elinkeino. Syrjäinen maaseutu sijaitsee enimmäkseen Itä- ja Pohjois-Suomessa pitkien matkojen päässä keskuksista. Ilmastonsa puolesta näillä alueilla on heikot mahdollisuudet alkutuotantoon, mutta myöskin vähän mahdollisuuksia työssäkäyntiin (mt.7).

Niittykangas (1992,252) puolestaan luonnehtii eri maaseutualueita seuraavasti:

- Maidontuotantokunnat ovat alkutuotantoon tukeutuvia lähimarkkinoiden palvelijoita.
- Voimaperäisen maatalouden kunnat rakentavat kehityksensä olemassa olevan varaan.

- Taantuneen maatalouden kunnat hyödyntävät luonnonvaroja ihmisiä palvellessaan.
- Teollistuneet maaseutukunnat pyrkivät kehittymään lähikeskusten mukana.
- Yleiskehitykseltään taantuneet kunnat vetävät uskalikkoja puoleensa.

2.3.2. Yrittäjyys maaseudulla

Niittykankaan (1992, 249) mukaan maaseudulla toimivat yritykset ovat yleensä kooltaan pieniä. Teollisuusyritykset ovat hiukan muita suurempia, mutta niistäkin suurin osa työllistää alle viisi henkilöä. Puolet yrityksistä on henkilöyhtiöitä ja noin 80 % on yksitoimipaikkaisia. Yritykset ovat myös yleensä suhteellisen nuoria. Kauppa ja ravitsemis- ja majoitustoiminta ovat tärkeitä yrittäjyyden aloja. Teollisuusyrityksiä on vähemmän kaikista yrityksistä. Tärkeimmät toimialat ovat puutavaran valmistus ja metalli- ja konepajateollisuus. Eri maaseutualueet eivät muodosta yhtenäistä aluetta myöskään yritystoiminnan suhteen. Elinkeinotoiminta on ymmärrettävästi erilaista eri alueilla.

Högbackan (1995, 59) mukaan maaseudun työllisistä naisista yrittäjiä on 7,8 %, lukuun eivät sisälly maatalousyrittäjät. Luku vaihtelee voimakkaasti alueittain. Syrjäisellä maaseudulla yrittäjien osuus on 3,9 % , ydinmaaseudulla 9,3 % ja kaupunkien läheisellä maaseudulla 8,9 %. Tutkimuksessa on otettu miehistä mukaan ainoastaan parisuhteessa elävät, joten lukuja ei voi pitää täysin luotettavina. Näistä maaseudun miehistä 17,9 % toimii yrittäjänä. Naisista yrittäjinä toimii huomattavasti pienempi osuus kuin miehistä. Etenkään syrjäisellä maaseudulla yrittäjyys ei näytä olevan naisille varteenotettava vaihtoehto (naisista yrittäjiä 3,9 %, miehistä 19,9%)

Markku Järvenpään (1995, 91-92) mukaan maaseudulle sopii erityisen hyvin yritystoiminta, joka tarvitsee runsaasti tilaa ja tuottaa raaka-ainetta tai jalostaa maaseudun tuottamia raaka-aineita. Lisäksi hän näkee mahdollisuuksia erilaisten elämysten tuottamisessa. Sellaiset yritykset, jotka tuottavat helposti siirrettäviä tuotteita, tällaista on esimerkiksi tietotyö, soveltuvat myös maaseudulle. Alkutuotanto on maaseudulla muuta yritystoimintaa synnyttävä voimavara. Erilaisten yritysten mahdollisuudet maaseudulla ovat riippuvaisia elinkeinorakenteesta ja

väestökehityksestä. Tuotannollisten yritysten on helpompi sopeutua väestön vähenemiseen kuin palveluyritysten.

2.3.3. Maatalousyrittäjyys

Maataloutta ei voi täysin rinnastaa muuhun yritystoimintaan. Maatalouden omaleimaisuutta on hyvin voimakas riippuvuus luonnonoloista. Eri osissa maata viljelyedellytykset ovat erilaiset ja toisaalta esimerkiksi sään vaihtelut voivat ratkaisevasti vaikuttaa taloudelliseen tulokseen.

Yrittäjyyteen liitetään usein riski. Maatalouteen sisältyvä riski on erilaista kuin muun yritystoiminnan. Viljelijät ovat sään armoilla, mutta tuotteiden menekki- ja hintariski on puuttunut. Tai riskinotto on tapahtunut ainakin subventoidusti. Valtio on toiminut viljelijöiden sopijaosapuolena. Tuotteista saatavat hinnat on sovittu neuvotteluissa, eivätkä ne ole määräytyneet puhtaasti markkinoilla. Elinkeino on ollut hintojen, tukien ja tuotanto-oikeuksien osalta hyvinkin tarkkaan hallinnollisesti säädeltyä. (Akseli 1995, 22.)

Maatalous ei ole pelkästään yrittäjyyttä ja taloudellista toimintaa, vaan kyse on myös elämäntavasta. Maatalouselinkeinon lyö leimansa se, että tilat siirtyvät suvussa sukupolvelta toiselle. Maatalousyrittäjäksi ryhtyminen ei ole yhtä helposti kaikkien ulottuvilla.

2.3.4. Liitännäiselinkeinot

Vuonna 1987 tuli voimaan laki maaseudun pienimuotoisen elinkeinotoiminnan kehittämistä, jolla tuettiin ennen kaikkea maatalouden liitännäiselinkeinoja. Lain puitteissa on ollut mahdollista saada rahoitusta maatalouteen tai muuhun alkutuotantoon liittyvään yritystoimintaan. Tällaista on ollut esimerkiksi erikoismaatalous, kalastus ja maatilamatkailu (Survo 1988). Lain tarkoituksena on ollut lisätä ja laajentaa maaseudun elinkeinorakennetta.

Erilaisten liitännäiselinkeinojen soveltuminen maatalouden yhteyteen vaihtelee alueittain. Syrjäisellä maaseudulla on yksinkertaisesti puutetta asiakkaista, joten pienyrittäjyys ei välttämättä tarjoa uutta toimeentulomahdollisuutta (Sireni 1994). Myös Englannissa on saatu kokemusta maatilojen sivuelinkeinojen tukemisesta. Yritystoiminta on soveltunut huonosti syrjäisen maaseudun pienille tiloille. Näillä alueilla ei ole asiakkaita, jotka tekisivät yritystoiminnasta kannattavan. Lisäksi sivuelinkeinoihin sisältyy taloudellinen riski (mt. 56). Ympäröivä maaseutu luo edellytyksiä ja toisaalta rajoituksia erilaisille sivuelinkeinoille. Hyvin syrjäisillä alueilla saattaa olla markkinoita ainoastaan vanhusten hoivapalveluille. Kaupunkien läheisellä maaseudulla riittää asiakkaita erilaisille tuotteille ja palveluille. Sireni näkee liitännäiselinkeinoihin sisältyvän monia ongelmia, jotta ne soveltuisivat syrjäiselle maaseudulle.

Maatilojen liitännäiselinkeinot eivät sinällään ole mitään uutta. Suomalainen maatalous on aina ollut pientilavaltaista perheviljelmämaataloutta, joka ei ole minään aikakautena pystynyt tarjoamaan riittävää toimeentuloa koko viljelijäperheelle. Tavat hankkia toimeentuloa ovat vaihdelleet eri aikoina yhteiskuntakehityksen mukana. (Siiskonen 1990, 31.) Perinteisesti miehet ovat tehneet metsätöitä ja muuta ruumiillista työtä lisäansioinaan. Uudenaikaisen koneellistetun maatalouden myötä emäntien työssäkäynti tilan ulkopuolella on lisääntynyt. Emäntien työssäkäynti liittyy heidän koulutukseensa, he hyödyntävät hankkimaansa koulutusta palkkatyössä. (mt. 57.)

Högbackan (1995,61) mukaan maaseudun naisten, ei ainoastaan emäntien, yleisimmät tavat hankkia lisäansioita ovat marjojen ja sienten myynti, leivonnaiset, ruokatuotteet sekä käsityöt. Miehet puolestaan hankkivat lisäansioita erilaisilla koneilla tehtävillä töillä, kuten esimerkiksi puimalla, kuivaamalla viljaa, metsäkoneurakoinnilla sekä rakennustöillä ja koneiden korjuulla. Maatilojen tulot kootaan useasta eri lähteestä, erilaisia mahdollisuuksia toimeentulon hankkimiseen on lukuisia. Ei ole olemassa tyypillistä maatilaa ja sen emäntää, toimenkuvat vaihtelevat perheittäin, tiloittain, alueittain, sukupolvittain.

3. MAATALOUDEN SUKUPUOLIJÄRJESTELMÄ

Ilman ymmärrystä maatalouden sukupuolistavista käytännöistä jää kuva emäntien yritystoiminnasta hämäräksi. Sukupuoli on syytä ottaa vakavan tarkastelun kohteeksi. Emäntien ja isäntien työ, asema tilalla, paikka perheessä vaikuttavat siihen millaiset lähtökohdat yritystoimintaan tarjoutuu.

3.1. Sukupuolijärjestelmän käsite

Yvonne Hirdman määrittelee sukupuolijärjestelmän sukupuolen järjestysrakenteeksi, joka on muiden sosiaalisten järjestysten ehto (Liljeström 1996, 122). Sukupuoli järjestyy yhteiskunnassa monitasoisesti, ja toisaalta sukupuoli järjestää maailmaa. Hardingin mukaan nämä tasot ovat yhteiskunnan rakenteelliset jaot, symboliset merkitykset ja yksilölliset identiteetit (Rantalaiho 1994,10). Hirdmanin sukupuolijärjestelmä-käsitteen kaksi keskeistä ulottuvuutta ovat ero ja hierarkia. Ne ovat ainoastaan analyttisesti irrotettavissa toisistaan, erilaisissa käytännöissä ne kietoutuvat yhteen.

Sukupuolet pidetään erossa ja erilaisina. Voidaan puhua erosta, erottamisesta, segregaatiosta, dikotomisoinnista. Nainen ja naiseus on selkeästi erotettavissa miehestä ja mieheydestä. Erottaminen ei ainoastaan ilmennä sukupuolta ja ole seuraus biologisesta erilaisuudesta, samanaikaisesti tuotetaan mieheyttä ja naiseutta sekä ylläpidetään eroa. Sukupuolten erilaisuutta tuotetaan niin sukupuolten välisenä työnjakona kuin naisellisuuden ja miehisyyden representaatioina. Omassa kulttuurissamme on koodeja, joiden avulla voimme erottaa jo pikkulapsen tytöksi tai pojaksi. On olemassa kirjoittamattomat säännöt siitä, mikä sopii miehille ja mikä naisille. Sukupuolet voidaan lainsäädännöllä erottaa toimimaan eri areenoilla, julkinen toiminta on varattu miehille ja koti naisille. Vaikka lainsäädännölliset esteet poistuisivatkin jäävät erot elämään sitkeästi. Miehet ja naiset toimivat niin koulutuksessa kuin työelämässäkkin omilla naisten ja miesten aloillaan. Mieheys ja naiseus voidaan nähdä toisilleen vastakkaisina, mutta samalla toisiaan täydentävinä. Yhdessä niistä muodostuu kokonaisuus (suomen kielen sana sukupuoli viittaa juuri tähän: on kaksi puolikasta, joista yhdessä rakentuu yksi kokonainen).

Sukupuolten välinen ero on jatkuvasti uusinnettava. Uusia eroja ja käytäntöjä luodaan, jotta pystymme erottamaan mieheyden ja naiseuden.

Ero ja hierarkia ovat sukupuolijärjestelmän kaksi ulottuvuutta, Liisa Rantalaiho (1994) kuvaa erottamisen horisontaalisella akselilla ja hierarkian vertikaalisella. Käytännössä erottaminen on samalla hierarkioiden luomista. Erotta jostakin sisältää samalla oletuksen eriarvoisuudesta. Mies on normi, johon verrataan. Olla erilainen kuin mies on samalla olemista vähemmän kuin mies. Nainen ja naisuus määritellään miehen kautta, ei ontologisesti omana itsenään. Nainen voi pyrkiä kohti mieheyttä ja tavoitella tuota paremmuutta. Naisen toimiminen miehissä ammatissa on arvostettua, nainen pyrkii tällöin parempaan. Mies ja mieheys on tärkeää ja arvokasta, nainen ja naisuus ei ole yhtä merkittävää. Naisuus ja naisten työt eivät ole samalla tavalla arvostettuja kuin miesten toiminta. Tästä konkreettisena esimerkkinä on jakautuneet työmarkkinat. Naisvaltainen palvelusektori ja sen työpaikat eivät ole yhtä arvostettuja ja hyvin palkattuja kuin vaikkapa vientiteollisuuden miestyöpaikat. Naiset ja miehet toimivat eri areenoilla ja heille kehittyi omia erityiskompetenssejaan. Miesten ei ole "sopivaa" tehdä asioita, jotka kuuluvat naiseuteen. Sen sijaan naisten siirtyminen miesten alueelle on hyväksyttävää, jopa arvostettua. Traktoria ajava emäntä on "hienoa", sen sijaan tiskaava ja siivoava isäntä voi joutua selittelemään, miksei ole parempaa tekemistä. Nämä ovat juuri sukupuolijärjestelmän hierarkioita, jotka pitävät miesten tekemisiä ensiarvoisina ja tärkeinä. (Rantalaiho 1994.)

Sukupuolijärjestelmä on historiallisesti muuttuva ja uudelleen rakentuva ja rakennettava. Vaikka naiset voidaan nähdä alistettuna osapuolena, he ovat kuitenkin antaneet suostumuksensa järjestelmälle ja vallitsevalle käytännölle. Naisten suostumuksen ja järjestelmän jatkuvuuden analysoimiseksi Hirdman käyttää käsitettä sukupuolisopimus. (Liljeström 1996,126.) Sukupuolisopimus joutuu murrokseen ja on neuvoteltava uudelleen yhteiskunnan muutoksissa. Vaikka sopimukset yleensä laaditaan vallassa olevan ehdoilla, naiset eivät ole pelkkiä häviäjiä. Molemmat sukupuolet ovat riippuvaisia toisistaan ja hyötyvät toinen toisistaan. Suomalaisessa yhteiskunnassa naisten osuus neuvotteluosapuolena on ollut merkittävä, he ovat olleet aktiivisesti vaikuttamassa itseään koskevaan päätöksentekoon, naiset eivät ainoastaan suostu, vaan ovat aktiivisesti mukana sopimusta laadittaessa (Julkunen 1994,181). Suomalaisessa naistutkimuksessa

on Hirdmanin sukupuolijärjestelmän teoriasta painotettu juuri sukupuolisopimusta koskevia ajatuksia. Sukupuolisopimuksella tarkoitetaan "niitä lausumattomia sääntöjä, vastavuoroisia velvollisuuksia ja oikeuksia, jotka määrittelevät naisten ja miesten -sukupuolten- keskinäisiä suhteita, sukupolvien välisiä suhteita, ja loppujen lopuksi tuotannon ja uusintamisen alueen suhteita" (Rantalaiho 1994, 14).

Sopimuksesta voidaan puhua kolmella eri tasolla: Abstraktilla tasolla on kyse eri yhteiskuntien käsityksestä miehestä ja naisesta. Konkreettisemmalla tasolla sopimukset liittyvät työhön, politiikkaan, kulttuuriin. Yksilötasolla sopimuksen tekijöinä ovat heteroparin osapuolet. Monitahoiset sopimukset muodostavat kokonaisuuden ja sosiaalisen mallin, jota voidaan kutsua sukupuolijärjestelmäksi (Liljeström 1996,127).

Maatalouden sukupuolijärjestelmän kannalta keskeisiä tekijöitä ovat työnjako ja tilojen patrilineaarinen periytyminen (myös Kumpula 1991). Molemmat vaikuttavat sukupuolten väliseen suhteeseen ja toisaalta ilmentävät, kuinka tuo suhde konkretisoituu maatilalla. Kysymys työnjaosta ja työmarkkinoiden segregatiosta on keskeistä ylipäätään sukupuolijärjestelmän ymmärtämiseksi. Maatilojen siirtyminen pääsääntöisesti isältä pojalle luo maatilojen elämään omat erityispiirteensä, jotka ovat paikannettavissa juuri mautille ja maatalouteen, ei niinkään muuhun yhteiskuntaan. Keskityn tarkastelemaan näitä kahta tekijää ja niiden vaikutusta ja ilmenemistä sukupuolten välisen eron ja hierarkian käytännöissä.

3.2. Työnjako maatilalla

Suomalainen maatalous on ollut pientilavaltaista perheviljelmämaataloutta, jossa molempien sukupuolten työhön osallistuminen on ollut välttämätöntä. Niin miesten kuin naisten työpanosta on tarvittu taistelussa jokapäiväisestä leivästä. Talonpoikaisyhteiskunnan rakenne on vaikuttanut koko suomalaisen yhteiskunnan sukupuolijärjestelmään. Suomeen ei ole koskaan muodostunut laajaa kotiäitien joukkoa, vaan naisilla on ollut paikkansa ensin agraariyhteiskunnan tuotannossa, myöhemmin palkkatyössä työmarkkinoilla. Suomalaisessa yhteiskunnassa maatilalla

työkumppanuus on jatkunut molempien sukupuolten palkkatyöläisyytenä. Suomessa miehet eivät ole pystyneet yksin elättämään perhettään, myös naisten panosta on tarvittu.

Pirjo Siiskonen (1990) on tutkinut maatalouden sukupuoliroolien muuttumista työnjaossa ja työtehtävissä tapahtuneiden muutosten seurauksena. Hän on tarkastellut isännän ja emännän työtä maatilataloudessa, kotitaloudessa, tilan ulkopuolella ja järjestötoiminnassa. Siiskonen näkee sukupuoliroolit erilaisina, mutta toisiaan täydentävinä; roolien puitteissa sopeudutaan muuttuviin olosuhteisiin. Siiskosen työ antaa hyvän pohjan tarkastella työnjaon ja työtehtävien uudelleen muotoutumista.

Talonpoikaisyhteiskunnassa työtehtävät oli jaettu sukupuolen mukaan siten, että oli olemassa miesten, naisten ja molempien sukupuolten yhteiset työt. Toimiminen tilan ulkopuolella, niin mahdollinen lisäansioiden hankinta kuin kaupankäynti ja tilan asioiden hoito kuuluivat miehille. Naisten työtehtävät liittyivät perheeseen ja kotitalouteen. Lisäksi naiset ansaitsivat monilla erilaisilla toimillaan lisäansioita perheen talouteen. He leipoivat, poimivat marjoja, ompelivat, kehräsivät jne. (Högbacka, Siiskonen 1996.) Maatalous oli koneellistamatonta ja pitkälle omavaraista. Peltoviljely oli etupäässä miesten tehtäväkenttää, joskin naiset osallistuivat siihen etenkin heinäntekoon ja viljankorjuuseen liittyvissä omissa erityistehtävissään. Karjanhoito kuului naisille, miehet hoitivat ainoastaan hevosia. Työnjako oli selkeästi sukupuolen mukainen ja perheen valtajärjestys patriarkaalinen.

Siiskonen näkee sukupuoliroolit toisiaan täydentävinä, joiden muodostamassa kokonaisuudessa molemmat sukupuolet ovat toisistaan riippuvaisia. Molempien työpanos oli välttämätön. Nainen oli miehen valtapiirissä ja miehen kautta suhteessa ulkomaailmaan. Mies oli puolestaan jokapäiväisessä elämässään riippuvainen naisten hoivasta ja huolenpidosta. Miehelle kuului enemmän valtaa ja oikeuksia ja hänen toimintakenttänään oli kodin ulkopuolinen maailma (Siiskonen 1990, 22-23). Työtehtäviä jakamalla jaettiin samalla valtaa ja arvostusta. Työnjaossa nainen oli joustavampi osapuoli, hän saattoi tarvittaessa laajentaa toimintakenttäänsä miesten tehtäviin etenkin miesten poissa ollessa. Naisille on ollut kunniaksi pystyä suoriutumaan myös miesten tehtävistä. Joustoa toiseen suuntaan ei juuri ollut. Vaikka naisten työpäivät ovat venyneet

pitemmiksi kuin miehillä, he ovat olleet taloudellisesti miehistä riippuvaisia (Högbacka, Siiskonen 1996).

Maatalouden uudenaikaistuminen on merkinnyt ennen kaikkea työtehtävien koneellistumista, tilojen tuotannollista erikoistumista ja maatalouden ammatissa toimivien pelkistymistä maatalousyrittäjiksi. Nämä muutokset ovat olleet kehyksenä sukupuoliroolien uudelleen muotoutumisessa. Hyvä esimerkki on lypsytyön koneellistuminen. Lypsytyön ovat perinteisesti hoitaneet naiset. Kun navettoihin hankittiin lypsykoneet ja työ koneellistui, isännätkin alkoivat käydä navetassa. Samanaikaisesti karjatalouden taloudellinen merkitys kasvoi, monet tilat erikoistuiivat pelkästään lypsykarjaan ja hankkivat toimeentulonsa siitä. Isännät siirtyvät naisten alueelle, kun työ koneellistuu ja tulee taloudellisesti merkittäväksi. Maatilojen koneellistaminen ja tilojen tuotannollinen erikoistumien monipuolistivat tilojen valitsemia toimeentulostrategioita. Koneellistettu maatalous ei sido molempia puolisoita jatkuvasti työn ääreen tilalle. Toisaalta esimerkiksi kasvinviljelytiloilla on aivan erilaiset mahdollisuudet irrottautua tilalta kuin lypsykarjatilalla.

Suomalaisessa maataloudessa on aina ollut yleistä tulojen kokoaminen useasta eri lähteestä. Maataloustulojen lisäksi tuloja on hankittu esimerkiksi metsän myynnistä tai palkkatyöstä tilan ulkopuolelta sekä mitä erilaisimmista sivuansioista. Perinteisesti isännät ovat hankineet lisätuloja ruumiillisista ja vähän koulutusta vaativista töistä, kuten metsätöistä. Emäntien työssäkäynti tilan ulkopuolella on yhteydessä heidän hankkimaansa koulutukseen. Uudenaikainen maatalous mahdollistaa emännän irtautumisen tilan ulkopuolelle. Lisäksi emännillä on yhä enemmän koulutusta, jota he ovat halunneet ja voineet hyödyntää palkkatyössä. Eivätkä naiset ole välttämättä olleet valmiita ottamaan vastaan parisuhteen mukana koko pakettia: aviopuolisoa, työtoveria, työpaikkaa ja kotia.

Emäntien heikko sosiaaliturva on ollut osaltaan vaikuttamassa emäntien palkkatyön lisääntymiseen. Palkkatyössä on voinut hankkia itselleen etuuksia, joihin maatilojen emännät eivät ole olleet oikeutettuja. Esimerkiksi maatalousyrittäjät saivat saman pituisen äitiysloman kuin palkansaajat vasta vuonna 1990 (Siiskonen 1990, 71). Emännät, kuten muutkin naiset,

työskentelevät etupäässä palvelusektorilla. He tekevät nyt palkkatyössä samoja tehtäviä, mitä ovat aiemmin tehneet palkatta kotona. Hyvinvointiyhteiskunta on tarjonnut työtilaisuuksia ja ollut merkittävä maaseudun naisten työllistäjä (Pyy, Rannikko 1995). Maatalousyrittäjän kuva on kirjavoitunut, enää ei ole tyypillistä isäntää tai emäntää, vaan tiloilla on päädytty hyvinkin erilaisiin toimeentulostrategioihin. Kullakin tilalla työnjakoa toteutetaan työtehtävistä ja työntekijöistä riippuen. Emäntiä ja heidän muuttuneita roolejaan ei voida nähdä pelkästään seurauksena yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin. Emännät ovat itse olleet muovaamassa sitä.

Valittu toimeentulostrategia vaikuttaa perheen sisäiseen työnjakoon. Esimerkiksi emäntien työssäkäynti tilan ulkopuolella on pakottanut isännät osallistumaan kotitaloustöihin. Yksiselitteistä kuvaa maatilojen työnjaosta ei voi antaa, koska tilat, tiloilla asuvat ihmiset, tuotantosuunnat ja monet muut tekijät vaikuttavat töiden järjestelyyn. Rooiin vaikuttaa ennen kaikkea tuotannolliseen työhön osallistuminen ja osallistuminen päätöksen tekoon. Päätöksen teko on Siiskosen mukaan demokratisoitunut. Tilan asioista päättäminen ja etenkin karjanhoito ovat molempien puolisoitten yhteisiä töitä, sen sijaan peltoviljelyyn liittyvät työt ovat eriytyneet isäntien työtehtäviksi ja kotitaloustyöt emäntien tehtäviksi. Puolisot voivat tarpeen vaatiessa osallistua ja korvata toinen toisensa, mutta päävastuu edellä mainituista tehtävistä jaetaan sukupuolen mukaan. Yrittäjäkumppanuus ja päätöksenteon symmetrisyys alkaa tapahtua navetassa, muttei pellolla ja kotitaloudessa. Sukupuolen mukaan eriytyneitä työtehtäviä on paljon. Vielä pitemmälle eriytyneisyys viedään tiloilla, joissa emäntä käy työssä tilan ulkopuolella ja maatalous on isännän vastuualuetta. Puolisot ovat aviopari ja vasta toissijaisesti työpari. Tulevaisuudessa eriytyminen ilmeisesti syvenee. Mitä haastavammiksi ja enemmän ammattitaitoa vaativiksi tulevat niin maatalous kuin emännän ammattityötkin sitä vähemmän he osallistuvat maatalouden työtehtäviin, elleivät ole hankkineet itselleen maatalouden koulutusta. Niillä tiloilla, joissa molemmat puolisot osallistuvat maataloustuotantoon vallitsee toisaalta melko perinteinen työnjako, emäntä keittiössä ja isäntä pellolla. Yhdessä hoidetaan mahdollinen karja ja päätetään tilaa koskevista asioista.

Maatalouden tuotanto on keskittynyt yhä selkeämmin markkinoille ja maataloudessa on pyritty

tehokkuuteen samoin metodein kuin teollisuudessa. Matthias Sauer (1990) selvittää saksalaisen maataloustuotannon modernisaatiota toisen maailmansodan jälkeen. Tilojen tuotantostrategioiksi valittiin erikoistuminen, rationalisointi ja markkinoille suuntautuneisuus. Myös maataloudessa pyrittiin saavuttamaan hyötyä fordistisista menetelmistä, kuten teollisuudessa oli tehty. (Suomessa tämä strategia voimistui 1960- ja 1970-luvuilla.) Tuottava ja ei-tuottava työ erkanivat selkeästi toisistaan. Koska naisten tekemää työtä kodin ja perheen hyväksi ei voitu mitata taloudellisesti, se nähtiin ei-tuottavaksi, tämä puolestaan aliarvostaa ja alistaa naista (mt.268).

Maria Stratigaki (1988) on tutkinut kreikkalaista maataloutta ja hän esittää samanlaisen näkemyksen, jonka mukaan naisen alisteinen asema johtuu juuri tuotannon ja tuotannon erottamisesta. Maria Dolores Garcia-Ramon & Gemma Canovers (1988) puolestaan esittävät, että maataloilla tuotanto ja tuotanto eivät ole erotettavissa toisistaan, joten naiset eivät ole niin alistettuja kuin puhtaasti mieselättäjissä perheissä.

Shelley Feldman ja Rich Welsh (1995) puhuvat pienten tilojen kannattavuudesta. Jos tilojen kannattavuuden mittariksi otetaan ainoastaan maataloudesta (markkinoilla) saatavat tulot, tilat voivat näyttää kannattamattomilta. Koko kuva muuttuu, jos naisten tekemä työ otetaan huomioon. Naiset ovat joustavia; he hankkivat lisätuloja ja tekevät itse erilaisia hyödykkeitä. Työ katsotaan tuottavaksi vasta, kun tuotteita tai työvoimaa myydään tilan ulkopuolelle. Högbacka ja Siiskonen (1996) pyrkivät tekemään näkyväksi naisten tekemää työtä ja myös sen taloudellista merkitystä. Vaikka Suomessa naiset ovat osallistuneet tuotantoon miesten rinnalla, naisten monet työtehtävät liittyvät elämän ylläpitämiseen eikä niinkään elannon ansaitsemiseen. Margaret Alston (1995) esittää samansuuntaisia näkemyksiä australialaisia maatiloja koskeneessa tutkimuksessaan. Tilojen tuottavuutta voidaan pitää huonona, jos naisten tekemä palkaton työ jätetään ottamatta huomioon. Naiset tekevät paljon palkatonta työtä ja ovat miehistään taloudellisesti riippuvaisia. Taloudellinen riippuvuus aiheuttaa epätasa-arvoa. Talouden mittapuilla mitattuina naiset ovat heikommassa asemassa kuin miehet ja heidän tekemänsä työtä ei arvosteta taloudellisesti. Tätä taustaa vasten voisi ajatella yrittäjyyden vahvistavan naisten taloudellista asemaa niin suhteessa puolisoonsa kuin koko maataloussektorin sisällä.

Molempien puolisoitten työskennellessä maatilalla osallistuvat puoliset sekä päätöksentekoon että tuotannollisiin työtehtäviin (etenkin karjataloudessa). Tilastoissa emännät on kuitenkin pitkään luokiteltu avustaviksi perheenjäseniksi, vasta 1990-luvulla tilastoista hävisi kategoria avustava perheenjäsen. Merja Kinnunen (1996) selvittää, kuinka suomalaiset väestötilastot luokittelivat miehet perheen elättäjiksi ja naiset avustaviksi perheenjäseniksi. Esimerkiksi 1890-luvun tilastoissa pidetään itsestäänselvyytenä, että miehillä on perheen pääasiallinen tulonlähde ja muut perheenjäsenet hankkivat ainoastaan lisätuloja harjoittamistaan sivuelinkeinoista. "Taulukaavojen rakenne ilmentää, miten sukupuoli ja perhesuhteet kietoutuvat sisällöllisesti käsitykseen elättäjistä ja elätettävistä" (mt.33). Maatilojen isännät ja emännät on luokiteltu erilaisiksi talouden toimijoiksi. Emännät on luokiteltu riippuvaisiksi miehistään avustavina perheenjäseninä. Hierarkisesti isäntä on emäntää ylempänä, emäntä ainoastaan avustaa isännän hankkiessa varsinaista toimeentuloa. Vaikkei tilastoissa enää käytetä nimikettä avustava perheenjäsen, on mieselättäjyyden malli sisäankirjoitettuna yhteiskunnallisiin käytäntöihin (vrt. esimerkiksi miespalkkaus). Mieselättäjyys elää niin maatalouden kuin muunkin yhteiskunnan rakenteissa ja toiminnoissa. Maatiloilla molemmat puoliset voivat osallistua työhön ja kantaa siitä vastuuta, mutta tilojen omistajuussuhteet eivät voi olla vaikuttamatta käsitykseen elätettävistä ja elättäjistä. Naiset työskentelevät tiloilla usein vaimoina, eivät tilojen omistajina. Vaikka käytännöt kirjavoituvatkin, perinteinen malli miehen yksin omistamasta tilasta on yleinen.

3.3. Tilojen patrilineaarinen periytyminen

Maataloudessa tuotanto ja yksityinen kietoutuvat tiiviisti yhteen. Äärimmillään maatila voi olla molempien puolisoitten työpaikka ja perheen koti, usein vieläpä toisen puolison syntymäkoti. Maatilayrittämisen yksi selkeä erityispiirre on tilojen siirtyminen sukupolvelta toiselle. Käytännössä tilat siirtyvät useimmiten isiltä pojille. Maanviljelijä on yksi lenkki tilaa viljelevien sukupolvien ketjussa. Jatkuvuutta tilanpidossa pidetään arvokkaana; esimerkiksi tiloja, jotka ovat pysyneet vuosisatoja saman suvun hallussa palkitaan kunniakirjoin. Maanviljelijäksi ryhtyminen ei ole ainoastaan ammatinvalintakysymys, vaan se on myös jatkoa maanviljelijän lapsena olemiseen.

Isännän ja emännän lähtökohdat työskennellä tilalla ovat täysin erilaiset. Maatilojen pojat kasvatetaan tuleviksi maanviljelijöiksi ja isänniksi. Heistä toivotaan tilalle jatkajaa. Tulevat isännät pystyvät kouluttautumaan ja hankkimaan ammattitaitoa maatalouteen. Heille on usein lapsesta saakka selvillä tuleva ammatti. Emännäksi sen sijaan tullaan av(i)oliiton kautta. Emännäksi ei voi ryhtyä, ellei sopivaa puolisoa osu kohdalle. Emännyyteen liittyy vaimous, isäntä voi olla isäntä ilman puolisoakin. Kumpula (1991) pitää maatalouden patriarkalisuuden yhtenä keskeisenä syynä juuri tilojen patrilineaarista periytymistä. Tilojen periytyminen isiltä pojille luo sukupuolten erilaisuutta ja hierarkioita. Miehet ovat tärkeitä, koska tilat jatkuvat ensisijaisesti heidän kauttaan. Pojat ovat tilan jatkajia, heidät sosiaalistetaan pienistä saakka mahdollisiksi tuleviksi isänniksi. Tyttöjen osana on lähteä tilalta pois. Miehitys on tärkeää ja arvokasta, koska jatkuvuus on toteutunut ensisijaisesti miehen kautta. Toisaalta miesten työtehtäviä on pidetty keskeisinä tilan menestymisen kannalta, juuri tuon työn jatkaminen on ollut tärkeää. Tilan pysyminen suvulla konkretisoituu, jos suvun nimi säilyy. Sukunimi on määräytynyt hyvin pitkään miehen kautta, tämänkin takia poikalapset ovat olleet toivottuja. Miehet ja pojat ovat olleet ja ovat edelleen keskiössä maataloilla.

Maatila ja sillä asunut ja työtä tehnyt suku ja perhe ovat pitkälti yhtä ja samaa kokonaisuutta. Emännäksi tullaan suvun ulkopuolelta, tulija on aina "toinen". Emäntien kiinnittyminen sukuun ja maatalaan tapahtuu miehen kautta. Nuoret emännät ovat ulkopuolisia, koska he kiinnittyvät tilaan ennen kaikkea miehensä kautta. Vanhemmat emännät sen sijaan saavuttavat asemansa maatilalla ja sukuyhteisössä äitiytensä kautta (Kumpula 1991). Nykyisen tai tulevan isännän äitiys kiinnittää naisen sukuun ja maatalaan. Hän on tällöin yhtenä lenkkinä tuossa arvokkaassa ketjussa, jossa tilanpito siirtyy ja periytyy. Naisen asema maatilalla määrittyy miehen kautta, hän on joko isännän vaimo tai äiti. Äitiys on myös yksi tärkeä osa emännyyttä, emännän tehtävänä on omalta osaltaan huolehtia tilan jatkuvuudesta. Huoli emännättömistä tiloista on samalla huolta tilojen tulevaisuudesta. Naisen työpanos voidaan korvata, muttei hänen osuuttaan puolisona ja äitinä.

Maatilan emännuus on vaimoutta. Puolisot ovat myös työpari, jolloin perheen sisäiset valtasuhteet ja rakenteet toistuvat myös työssä. Vaimous ja naiseus on miehelle alisteista. En

väitä, että yksittäisissä perheissä naiset kokisivat olevansa alistettuja ja sorrettuja, kyse on pikemmin vaimoudesta instituutiona. Vaimous on miestä varten olemista ja määrittyy miehen kautta. Perheen sisäiset hierarkiasuhteet ovat yksi taso koko sukupuolijärjestelmässä. Sylvia Walby (1990) käyttää patriarkaatin käsitettä, jolla hän tarkoittaa järjestelmää, jossa miehet hallitsevat, alistavat ja käyttävät naisia hyväkseen. Patriarkaatti ilmenee mm. kodissa ja perheessä, tosin sen merkitys näissä yhteyksissä on vähenemässä. Kyse on miehen vallasta suhteessa naiseen. Lisa Adkinsin (1995) mukaan mm. Rich näkee heteroseksuaalisuuden mekanismina, jonka kautta kaikki alistus tuotetaan. En tässä yhteydessä pohdi sen tarkemmin perheen rakennetta, mutta lähtökohtanani on, että perhe ei ole valtasuhteiltaan symmetrinen.

Maatalouden sukupuolijärjestelmässä molemmilla sukupuolilla on selkeästi omat paikkansa, oikeutensa ja velvollisuutensa. Työtehtävät ovat muuttuneet ja työnjakoa on toteutettu kulloinkin parhaaksi katsotulla tavalla. Osa tehtävistä, kuten kotitaloustyö, on muuttuvissakin oloissa pääasiassa naisten vastuulla. Vaikka sukupuolten suhteet järjestyvät uudelleen ja muuttavat muotoaan, selkeää pysyvyyttä ja jatkuvuuttakin on havaittavissa. Naiseutta ja mieheyttä uusinnetaan ja tuotetaan jatkuvasti.

4. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄ

4.1. Tutkimustehtävä

Yrittäjyyttä tutkitaan paljon ja siihen ladataan runsaasti odotuksia. Yrittäjyyden avulla toivotaan työttömyyden hellittävän ja maaseudun säilyvän elinvoimaisena. Yrittäjyys on myös uusi tapa ottaa entistä enemmän vastuuta työstään ja toimeentulostaan; joko vapaaehtoisesti tai vastentahtoisesti. Jokaisesta tulisi löytyä ainakin sisäistä yrittäjyyttä toimipa hän sitten toisen palveluksessa tai itsenäisenä yrittäjänä. Kaikesta yrittäjyystutkimuksesta huolimatta maataloutta ja maatilayrittäjyyttä ei ole tutkittu riittävästi. Maatalousyrittäjät rajataan useimpien yrittäjätutkimusten ulkopuolelle, mikä onkin perusteltua. Maatalousyrittäjyyttä ei voi täysin

rinnastaa muuhun yritystoimintaan. Maatilojen yritystoimintaa onkin syytä tutkia niiden omilla ehdoilla pitäen mielessä maatalouteen liittyvät erityispiirteet.

Maatalouden tutkimus on ollut vasta toissijaisesti kiinnostunutta maatalouden piirissä toimivista ihmisistä. Maataloudessa keskeisenä pidetään tuotantopanoksia, erilaisia tekniikoita, markkinoita ja hinnan muodostuksia. Kaiken tuon takana toimivat ja elävät yksittäiset ihmiset. Maatalous ei ole ainoastaan elintarviketuotantoa, vaan siinä työskentelevien ihmisten elämää. Toisaalta voidaan kantaa huolta maataloilla asuvista viljelijäperheistä, mutta sen yksittäisistä jäsenistä ei olla kiinnostuneita. Tässä työssä haluan keskittyä juuri maatilojen emäntiin ja valottaa heidän elämäänsä. Elinkeinossa tapahtuvat muutokset eletään sekä tilatasolla että henkilökohtaisella tasolla.

Maaseudun ja alueiden rakennekehitykseen liittyvä tutkimus painottaa elinkeinorakenteita ja väestön liikkeitä. Yrittäjyyden toivotaan ratkaisevan yhteiskunnan rakenteellisiakin ongelmia. Maaseudun pitämiseksi asuttuna ja elävänä ovat uudet elinkeinot ja toimintatavat tervetulleita. Yrittäjyyden avulla pitäisi ratkaista niin työttömyys kuin maaseudun autioituminenkin. Yrittäjyyttä käsittelevässä kirjallisuudessa on usein positiivinen perussävy. Ihmisiä rohkaistaan yrittämään ja heille esitellään menestyviä yrittäjiä opiksi ja malliksi. Petri Ruuskanen (1995) tuo esiin yrittäjien toiminnan ja ideaalityyppisen yrittäjän välisen ristiriidan. Ruuskanen (mt.115) käyttää termiä "hallinnollis-poliittinen yrittäjyyspuhe", jonka mukaan yksittäinen yrittäjä kykenee omilla kyvyillään ja asenteillaan ratkaisemaan taloudellisen rakenneongelman. Maaseutuyrittäjien odotetaan elvyttävän koko maaseudun elinvoimaisuutta.

Tässä työssä haluan tuoda esille varsinaisten toimijoiden, emäntien omat näkemykset yritystoiminnastaan. Miksi he ovat ryhtyneet yrittäjiksi ja mitä yrittäminen heille merkitsee? Tavoitteeni on ymmärtää maatilojen emäntien yritystoimintaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Kuinka emännät itse tulkitsevat todellisuuttaan ja kuinka he siihen reagoivat ja vaikuttavat?

Enää ei ole olemassa tyypillistä emäntää. Kullakin tilalla on etsitty tilalle ja siellä asuville ihmisille sopivat ratkaisut. Nuo ratkaisut ovat mitä monimuotoisempia. Maatilan sijainti ja koko,

tilan tuotantosuunta, mahdollinen koulutus jne. vaikuttavat, kuinka työt jaetaan ja elämä järjestetään. Mikä on naisen paikka tämän päivän maatilalla? Muuttako yrittäjäyys emännän asemaa?

4.2. Tutkimuskohteen etsintä ja rajaukset

Alunperin suunnittelin haastattelevani emäntiä, jotka ovat vaihtaneet emännän ammattinsa yritystoimintaan. Toivoin löytäväni tällaisia naisia riittävästi yhden kunnan alueelta. Etsiessäni haastateltavia huomasin tehtävän kohtuuttomaksi. Päätoimisiksi yrittäjiksi ryhtyneet emännät ovat melko marginaalinen ryhmä, käytännössä suurin osa emäntien yritystoiminnasta on sivutoimista maatalouden ohessa tapahtuvaa. Päädyin haastattelemaan emäntiä, joilla on jotain yritystoimintaa perinteisen maatalouden lisäksi, ohella tai sitä korvaamassa. Tästäkin huolimatta minun oli laajennettava alueeksi koko Keski-Suomi. Rajasin kohderyhmääni myös siten, että yritystoiminnan tulee olla emännän oma, ei koko perheen yhteinen projekti. Perheyrittysten problematiikkaa ei käsitellä tässä tutkimuksessa. Olen rajannut tutkimuskohteeni seuraavasti: tutkin maatilojen emäntiä, jotka hankkivat yrittämällä tai itsensä työllistämällä tuloja muustakin kuin perinteisestä maataloudesta.

Jotkut tutkimuksessa mukana olleet löysin siten, että soitin puhelinluettelon keltaisilla sivuilla olleeseen pestipalvelun numeroon ja tiedustelin sieltä mahdollisia haastateltavia. Joidenkin tutkimuksessa mukana olleiden nimet sain haastattelemiltani kouluttajilta. Osan emännistä tunnen ja tiedän ennestään, joten osasin pyytää heitä mukaan tutkimukseeni. Haastattelin kaikkiaan kahdeksaa emäntää.

Lisäksi haastattelin Keski-Suomen Maa- ja kotitalousnaisten toiminnanjohtajaa sekä Jyväskylän ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen Keuruun kurssiosaston maatalouslinjan vetäjää. Kurssi-osasto järjestää mm. maaseudun yrittäjäkoulutusta. Maa- ja kotitalousnaisten toiminnan yksi keskeinen osa-alue on maaseudun naisten yritystoiminnan kehittäminen. Vaikka heidän toimenkuvaansa kuuluu muutakin, käytän molemmista kouluttaja -nimitystä. Siinä roolissahan he

tässä tutkimuksessa ovat. Halusin haastatella myös kouluttajia, koska pyrin selvittämään, onko olemassa ristiriitoja tai eroavaisuuksia kouluttajien ja itse yrittäjien näkemyksissä. Ristiriitojen tai eroavaisuuksien etsimisen motiivina on ennen kaikkea emäntien omien näkökulmien korostuminen ja niiden havaitseminen. Toisaalta kouluttajilla voi olettaa olevan kokonaiskäsityksen maaseutuyrittäjyydestä.

Valitessani haastateltaviani käytin hyvin väljiä kriteereitä (ehkä liiankin väljiä). Haastatellut emännät vastasivat, yhtä lukuun ottamatta, arkikäsitystä emännästä: he käyttävät itsestään emäntä-nimikettä ja osallistuvat maatalon töihin. Yksi naisista on ennen kaikkea maanviljelijän puoliso, hänen siteensä maatalouteen ovat ainoastaan miehen kautta, eikä hän halunnut puhua itsestään emäntänä. Olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle myös perheyrietykset. Joissakin tapauksissa tämä raja ei kuitenkaan pitänyt; vasta haastattelun kuluessa huomasin perheen olevan merkittävällä panoksella mukana. Etsiessäni haastateltavia ja turvautuessani esim. kouluttajien apuun esitin kriteerini, mutten tullut tarkistaneeksi tarkemmin itse haastateltavilta heidän toimintaansa, vaan luotin kouluttajien tulkintaan. Toisaalta tiukkojen rajojen vetäminen on keinotekoisia, niin emännyyden kuin yrittäjyydenkin kirjo on todella laaja. En myöskään asettanut rajoja sen suhteen, kuinka suuri osa tuloista hankitaan yritystoiminnalla tai onko yritys irrotettu maatalon toiminnasta esimerkiksi verotuksessa omaksi erilliseksi yksiköksi.

Tutkimusjoukkoni koostuu maatalon emännistä, joilla on jotain yritystoimintaa perinteisen maatalouden lisäksi tai sitä korvaamassa. Olen halunnut tutkia juuri näitä naisia, sillä heitä ei näy yrittäjyystutkimuksissa eikä myöskään maatalouteen liittyvässä tutkimuksessa. He ovat kuitenkin "esimerkillisiä" emäntiä, sillä he ovat toimineet kuten tänä päivänä niin emäntien kuin muidenkin odotetaan toimivan: he ovat työllistäneet itse itsensä ja keksineet keinoja hankkia toimeentulonsa maaseudulla.

Tutkimustehtäväni on selvittää, mitä yrittäjiksi ryhtyneet emännät itse ajattelevat yrittäjyydestään, millaisia syitä heillä on ollut yrittäjyydelleen ja kuinka he yrittäjyytensä kokevat. Tavoitteeni on emäntien yrittäjyyden ymmärtäminen heidän omista lähtökohdistaan. Valmista kirjallista aineistoa ei ole. En halunnut käyttää esimerkiksi lehtihaastatteluja, koska niissä haastatellut yrittäjät ovat

eräänlaisia esimerkkejä ja niiden juttujen tarkoitus on rohkaista yrittäjyyteen. Monilla lehtiartikkeleilla on selkeä päämäärä: yrittäjyyden edistäminen. Toiseksi emännät eivät mitenkään aktiivisesti kirjoita itsestään ja kokemuksistaan. Olisi tuntunut keinotekoiselta pyytää emäntiä kirjoittamaan tunnoistaan yrittäjinä. Kirjoittajien joukko olisi ainakin valikoitunut liikaa, eikä aineisto olisi enää palvellut asettamiani päämääriä.

4.3. Aineiston keruu teemahaastattelulla

Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun, koska katsoin sen parhaiten palvelevan tavoitteitani. Pyrkimykseni on saada tutkittavien omat tulkinnat ja oma ääni kuuluviin. En voi olettaa, että tietäisin emäntien yrittäjyydestä kaiken kysymisen ja esille tuomisen arvoisen. Tutkittaville on jätettävä mahdollisuus vaikuttaa tutkimuksen kulkuun ainakin siten, että he voivat nostaa tärkeäksi kokemiaan asioita esiin ja sivuuttaa itselleen merkityksettömät. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, jossa haastatteluteemat mietitään etukäteen. Aineiston avulla todennettavaa etukäteishypoteesia ei ole, vaan koko tutkimus on varsin aineistolähtöistä. En muotoillut tarkkoja kysymyksiä etukäteen, vaan johdattelin keskustelua siten, että tärkeiksi katsomani teemat tulivat haastattelun jossain vaiheessa esille. Teemahaastattelussa pyritään tutkijan vaikutus minimoimaan antamalla mahdollisimman paljon tilaa haastateltavien omalle puheelle. Tutkijan tehtävänä on ainoastaan pitää huoli, että etukäteen mietityt teemat tulevat käsitellyiksi. (Grönfors 1982, 106.) Aineiston keruuta ohjaa kvalitatiivisen tutkimuksen aineistolähtöisyys. Käsitteellistäminen tapahtuu vasta analyysivaiheessa, ei suinkaan etukäteen ennen aineiston keruuta.

Pyytäessäni puhelimitse suostumuksia tutkimukseen kukaan ei kieltäytynyt. Jotkut olivat tyytyväisiä siitä, että heidät oli valittu yrittäjyyttä käsittelevän tutkimukseen. Yliopistollinen kiinnostus heidän yrittäjyyttään kohtaan tuntui imartelevalta. Osa puolestaan vähätteli itseään ja sanoi parempiakin yrittäjiä löytyvän haastateltavaksi. Sain kuitenkin kaikki vakuuttuneiksi, että juuri heidän haastattelemisensa oli tärkeää enkä suinkaan ollut etsimässä pelkästään esimerkillisiä tai hyvin menestyviä yrittäjiä. Tein haastattelut huhti-toukokuun vaihteessa 1996.

Toinen kouluttajista oli niin kiireinen, että hänen haastattelemisensa siirtyi syksyyn.

Osan haastatelluista tunnen ennestään. Tuttavien haastattelusta voidaan olla monta mieltä (kts. Grönfors 1982,109). Ratkaisevaa lienee, mitä tutkitaan. Oman tutkimukseni kiinnostuksen kohteet eivät ole niin arkaluonteisia tai intiimejä, etteikö niistä voisi kertoa tuttavalleenkin. Mielestäni haastatteluihin ei vaikuttanut, oliko haastateltavani ennestään tuttuni vai ei.

Tein haastattelut naisten kodeissa, ainoastaan toista kouluttajaa haastattelin hänen työpaikallaan. Koti haastattelupaikkana tuntui luontevalta ratkaisulta, koska olihan aiheena heidän kotonaan harjoittamansa yritystoiminta. Samalla sain kokonaiskuvan maatilasta ja yrityksestä. Toiseksi katsoin, että emännille olisi vähiten vaivaa, jos minä menisin heidän luokseen tekemään haastattelun heille sopivana ajankohtana. Yleensä aamupäivät sopivat niin haastateltaville kuin minullekin. Tavallisesti tein yhden haastattelun päivässä, ainoastaan kerran sovitin kaksi haastattelua samalle päivälle, koska haastateltavien luokse oli melko pitkä matka; säästin siis bensiiniä ja muuta vaivaa. Naiset olivat miettineet etukäteen jonkin rauhallisen paikan talosta, jonne muut perheenjäsenet eivät tulleet häiritsemään. Joillakin haastateltavilla oli pieniä lapsia, jotka leikkivät samassa huoneessa haastattelun aikana tai muuten seurasivat silmät tarkkoina nauhurin pyörimistä. Lapset eivät häirinneet haastattelujen kulkua. Eräs isäntä tuli seuraamaan hetkeksi haastattelua ilmeisestä mielenkiinnosta itse tilannetta kohtaan, ei niinkään kuullakseen, mitä emäntä puhuu ja paljastaa. Hänenkään läsnäolostaan ei ollut haittaa.

Itse haastattelut kestivät lyhyimmillään puoli tuntia ja pisimmillään puolitoista tuntia. Haastattelujen lisäksi aikaa kului välillä runsaastikin muuhun keskusteluun. Se oli kuitenkin mielestäni tarpeellista, jotta varsinainen haastattelu olisi sujunut myönteisessä ilmapiirissä (vrt. Grönfors 182, 107). Jotkut haastateltavani vierastivat nauhuriä, mutta suostuivat kuitenkin haastattelujen nauhoittamiseen. Haastattelutilanteessa nauhuriin ei enää kiinnitetty mitään huomiota, luulen että enemmän olisi haitannut jatkuva kirjallisten muistiinpanojen tekeminen. Toisaalta en itse ollut tarpeeksi rohkea nauhurin suhteen. Kuvittelin, että mitä kauempana nauhuri on sitä vähemmän siitä on häiriötä. Niinpä joidenkin nauhojen sanatarkka litterointi oli hankalaa, koska kuuluvuus oli heikko. Varsinaiset asiat kuitenkin tulivat selviksi ja tarkistin epäselvyydet

jälkeen päin puhelimitse. Muutenkin tein puhelimitse joitakin tarkennuksia, koska haastattelujen kuluessa huomasin tärkeäksi katsomiani näkökohtia, joita en ollut osannut ottaa huomioon ensimmäisissä haastatteluissa. Naiset suhtautuivat ymmärtäväisesti ja ystävällisesti näihin kyselyihin.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan rooli korostuu. Tutkijan oma persoona on työväliseinä tiedonhankinnassa. Ei ole suinkaan itsestään selvää, että tutkija saa haluamaansa informaatiota. Ongelmaksi voi nousta vaikkapa yhteisen kielen puuttuminen, jolloin tulkinnoissa voi tapahtua virheitä (Hirsjärvi, Hurme 1980, 62). Oman subjektiivisen näkemykseni mukaan haastatteluille oli pelkästään eduksi, että olen itsekin maatalon emäntä. Naiset luottivat siihen, että ymmärrän heitä ja heidän elämäntilanteitaan. Vaikkakin tieto siitä, että tein tutkimustani yliopistollisena opinnäytteenä herätti pientä kunnioitusta, tutkittavani suhtautuivat minuun varsin tasavertaisesti. He puhuivat omana itsenään ja haastattelutilanteet olivat vapautuneita. Naiset olivat kiinnostuneita myös minun tekemisistäni, joka oli mielestäni ymmärrettävää ja oikeutettuaakin, olinhan tullut heidän kotiinsa kyselemään heidän henkilökohtaisia asioitaan.

Haastateltavani olivat tyytyväisiä siitä, että heistä oltiin kiinnostuneita. Selvästikin he olivat mielissään siitä, että kerrankin heiltä itseltään kysyttiin heitä itseään koskevia asioita. En ollut kiinnostunut heidän lehmistään tai tuotteistaan vaan itse emännistä mielipiteineen. Haastattelujen tekeminen oli mieluisa työvaihe. Minulle nämä keskustelut olivat erittäin myönteinen kokemus, toivottavasti se oli sitä myös haastateltaville. Emännät olivat hyvin vieraanvaraisia, kaikki tarjosivat kahvit tai jotain muuta suuhun pantavaa, sainpa joskus mukaani evästäkin (ja jopa tuiki tarpeellista selluliittivoidetta).

4.3. Haastateltujen kuvaus

Olen luvannut haastateltavilleni, että he pysyvät anonyymeinä. En ole kertonut muille, ketä olen haastatellut ja mitä saanut tietooni. Jotkut naiset yrittivät aika ovelastikin kysellä, olinko poikennut naapurikylässä, jossa myös olisi tutkimukseeni sopiva emäntä. Pidinkin kuitenkin kiinni siitä, etten

anna tietoja haastateltavistani tai itse haastatteluista. Mielestäni tämän tutkimuksen kannalta on tärkeää, että tutkimukseen osallistuneiden emäntien tarinat tulevat esitellyiksi. Heidän tarinansa valottavat jo paljon emäntien yrittäjyyden kuvaa. Olen muuttanut heidän nimensä ja joitakin vähemmän tärkeitä yksityiskohtia henkilötiedoissa tunnistamisen välttämiseksi.

Arja on 33-vuotias parturi-kampaaja. Perheeseen kuuluu aviomies sekä kymmen- ja viisi vuotiaat lapset. Hän on maanviljelijäperheen tytär, joka on kouluttanut itsensä peruskoulun jälkeen parturi-kampaajaksi. Perhe asuu miehen kotitilalla. Maatilalla on ollut aiemmin lypsykarjaa, muttei enää. Arja ei ole osallistunut karjanhoitoon, vaan se on ollut miehen vastuulla. Arja ei ole omasta mielestään emäntä, hän onkin sidoksissa maatalouteen ainoastaan miehensä kautta, hän on maanviljelijän vaimo. Hänellä on työtilat kodin yhteydessä, jossa yritys on toiminut kymmenen vuotta. Arja on ollut aiemmin palkkatyössä, mutta lasten ollessa pieniä hän halusi välttää hankalat hoitojärjestelyt ja jäi kotiin. Kampaamo on Arjan oma yritys, jota hän yksin hoitaa; se on kokonaan erillään maatalouden kirjanpidosta ja verotuksesta.

Raija on 43-vuotias emäntä, jonka perheeseen kuuluu puolison lisäksi 21-vuotias poika sekä 19- ja 18-vuotiaat tyttäret. Perhe asuu vaimon kotitilalla, jossa tuotetaan maitoa. Raijan vanhemmat ovat olleet maanviljelijöitä ja Raija on jäänyt yhdessä miehensä kanssa heidän työnsä jatkajaksi. Peruskoulun lisäksi hänellä ei ole muuta koulutusta, hän on tehnyt koko ikänsä työtä kotitilallaan. Hänellä on maatalouden liitännäiselinkeinona maidon jatkojalostusyritys, hän valmistaa mm. jogurttia. Valmistus on Raijan vastuulla, mutta koko perhe osallistuu esimerkiksi pakkaukseen ja kuljetukseen. Yritys on toiminut 15 vuotta.

Tuula on 60-vuotias matkailutilan emäntä. Hänellä on miehensä kanssa kaksi aikuista tytärtä, joista kumpikaan ei asu kotona. Hän on maanviljelijäperheen tytär, joka on tullut miehensä kotitilalle emännäksi. Kansakoulun lisäksi hänellä ei ollut mahdollisuutta muuhun koulunkäyntiin. Nyt myöhemmin hän on kouluttanut itseään erilaisilla kursseilla, jotka liittyvät maatilamatkailuun. Tilalla on aikaisemmin pidetty lypsykarjaa, mutta navetan vanhentuuessa he luopuivat karjasta, koska eivät halunneet investoida uuteen navettaan. Uudeksi elinkeinoksi on muotoutunut maatilamatkailu, sitä on harjoitettu jo 25 vuotta. Maatilamatkailu ja ateriapalvelutoiminta ovat

verotuksellisesti emännän tuloja ja ne ovat maatalouden verotuksen yhteydessä, eivät siis omana yrityksenään. Matkailu on emännän vastuulla, vierasta työvoimaa ei käytetä; tarvittaessa apua saadaan omista tyttäristä.

Liisa on lypsykarjatilan emäntä. Hänen perheeseensä kuuluu kaksi aikuista lasta sekä aviomies. Lapset eivät asu enää kotona. Liisa on 49-vuotias, alunperin maanviljelijäperheen tytär. Kansakoulun lisäksi hän on käynyt karjanhoitokoulun. Hän on ollut palkkatyössä kunnes he ostivat miehensä kanssa yhdessä maatilan viisitoista vuotta sitten. Karjanhoidon ohella hän tekee monenlaisia käsitöitä ja leipoo jonkun verran myyntiin. Toiminta on melko pienimuotoista, enemmänkin harrastuspohjaista kuin taloudelliseen tulokseen tähtäävää. Lasten kasvaessa on alkanut jäädä enemmän aikaa tehdä muutakin. Toiminta on kehkeytynyt pikkuhiljaa, Liisa on valmis ryhtymään toimeen aina pyydettyään. Hän ei sano erityisesti suunnittelevansa, mitä tekisi, vaan katsoo, mitä keksitään tulla pyytämään.

Kirsti on 41-vuotias emäntä, jolla on 15- ja 12-vuotiaat lapset sekä aviomies. Kirsti on maanviljelijäperheen tytär. Hän on käynyt kansakoulun jälkeen erilaisia kotitalous- ja ravintola-alan kouluja sekä yrittäjäkurssin. Perhe asuu miehen kotitilalla, jolla tuotetaan maitoa. Molemmat puoliset osallistuvat karjanhoitotöihin. Hän on ollut ennen emännäksi tuloaan työssä ravintoloissa ja pitopalveluissa. Oma pitopalveluyritys hänellä on ollut vuoden ajan. Pitopalvelu on verotuksessa maatilatalouden liitännäiselinkeinona. Pitopalvelun Kirsti hoitaa pääasiassa itse, varsinaista henkilökuntaa hänellä ei ole, mutta tarvittaessa hän saa apua miehensä sisarilta.

Helka on 38-vuotias suurperheen äiti: hänellä on viisi lasta, joista nuorin on kolmevuotias ja vanhin kaksitoista. Perhe asuu Helkan kotitilalla, puoliset hoitavat yhdessä lypsykarjatilan työt. Helka on kouluttanut itsensä nykyiseen tehtäväänsä hyvin järjestelmällisesti: hän on käynyt peruskoulun jälkeen emäntäkoulun, karjanhoitokoulun ja maamieskoulun. Kotitilan ulkopuolista työkokemusta hänellä ei ole. Kahden viime vuoden ajan Helka on jatkojalostanut tilan tuotteita, hän tekee mm. hilloja, mehuja ja karamelleja. Lisäksi hän järjestää pitoja erään toisen emännän kanssa. Vierasta työvoimaa ei ole palkattu, tarvittaessa isovanhemmat ovat apuna lastenhoidossa tai jopa käyvät messuilla myymässä. Yritystä ei ole erotettu maatilan yhteydestä, vaan tulot ovat

verotuksessa sivuansiotuloja.

Päivi on neljäkymmentävuotias emäntä. Hänen perheeseensä kuuluu miehen lisäksi kolme lasta (11, 6 ja 4 -vuotiaat). He viljelevät miehen kotitilaa, tuotantosuuntana heillä on lypsykarjatalous. Molemmat puoliset osallistuvat tilan töihin. Päivi on koulutukseltaan agronomi. Hän on ollut päätoimisena emäntänä vuodesta 1989 lähtien, sitä ennen hän oli palkkatyössä pankin palveluksessa. Kotiin jäätyään hän on toiminut free lance -toimittajana. Viimeisen vuoden aikana hän on kirjoittanut enemmän, joten hän on hakeutunut arvonlisäverovelvolliseksi ja tekee toimittajan työtä omana erillisenä yrityksenään.

Hilkka on 54-vuotias emäntä. Hänen perheeseensä kuuluu miehen lisäksi kaksi omaa lasta ja kaksi kasvattilasta, joista vanhin on iältään kolmekymmentä ja nuorin neljätoista. Hänen vanhempansa ovat olleet kaupunkilaisia kauppiaita, itse hän on saanut merkonomin koulutuksen. Ensimmäisinä vuosina emännäksi tultuaan hän oli palkkatyössä kunnes jäi kotiin kasvattilasten tullessa perheeseen. Hän on osallistunut karjanhoitoon ja muihin maatalan töihin yhdessä miehensä kanssa. Nyt karjasta on luovuttu, enää tilalla on hevosia. Lasten kasvettua hän meni palkkatyöhön, mutta jäi siitä työttömäksi. Hän on perustanut oman yrityksen puolitoista vuotta sitten. Yritys kasvattaa ja valmistaa erilaisia kuivakukkatuotteita ja on muodoltaan toiminimi.

4.4. Aineiston analyysi

Minulla on teemahaastattelulla hankittu aineisto, jonka olen sanatarkasti litteroinut. Litteroidut haastattelut sisältävät paljon taukoja, änkytystä ja turhia sanoja. Puhuttu teksti näyttää kirjoitettuna perin kummalliselta. Katsoin kuitenkin viisaimmaksi litteroida haastattelut sanatarkasti ja jättää asioiden yhdistämisen ja keskeisten näkökulmien etsimisen myöhemmäksi. Näin menetellessäni en ainakaan hukannut informaatiota. Aloin työstää haastatteluja käyttäen aluksi apunani haastattelurunkoa. Lukemalla uudelleen ja uudelleen haastatteluja järjestin aineistoa teemoittain ja aiheittain varsinaista analyysia varten. Tutkimuksen kohteena voivat olla maailmassa vallitsevat tosiasiat, ihmisten kokemukset ja tunteet, kulttuuriset rakenteet ja erottelut

tai vuorovaikutusprosessit (Peräkylä 1995,42). Mielenkiintoni kohdistuu naisten kokemuksiin ja tulkintoihin omasta elämäntilanteestaan. Oletan, että heidän esittämänsä tulkinnat tuovat samalla esiin jotain heidän tavastaan käsittää omaa elämäänsä ja elämäntilannettaan.

Perti Alasuutari (1993) jakaa kvalitatiivisen aineiston analyysin kahteen vaiheeseen: havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Havaintojen pelkistämisen ja yhdistämisen tarkoituksena on tuottaa raaka-ainetta ja materiaalia varsinaisen arvoituksen ratkaisemisen pohjaksi. Havainnot ovat eräänlaisia johtolankoja, jotka vievät tutkijan varsinaiseen asiaan ytimeen. Aineistossa oletetaan olevan esimerkkejä tai näytteitä samasta ilmiöstä, jota tutkimuksella pyritään selittämään. Havaintojen tuottamiseen tarvitaan tutkimusmetodi, itse käytin lähinnä sisällönanalyysia. Myös Grönfors (1982) korostaa, että sisällönanalyysi tuottaa vain raaka-ainetta teoreettiseen pohdiskeluun ja tuottaa parhaimmillaankin vain kuvailevaa tietoa. Alasuutari puhuu pelkistetysti mitä ja miksi -kysymysten tekemisestä. Havaintojen ja johtolankojen tuottamiseksi tehdään mitä -kysymyksiä. Luin aineistoani, etsien sieltä tutkittavien antamia vastauksia ja näkemyksiä tutkimusteemoihin.

Laadullisen tutkimuksessa pyritään yleistettävyyteen. Jokin ilmiö pyritään selittämään empiirisen aineiston avulla. Paikallinen selitys tulee suhteuttaa osaksi laajempaa kokonaisuutta ja yhteiskunnan rakenteita. Arvoituksen ratkaiseminen, merkitystulkintojen tekeminen on koko laadullisen tutkimuksen ydin (Alasuutari 1993). C. Wright Mills (1982, 216) puolestaan toteaa: "Muista, että monia henkilökohtaisia vaikeuksia ei voida ratkaista käsittämällä ne vain sellaisina, vaan ne on ymmärrettävä yhteiskunnallisina kysymyksinä ja historiaan vaikuttamisen ongelmina." Tutkimuksen tarkoitus on antaa jollekin ilmiölle selitys. Tulkinta ei saa olla ristiriidassa minkään tutkittavaan ilmiöön kuuluvan seikan kanssa, vaan sen on pädeävä koko aineistoon (Alasuutari 1993, 21). Mahdolliset poikkeukset säännöstä johtavat tulkinnan uudelleen arviointiin. Tulkinnan tulee olla sellainen, että sen avulla pystytään selittämään tutkittavan ilmiön koko kirjo. Myöhemmin Alasuutari (1995) on puhunut pyrkimyksestä kulttuurisen kieliopin hahmottamiseen. Tällöin kyse ei ole niinkään kaikille yhteisten, vaan ennen kaikkea kaikkien tiedossa tai tajunnassa olevien säännösten ja kulttuuristen rakenteiden tutkimisesta.

Analysoidessani omaa aineistoani tuntui erilaisten typologioiden ja tyypittelyjen tekeminen keinotekoiselta. Myös Anssi Peräkylä (1995) kritisoi käsitystä todellisuuden yhtenäisyydestä ja eri ryhmille yhteisestä tavasta käyttäytyä ja hahmottaa maailmaa. Hän korostaa todellisuuden sirpaleisuutta. En kuitenkaan hylkää pyrkimystäni löytää aineistostani jotain juonta, jonka avulla voisin ymmärtää naisten tekemiä ratkaisuja ja heidän kuvauksiaan niistä.

Tapa tarkastella asioita ja näkökulma niihin tarjoaa viitekehyksen, joka vaikuttaa analyysiin ja tutkimuksen kulkuun. Itselläni näkökulmana voidaan pitää tietoisuutta sukupuolen merkityksellisyydestä elämää ja yhteiskuntaa rakentamassa. Tutkin naisia ja koko tutkimukseni ajan olen tietoinen siitä, että sukupuolella on merkitystä. Isäntien yritystoiminnan tutkiminen olisi tuonut esiin aivan toisenlaiset painotukset.

5. YRITTÄJÄKSI RYHTYMINEN

Visa Huuskonen (1992) on väitöskirjassaan konstruoinut mallin, jonka avulla hän tarkastelee yrittäjäksi ryhtymisen prosessia. Hänen mukaansa yrittäjäksi ryhtyminen on yleisten taustatekijöiden, henkilötekijöiden ja tilannetekijöiden summa. Taustatekijöinä esimerkiksi työkokemus tai aiempi yrittäjäkokemus voivat olla edesauttamassa yrittäjäksi ryhtymistä. Työelämässä hankittu ammattitaito tarjoaa mahdollisuuden itsenäiseen yrittämiseen. Toisaalta yrittäjäyys voi tarjota mahdollisuuden hyödyntää ammattitaitoaan, mikä ei aina muussa työelämässä ole mahdollista. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvetyrittäjistä merkittävä osa piti tärkeänä, että he voivat itse päättää työtavoistaan. He katsovat voivansa itsenäisinä yrittäjinä toteuttaa paremmin näkemystään hyvästä hoidosta (Simonen 1996,18). Lisäksi perhetausta voi sosiaalista yrittäjäyteen, arvot ja asenteet muovautuvat sellaisiksi, että yrittäjäyys nähdään varteenotettavaksi vaihtoehdoksi. Henkilötekijöinä Huuskonen mainitsee persoonallisuuspiirteet, elämän hallinnan, riskisuuntautuneisuuden, suoriutumistarpeen, riippumattomuuden- ja vallanhalun sekä arvot, asenteet ja uskomukset. Kolmantena osatekijänä vaikuttavat tilannetekijät, tosin sanoen objektiivinen todellisuus, jossa ihminen elää ja tekee päätöksiä. Ympäristössä ja elämässä voi olla

negatiivisia tekijöitä, jotka "työntävät" yrittäjyyteen (esimerkiksi työttömyys) tai positiivisiksi koettuja asioita, jotka katsotaan yrittäjyyden kautta saavutettavan.

Mallilla on ansionsa, koska yrittäjäksi ryhtymisen nähdään olevan riippuvainen tilannekokonaisuudesta. Mikään yksittäinen syy, ihmisten tarpeet tai motiivit eikä henkilökohtainen ominaisuus tee ihmisestä yrittäjää. Tarvitaan monien eri osatekijöiden loksahdamista kohdalleen. Osatekijät ovat kuitenkin lähtökohtana, joiden pohjalta jokainen yksilö omien subjektiivisten tulkintojensa mukaan tekee päätöksensä ja ratkaisunsa. Huuskonen toteaa osuvasti (mt. 51): "Mitä yrittäjäksi ryhtyminen merkitsee yrittäjälle, riippuu siitä missä tilanteessa ja elämänvaiheessa tämä päätös tehdään."

Akseli (1995) on kehittänyt mallia edelleen maaseutuyrittäjäksi ryhtyville maanviljelijöille sopivaksi. Hän näkee Huuskosen mallin ongelmaksi sen, ettei se ota huomioon liiketoimintaidean tärkeyttä. Akselin tutkimuksessa yrittäjyyspäätös on ympäristön, henkilön ja liiketoimintaidean kombinaatio. Kaikki nämä osatekijät ovat kiinteässä vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Esimerkiksi ympäristö on liiketoimintaideoiden lähde ja toisaalta se puitteisto, johon yrityksen on sopeuduttava. Jokainen viljelijä puolestaan tarkastelee ympäristöä omista lähtökohdistaan käsin, omalla subjektiivisella tavallaan johtuen omista persoonallisista henkilötekijöistään (mt. 33). Akseli korostaa liiketoimintaideoiden tärkeyttä nimenomaan maaseutuyrittäjille. Maaseudulla olisi halua ja resursseja erilaiseen yritystoimintaan, mutta juuri liiketoimintaideoista on pulaa (Niittykangas 1992).

Niin Huuskonen kuin Akselikin esittävät mallinsa sukupuolineutraaleina. Mallien katsotaan sopivan kumpaankin sukupuoleen ja teoreettiset mallit testataan empiirisesti molemmilla sukupuolilla. Täysin kriittikittömästi niitä ei voi kuitenkaan hyväksyä. Esimerkiksi henkilötekijöissä voi nähdä miehiseksi katsottavia ominaisuuksia, jotka samalla liitetään yrittäjyyteen. Yrittäjyyteen on sisäänkirjoitettuna miehinen tapa toimia. Kovalainen (1993) kritisoi yrittäjyyden määritelmiä juuri siitä, että ne helposti liittyvät yrittäjyyteen mm. kasvuhakuisuutta ja riskinottoa. Tuollaiset määritelmät sulkevat pois naisten tavan toimia yrittäjinä tai ainakin luovat normia, kuinka oikea ja hyvä yrittäjä toimii.

Pyrkimyksenäni on jäsentää emäntien haastatteluissa esiin tuomia syitä yrittäjäksi ryhtymiselleen. Olen siis sen varassa, mitä emännät itse ovat halunneet minulle kertoa ja mitä he itse ovat pitäneet mainitsemisen arvoisena. Minulla ei ole kuitenkaan syytä epäillä, ettenkö voisi luottaa saamiini tietoihin. Otan kaikesta huolimatta työkalukseni Akselin mallin yrittäjäksi ryhtymisestä ja tarkastelen sen avulla haastatteluaineistoani. "Sukupuolineutraalin" mallin käyttö voi myös tuoda esiin ja korostaa naisten erityistarpeita.

5.1. Ympäristön vaikutus yrittäjyyteen

Suomen eri alueilla on hyvin erilaiset yrittäjyysperinteet. Esimerkiksi Pitkäsen ja Vesalan mukaan Vaasan läänissä yrittäminen nähdään yhtenä mahdollisena tapana ansaita elantonsa, se on eräänlaista "jokamiehen" työtä. Sen sijaan Kymen läänissä yrittämistä pidetään rasittavana ja epävarmana työnä, jonka kautta voi kuitenkin tavoitella sosiaalista arvostusta. (Uusitalo 1994,113.) Paikallinen yrityskulttuuri vaikuttaa yrittäjäksi ryhtymiseen. Uuden kokeilijoita ei rohkaise, jos perinteisen maanviljelyn merkitystä korostetaan. Yrittäjämysteinen ympäristö jättää jälkensä myös arvoihin ja asenteisiin, jotka omalta osaltaan voivat olla edistämässä yrittäjäksi ryhtymistä (Huuskonen 1992, 70). Toisaalta esimerkiksi hoivapalveluyrittäjät törmäävät ennakkoluuloihin, koska maaseudulla on naapuriavun pitkät perinteet. Palveluista ei olla totuttu maksamaan, ja se vaikeuttaa hoivapalveluyrittäjien toimintaa. Raili Haaki (1994, 50) toteaa maaseudun ihmisten olevan perinteidensä vankeja. Lisäksi Kovalaisen ja Simosen (1996) mukaan maaseutu on naiselle rajoittavampi paikka kuin miehelle. "Naisen paikka" on sosiaalisesti tiedetty, se asettaa rajoituksia myös naisten yritystoiminnalle.

Etenkin kouluttajat toivat esiin, kuinka Keski-Suomessa maatalouden liittämislinkeinot ovat vielä suhteellisen uutta, niihin ei olla yksinkertaisesti totuttu. Maanviljelijöiden asenne maaseutuyrittäjiin (tarkoitan tässä nimenomaan yrittäjiä, jotka ovat myös maanviljelijöitä) on ollut varautunutta. Tapani Köppä (1989) puhuu, kuinka kuusikymmentäluvulla teollisuusyhteiskunnan arvot tulivat myös maatalouspolitiikan ohjenuoraksi. Pyrkimyksenä oli ennen kaikkea päätoimisten perheviljelmien kehittäminen. Keinoina nähtiin mm. yksikkökoon

suurentaminen, tuotannon erikoistuminen sekä tehokkaiden tuotantomenetelmien ja -välineiden käyttö. Sivuvuonot ei pidetty hyvänä vaihtoehtona, vaan tavoitteena oli tehokas ja tuottava perheviljelmä, joka pystyisi yksin tarjoamaan toimeentulon koko viljelijäperheelle. (mt. 194.) Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää maanviljelijöiden varautunut suhtautuminen erilaisiin sivu- ja liitännäiselinkeinoihin. Kunnollinen, hyvä maatila antaa riittävän toimeentulon koko viljelijäperheelle. "Oikea" maanviljelijä viljelee maata ja hoitaa karjaa saaden siitä elantonsa.

Haastattelemiani yrittäjät ovat törmänneet ympäristön epäilyihin. Keski-Suomessa ei ole pienyrittämisen perinnettä, kuten esimerkiksi Pohjanmaalla. Maatalouden sivuelinkeinot ovat olleet tuntemattomia ja vieraita. Eräs emäntä kertoi naapureiden ihmetelleen, voiko maitoa ylipäätään jatkojalostaa itse tai miten terveystarkastajan kanssa pääsee yhteisymmärrykseen. Varsinkin yli kymmenen vuotta sitten aloittaneet yrittäjät ovat saaneet osakseen ihmettelyä ja kohdanneet ennakkoluuloja. Asenneilmastossa on tapahtunut muutosta, nythän entistä useammat hakevat uusia toimeentulomahdollisuuksia. Maatalouden ammattilehdet ovat pullollaan juttuja mitä kekseliäimmistä maatalouden sivuelinkeinoista ja maaseutuyrityksistä.

Asiakkaiden saaminen lähiympäristöstä ei ole aina yksinkertaista. " *Ei kukaan ole profeetta omalla maallaan* ", kommentoi useampikin emäntä. Päivi kertoo: " *Mua huvitti yks emäntä, ke se tuntui ett se luottas enempi niihin juttuihin, jos se ei tuntis kirjottajaa. Ku se tietää, et minä oon ne kirjottanu, ni se kysy, oot sä nyt varma, ett sä oot muistanu kaikki mitä siihen liittyy.* " Naapurin emäntään kampaajana, pitokokkina tai toimittajana ei luoteta. Asian tai sen tekijän ollessa tuttua siitä katoaa hohdokkuus. Kuvittelemme mielellämme, että toimittaja on jotain ihan muuta kuin kolmen lapsen äiti, joka käy aamuin illoin lypsillä. Tai naapuripitäjän pitokokki tekee taitavammin ja paremmin työnsä kuin tuttu ja lähellä asuva emäntä.

Verkostoitumisen merkitystä on korostettu paljon. Joillakin haastatelluista erilaiset yhteistyömuodot ovat olleet suorastaan kimmokkeena koko yritystoiminnalle. Helkalla on taustanaan kylällä toimiva osuuskunta, jonka merkitys on ilmeisen suuri. Hänen toimintansa on muotoutunut osittain osuuskunnan tarpeista; kun osuuskunnalta on kysytty pitopalvelua, hän on

ryhtynyt toimeen yhteistyössä erään toisen emännän kanssa. Helka toteaa osuuskunnan olevan positiivisen ilmapiirin luoja, sen puitteissa on mahdollista ottaa esille kaikki yritystoiminta. Ja ilmeisesti tulostakin on syntynyt. Tuula puolestaan on omalla paikkakunnallaan uranuurtaja maatilamatkailussa. Hänen yritystoimensa sai alkunsa osana suurempaa kokonaisuutta. 4-H -liitto oli rakentamassa verkostoa majoituspalvelua tarjoavista maatiloista. Paikkakunnan 4-H -neuvoja innosti Tuulan perheineen mukaan. He olivat itsekin jo miettineet matkailun tarjoamia mahdollisuuksia, mutta asia oli jäänyt taka-alalle. Neuvojan rohkaisu ja valmis markkinointiverkosto olivat tärkeitä tekijöitä yrityksen käynnistymisessä. Vaikka yrittäjä joutuu työskentelemään ja tekemään päätöksensä yksin, on erilaisilla verkostoilla merkitystä, olipa sitten kyseessä kylällä toimiva osuuskunta tai maaseutukeskuksen järjestämä projekti. Yhteistoiminta luo yrittäjävällystä ilmapiiriä, erilaiset projektit auttavat markkinoinnissa ja tiedonsaannissa. Ympäristön myönteinen suhtautuminen ja mahdollisuus yhteistyöhön edesauttaa yrittäjäksi ryhtymistä.

Monien haastattelemieni naisten kohdalla voidaan kuitenkin todeta, että he ovat aloittaneet yrityksensä ympäristön epäilyistä huolimatta. Hilikka puhuukin itsestään kylähulluna; hän on omaksunut muiden asenteista piittaamattoman roolin ja tekee mitä itse haluaa. Itsestään selvää on, että kaikki ovat saaneet myös kannustusta ja rohkaisua, eikä ainoastaan epäilevää suhtautumista osakseen. Myöskään erilaisten suhdeverkkojen puute ei välttämättä estä yrittäjäksi ryhtymistä. Haastattelemi naiset eivät juurikaan toimi yhteistyössä muiden yrittäjien kanssa. Halua voisi olla, mutta käytännössä yhteistyö jää vähäiseksi. Oman alan yrittäjiä ei ole lähellä tai omaan markkinointistrategiaan eivät luontevasti sovi vaikkapa yhteiset kuljetukset.

Maatilan tuotantosuunta on merkittävä tekijä, eri tuotantosuunnissa toimivilla on erilainen kynnys lähteä yritystoimintaan. Akseli (1995) vertaa perunanviljelijää ja maidontuottajaa. He ovat olleet aivan erilaisessa tilanteessa markkinoinnin suhteen; perunanviljelijällä voisi olla pienempi harppaus ryhtyä yrittäjäksi, onhan hän tottunut markkinoimaan tuotteensa itse aiemminkin. Tilan tuotantosuunta voi vaikuttaa uuteen toimialaan; se voi olla perustana vaikkapa jatkojalostustoiminnalle. Tila voi tarjota resursseja, joita hyödynnetään yritystoiminnassa. Lypsykarjatilalla on luontevaan jalostaa maitoa jogurtiksi tai rannalla sijaitseva iso maatila sopii

puitteiltaan erinomaisesti maatilamatkailuun. Maatila ja sen toiminta on yksi keskeisiä reunaehtoja, joita yrittäjäksi ryhtyvät joutuvat ottamaan huomioon.

Maatilan työt sitovat ja työllistävät eri tiloilla hyvin eri tavoin. Esimerkiksi karjanhoito sitoo ja vie paljon aikaa, viljanviljelytilalla työhuiput ajoittuvat kevääseen ja syksyyn. Kukaan haastattelemistani emännistä ei halunnut yrityksensä vuoksi lopettaa karjanhoitoa. Heillä karja on reunaehto, johon sivuelinkeinon on sovittava. Muuten työnjako perheessä olisi järjesteltävä uudelleen, mutta radikaaleihin muutoksiin ei ole ryhdytty. Lisäksi maatalouteen on sidottu erilaisia resursseja, kuten lainoja ja pääomia; tämä rajoittaa mahdollisuuksia valita mitä tahansa yritystoimintaa. Maataloudesta ei voida luopua yksinkertaisesti ja helposti ja vaihtaa sitä paremmaksi katsottuun elinkeinoon.

5.2. Henkilötekijät yrittäjyyden taustalla

Henkilötekijät ovat fyysisen ympäristön ohella se pohja, josta yrittäjäksi aikova kokoaa materiaalia vaihtoehtojensa pohdintaan. Kyse on aina yksilön subjektiivisesta tulkinnasta omasta tilanteestaan ja ympäröivästä todellisuudesta. Henkilön ominaisuudet eivät riitä ainoaksi yrittäjyyden selittäjäksi. Pikemminkin jotkut ominaisuudet tekevät joistakin ihmisistä alttiimpia ryhtymään yrittäjiksi. Erilaiset ominaisuudet ja luonteenpiirteet vaikuttavat kuitenkin omalta osaltaan siihen, miten ympäröivään todellisuuteen reagoidaan. Henkilötekijät ovat yksi tärkeä osa kokonaisuudessa, joka saa ihmisen ryhtymään yrittäjäksi.

Akseli (1995) on ottanut tarkasteluunsa seuraavat henkilötekijät:

Maaseudulla asumiseen ja perheeseen liittyvät tekijät

Suoritustarve ja elämänhallinta

Riskisuuntautuneisuus

Innovatiivisuus ja riippumattomuus

Elämäntavoitteiden toteutuminen

Maanviljelijän työkokemus ja koulutustausta

Jatkuvuuden turvaaminen

Hyödynnän edelleen Akselia ja tarkastelen haastatteluaineistoani hänen jaotteluun hyväksi käyttäen, vaikkakin kritiikki henkilötekijöiden soveltuvuudesta molempien sukupuolien yritystoimintaa jäsentämään on syytä pitää mielessä.

5.2.1. Maaseudulla asumiseen ja perheeseen liittyvät tekijät

Maaseudulla asuminen on ollut tietoinen valinta, eikä muuttoa muualle ole edes harkittu. Naiset asuvat yhtä lukuun ottamatta toisen puolison kotitilalla, joten sen myyminen ja muuttaminen muualle ei olisi helppo ja yksinkertainen päätös. Maatilan hankkiminen katsotaan elinikäiseksi ratkaisuksi. Maalla halutaan pysyä ja nimenomaan sillä omalla kotitilalla. Maaseudulla asumiseen liittyy myönteisiä arvoja, joista ei haluta luopua. Etenkin naiset, jotka ovat jääneet viljelemään kotitilaansa tai ostaneet tilan ulkopuoliselta yhdessä miehensä kanssa ovat erityisen sitoutuneita tilaansa. He eivät ole harkinneet palkkatyötä vakavissaan, vaan ovat halunneet hankkia toimeentulonsa juuri maatilalta. Sen sijaan naiset, jotka ovat tulleet emänniksi avioliiton kautta, ovat miettineet mahdollisuutta mennä työhön tilan ulkopuolelle.

Akseli (1995) näkee perheen merkityksen taustatekijänä; yrittäjäperheen vesoista tulee helpommin yrittäjiä kuin muista. Perhe tekee mahdollisesti työtä yhdessä ja lapsetkin osallistuvat tuotannolliseen työhön. He saavat näin omakohtaisen kosketuksen yrittäjän toimimiseen. Huuskosen (1992,54) mukaan yrittäjävanhemmat lisäävät todennäköisyyttä yrittäjäksi ryhtymiseen. Vaikutus perustuu toisaalta sosiaalistumiseen ja toisaalta yrityksessä saatavaan käytännön kokemukseen.

Juuri perheen merkitystä tarkastellessa olisi syytä kiinnittää huomiota sukupuoleen. Perheen merkitys ei ole ainoastaan taustalta vaikuttava tekijä. Perheessä on molemmilla sukupuolilla omat tehtävänsä ja paikkansa. Palaan tähän problematiikkaan myöhemmin.

5.2.2. Emännän työkokemus ja koulutustausta

Maaseudun naisten yritystoiminnan mahdollisuuksiksi nähdään emäntien sukupuolen mukaiset tehtävät: he ovat ruuanlaittajia, leipojia, hoivaajia, siivoajia. *"Kyllä tuota nää kotitalouteen liittyvä tai siitä kumpuava pienyritystoiminta on yks semmonen selvä vahvuus"*, toteaa toinen kouluttajista. Muita naisosaamisen alueita ovat mm. käsityöt ja erilaiset huoltotehtävät. Niitä taitoja tarvitaan esimerkiksi maatilamatkailussa. Vahvuutena nähdään osaaminen naisille perinteisesti langenneissa tehtävissä ja koulutusta suunnataan juuri näille aloille. Jonkinlainen piilo-oletus on myös, että kaikki maatilojen emännät olisivat taitavia leipojia ja ruuanlaittajia ja kaikki myös pitäisivät kovasti noista tehtävistä.

Toinen kouluttajista pitää emäntien etuna sitä, että he ovat tottuneet tekemään paljon työtä. Naiset eivät ole koskaan päässeet helpolla maaseudulla. Emäntien olisi siten helpompi ylittää kynnyks, joka liittyy käsitykseen yrittäjien suuresta työtaakasta. Lisäksi emännät ovat monitaitoisia, he ovat tottuneet tarttumaan mitä erilaisimpiin työtehtäviin.

Arjan yrityksen perustana on hänen koulutuksella saamansa ammattitaito. Hän on koulutukseltaan parturi- kampaaja ja on toiminut kampaajana myös vieraan palveluksessa. Hän halusi tehdä juuri omaa koulutustaan ja ammattitaitoaan vastaavaa työtä. Omien sanojensa mukaan hänestä ei ole lampaiden hoitajaksi. (Sitäkin vaihtoehtoa ulkopuoliset ovat hänelle suositelleet, oletetaanhan emäntien olevan kiinnostuneita eläimistä ja niiden hoidosta.) Niinpä hän tekee sitä, minkä hyvin osaa ja mistä pitää. Myös Kirsti on rakentanut yrityksensä oman koulutuksensa ja työkokemuksensa pohjalle. Päivi puolestaan on koulutukseltaan agronomi, hän hyödyntää koulutustaan ja ammattitaitoaan kirjoittamalla alan lehtiin. Kuitenkin hänen kirjoittamisensa lähtökohtana on se, että hän on karjatilan emäntä. Hän kirjoittaa juttujaan emännän roolissa, ei niinkään asiantuntevana argonominä.

Emäntien yritystoiminnan lähtökohtana ovat olleet heidän työtä tekemällä hankitut taitonsa eikä niinkään kouluttautumalla saatu osaaminen. Emännän työhön liittyviä taitoja hyödynnetään myös yritystoiminnassa. Haastattelemiani naiset (paitsi Arja) ovat yhdistäneet muun yrittäjyyden ja

emännyyden. Heille on ollut mielekäs ratkaisu jalostaa emännän työtä eteen päin. Pitopalvelussa tai maatilamatkailussa tarvitaan pitkälle samoja taitoja kuin perheenemännän työssä, mittakaava on tietenkin toinen. Vankka osaaminen kotitalouden alalta on ollut etuna ja sen varaan on voinut rakentaa yritystä. Helka sanoo: *"Ainahan mä oon niiku tehny käsillä kaikkee, sellasta harrastanu monen näköstä, mitä ihmeellisempiä asioita. Mut sit just se mahdollisesti, ett niilä vois jotai hankkia, et lisätä niiku tuloja."* Yritykset on perustettu jo valmiina olevan osaamisen ja taitojen varaan. Yritystä varten on hankittu lisätietoja ja koulutustakin, mutta varsinainen osaaminen on ollut valmiina.

5.2.3. Yrittäjyys elämäntalouden välineenä

J.P.Roos (1987, 64-66) jakaa elämäntalouden ulkoiseen ja sisäiseen. Ulkoisesta elämäntaloudesta on kyse, kun ihminen on pystynyt ohjaamaan elämänsä kulkua ilman , että siihen ovat vaikuttaneet kovin monet hänestä itsestään riippumattomat tekijät. Sisäinen elämäntalouden hallinta on puolestaan eräänlainen asenne: riippumatta siitä, mitä ihmiselle elämässään tapahtuu, pystyy hän katsomaan asioita parhain päin. Sisäinen hallinta ei ole kuitenkaan alistumista tai antautumista. Roosin mukaan elämän aito hallinta kuuluu talonpoikaiseen elämäntapaan.

Huuskosen (1992, 60) mukaan hallintaa voidaan pitää yhtenä yrittäjyyden edellytyksenä. Ihmisellä on oltava perusluottamus siihen, että omilla toimilla on vaikutusta omaan elämään ja menestykseen.

Maanviljelijöiden elämä on muuttunut EU-ratkaisun myötä, maanviljelijät saattavat kokea olevansa ulkoisesti hallittuja maanviljelystoimissaan. Mitä moninaisemmat säädökset määräävät ja asettavat rajoituksia toiminnalle. Yrittäjyyspäätöksen saattaa laukaista halu vaikuttaa enemmän omaan toimeentuloon ja tulevaisuuteen kuin mitä pelkän maatalouden puitteissa voi tehdä.

Kirsti kertoo osaltaan (tai mahdollisesti kokonaan) EU:n aiheuttamasta kriisistä. Hänelle tuli hätä

ja huoli, kuinka tilalla jatkossa pärjätään, jos lehmistä ei saada enää riittävää elantoa. Kirsti puhuu "niistä" ja niiden sanomisista: *"Ne sanovat, että tällasella lehmämäärällä ei enää EU-Suomessa tulla toimeen__"* . Ryhtymällä yrittäjäksi hän on ottanut tulevaisuuden omiin käsiinsä; se ei ole enää pelkästään "niiden" vallassa, vaan hän voi olla omalla työllään vaikuttamassa siihen. Vaikka maidosta saatavat tulot pienenevätkin, hän ei ole ainoastaan hinnoista päättävien armoilla. Kirsti päätyi pitopalveluyrittäjäksi; hän voi tehdä sitä, mitä on aiemminkin tehnyt ja saada sitä kautta itselleen toimeentuloa.

Myös Helka puhuu EU:n mukanaan tuomasta epävarmuudesta. Karjasta saatavan tulon pieneneminen on tosiasia. Helkalla on selkeä taloudellinen tavoite toiminnalleen: hän haluaa sillä korvata maatalouden menetettyjä tuloja. Helka on ottanut kohtalonsa omiin käsiinsä, hän ei jää sivusta seuraamaan, mitä päätöksiä muut tekevät, vaan tekee itse omaa tulevaisuuttaan.

"Jaa, kyllä se varmast aika iso, iso sysäys oli justiin tuo, semmonen epävarmuus, mikä viime vuoden vaihteen sillon vuos sitten, mikä sillon oli kaikilla maataloudessa olevilla. Ett oli jonkunlainen paniikki, ettei varmaan niin raskasta vuotta ku viime vuos oo ollu. Just siinä mielessä, ku ei tieny, ku ei ollu mitään tietoo, että kuinka paljon saa tukia, ja mäjön hinta putos heti markalla. Ja sit yleinen asenne oli hirveästi niinku kieltienen maataloutta... Nyhän se on selvästi muuttunu. Eikö oo?"

Yrittäminen voi toimia elämänhallinnan välineenä, kuten Helkan ja Kirstin esimerkit osoittavat. Elinkeino tuntui luisuvan pois omasta otteesta ja vaikutuspiiristä. Enää ei voinut aiempaan tapaan luottaa siihen, että maatila tarjoaisi riittävän toimeentulon koko perheelle. He ovat kuitenkin uskoneet omiin mahdollisuuksiinsa vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, eivätkä ole jääneet passiivisina odottamaan, mitä "Brysselin herrat" päättävät. Yrittämisen odotetaan vaikuttavan myönteisellä tavalla omaan elämään.

5.2.4. Elämäntavoitteiden toteutuminen

Sosiaalinen marginaalisuus on nähty yhtenä syynä yrittäjäksi ryhtymiselle (mm. Akseli 1995).

Ihmisen käsitys omista kyvyistään ja taidoistaan ei vastaa hänen sosiaalista asemaansa. Yrittäjyys toimii tuolloin väylänä hankkia sosiaalista arvostusta. Hilikka sanoo suoraan: *"Emäntä se ei oo mikkään kirjoissa eikä kansissa. Mää aattelin, mun pitää saaha joku oma___Yhteisillä pelloillahan minä niitä (kukkia AP) kasvatan ja kerään paljon luonnostakin."* Taloudellisesti Hilikka on itsenäinen, mutta muuten suhteessa mieheensä hän on aina toinen. Ei niinkään perheen sisällä, vaan julkisesti emäntä ei saa hänen haluamaansa arvonantoa. Yrittäjyys on tapa tavoitella sosiaalista kohoamista. Hän haluaa olla jotain omana itsenään ja oman toimintansa kautta, ei pelkästään miehensä puolisona ja emäntänä. Toisaalta Hilikka toimii kuitenkin maatilan puitteissa, hän haluaa olla mukana kehittämässä maatilaa ja sen toimintaa. Palkkatyöstäkin vieraan palveluksessa on myönteisiä kokemuksia, mutta hän katsoo, että kehittyäkseen tila tarvitsee sekä isännän että emännän työpanosta. Emännän rooli on siis tietoinen valinta, mutta se ei tarjoa hänen haluamaansa arvostusta tai edes tasavertaiseksi tunnustamista.

Maanviljelijöistä on annettu tiedotusvälineissä negatiivinen kuva (ainakin heidän omasta mielestään). Yleinen käsitys maanviljelijöistä ja emännistä ei vastaa heidän omaa käsitystä itsestään. Yritystoiminnalla voidaan osoittaa itselle ja muille, että pystyy muuhunkin kuin pelkästään emännän työhön. Halutaan osoittaa, että pärjätään muidenkin normittamassa maailmassa eikä ainoastaan kotitilalla. Helka kertoo: *"Mut se on sit ku on pikkusormen antanu semmoselle asialle, että tulee sitä muuta sen perinteisen tilalle, ni kyll se jollakin tavalla niiku nostaa sitä itsetuntoa."* Uuden oppiminen ja jonkin tavanomaisesta poikkeavan tekeminen hivelee itsetuntoa. Toisaalta Helka puhuu myös siitä, kuinka hyvältä on tuntunut huomata kelpaavansa omana itsenään. Tuotteitaan markkinoidessaan hänen ei ole tarvinnut olla tai yrittää olla muuta kuin oma itsensä. Oma oleminen ja osaaminen saa vahvistusta muiden hyväksynnästä.

"Mutta tota , se mitä mä tällä hetkellä saan siitä palkkaa, ni se ei oo se aino, minkä takia mä sitä teen, vaan se on mulle semmonen niiku vara-ammatti. Ett jotenkii musta on turvallisempi olo, ku mä tiedän, ett jos jostain syystä joudutaan lopettamaan tää maatalous tai se vähenee tai käy niiku todella huonosti kannattavaks, ni et on niiku jotain, mistä voi yrittää jotain uutta tilalle. Mä tavallaan suoraan sanoen kerään meriittiä, kokemusta ja tietysti taidotkin karttuu siinä." Päiville oma, maataloudesta irrallinen yritystoiminta antaa turvallisuutta. Hänen toimeentulonsa ei ole

pelkästään yhden kortin varassa, vaan maatalouden mahdollisissa vaikeuksissakin hänellä on keino selviytyä.

5.2.5. Jatkuvuuden turvaaminen

Simonen (1996,151) toteaa: "Maaseudulla monesti kyse ei ole vain taloudesta, vaan myös yhteisöjen ja elämäntavan sekä perheiden tulevaisuuden jatkumisesta perinteisillä asuma-alueilla." Yrittämisen kautta ei olla haettu niinkään muutosta nykyiseen, vaan yrittämisellä on haluttu turvata nykyinen elämänmuoto. Kirsti kiteyttää: "*Jos samanlaista elämää pystys elämää, kun tähän astikkii.*" Yhdessä miehen kanssa on asetettu taloudellisia tavoitteita, mutta ne perustuvat juuri em. tavoitteisiin. Elämää omalla maatilalla halutaan jatkaa. Lasten varallekin on jo suunnitelmia ja heidän toivotaan jatkavan maatilaa pitämistä. Kirsti on miettinyt, että pitopalvelu voisi tarjota lapsillekin työtä ja toimeentuloa.

Ne naiset, jotka ovat aloittaneet yritystoimintansa rahan ansaitsemiseksi, tähtäävät nimen omaan siihen, että he voisivat ylläpitää entistä elämänmuotoaan. Rikastumista tai elintason paranemista ei haluta, vaan sitä että raha riittäisi samanlaiseen elintasoon kuin tähän mennessä on totuttu. Esimerkiksi Helkalla on toiminnalleen selkeä taloudellinen tavoite: hän toivoo pystyvänsä korvaamaan EU:n aiheuttaman tulojen menetyksen. Yrittämisellä hankitut tulot mahdollistavat elämisen ja työskentelyn kotitalalla.

5.2.6. Riskiä vai varmuutta?

Huuskosen (1992,61) mukaan riskisuuntautuneisuutta on pidetty yhtenä yrittäjän perusominaisuutena. Siitä on kuitenkin olemassa ristiriitaisia tulkintoja. Nykytutkimuksen valossa kykyä tai halua ottaa ja hyväksyä riskejä ei enää voida pitää yrittäjän peruspiirteenä tai edellytyksenä yrittäjyydelle. Akselin (1995) mukaan kysymys on pikemminkin taitavasta riskien ottamisesta. Mihin tahansa yritystoimintaan sisältyy epävarmuustekijöitä, joita ei voida täysin

hallita. Eri ihmiset sietävät epävarmuutta eri tavalla.

Toinen kouluttajista näki ongelmaksi sen, etteivät naiset ole valmiita ottamaan taloudellista riskiä, näin ollen heillä ei ole edellytyksiä yritystoiminnan kehittämiseen. Muutenkin naisten rohkeuden puute tuntui hankaloittavan yrittäjäksi ryhtymistä. Eräs haastattemistani naisista on osallistunut yrittäjäkoulutukseen. Kouluttaja mainitsi hänet esimerkkinä rohkeuden puutteesta, koska tämä oli pitkään miettinyt aloittaako toimintaa vai ei. Itse yrittäjä ei niinkään miettinyt sitä rohkeneeko vai eikö, vaan hänen päällimmäinen ongelmansa oli, jaksako hän ja ehtiikö hän tehdä kaikkea, mitä yritys vaatii. Varsinaiset toimijat joutuvat ottamaan kantaa hyvin konkreettisiin pulmiin, esimerkiksi tämä yrittäjä mietti, kestääkö selkä painavien astialaatikoiden kantamisen.

Haastattelemani naiset pelaavat pikemminkin varman päälle kuin hakevat riskiä. Yritystoiminta on omalta osaltaan minimoimassa maatalouden epävarmuuden mukanaan tuomaa riskiä, ei suinkaan riski itsessään. Ensin on haluttu katsoa, kuinka onnistutaan, tuleeko asiakkaita ja toimiiko idea. Vasta tämän jälkeen on tehty tarpeellisia investointeja. Mitä vähemmän rahaa on tarvinnut laittaa yritykseensä kiinni sen parempi. Kaikelta investoinneilta ja riskeiltä ei voi välttyä, mutta ne pyritään minimoimaan.

Maatilan emännän rooliin ei kuulu ottaa suuria taloudellisia riskejä, ainakaan yksin. Ajatusleikki tilan ulkopuolelta tulleesta emännästä, joka hukkaa sukutilan bisneksissään, tuntuu aika lailla mahdottomalta. Sukupuolijärjestelmän mukaisessa työnjaossa naisen paikkana on pikemminkin turvata ja ylläpitää kuin etsiä riskejä. Vaikka miehet olisivat huikentelevaisia, pystyy tomera emäntä pitämään talon pystyssä. Yrittäjäkumppaneina puoliset voivat yhdessä tehdä päätöksiä, jopa ottaa tietoisia taloudellisia riskejä. Riskisuuntautuneisuus ei ole kuitenkaan naiselle sosiaalisesti hyväksytty tapa toimia. Etenkin, jos tila on miehen kotitila, nainen on jossain määrin ulkopuolinen ja toinen. Hänellä ei ole "oikeutta" riskeerata edellisten sukupolvien työtä.

5.2.7. Innovatiivisuutta ja avointa mieltä

Innovatiivisuus on yksi yhteiskunnan yrittäjille antama funktio. Innovatiivisuuden liittäminen kaikkeen pienyritystoimintaan on kuitenkin todellisuudessa myytti. Vain harvat pienyritykset ovat uutta luovia ja edelläkävijöitä omalla alallaan (Akseli 1995,37). Akseli pitää kuitenkin juuri innovatiivisuutta tekijänä, joka erottaa toisistaan perinteistä maanviljelystä jatkavan ja uutta etsivän maanviljelijän. Toinen kouluttajista pitää naisia innovatiivisempina kuin miehiä. Naisilla on hänen mukaansa ideoita, mutta rohkeutta niiden toteuttamiseen puuttuu.

Naisten ryhtyminen yrittäjäksi on uutta luovaa, mutta heidän toimialojaan voisi katsoa jatkeeksi emännän roolille ja työlle. Naisten yritystoiminta liittyy heidän rooliinsa kodin ja perheen ylläpitäjänä. Emännillä on taito tehdä ruokaa ja leipoa, nyt he muuttavat osaamistaan rahaksi. Tai emäntien perinteiset käsitöihin liittyvät harrastukset ovat muuntuneet keinoksi hankkia toimeentuloa. Esimerkiksi Helka on aina pitänyt käsillään tekemisestä, hän on ommellut, kutonut ja jopa kehrännyt. *"Mut sit just se mahollisesti, ett niilä vois jotain hankkia, ett lisätä niiku tuloja."* Mahdollisuus lisäansioihin on ollut tavallaan valmiina, koska hänellä on monenlaisia taitoja ja osaamista. Taidot ovat olleet jo valmiina, askel on tarvinnut ottaa vain ryhdyttäessä markkinoimaan omia tuotteitaan ja osaamistaan.

Päivi sen sijaan ansaitsee omalla asiantuntijuudellaan: free lance -toimittajana hän hyödyntää ammattitaitoaan ja osaamistaan toisella tavalla kuin perinteiset emännät. Hänenkin toimensa liittyvät kuitenkin kiinteästi emännän arkipäivään (omasta mielestään jopa liiankin läheisesti). Hänen kirjoittamansa jutut käsittelevät kotieläimiä ja hän kirjoittaa välillä oman navettansa töistä ja tapahtumista.

Innovatiivisuuden mittaaminen on mielestäni mahdoton tehtävä. Kukaan naisista ei itse puhunut sanallakaan omasta kekseliäisyydestään. Innovatiivisuutta saatetaan pitää sukupuolen mukaisena naisellisena ominaisuutena, mutta omaa kekseliäisyyttä ei mitenkään korosteta. Heille on itsestään selvää, että koko ajan pitää kulkea silmät auki ja olla avoin uusille vaikutteille. Haastattelemani naisia voidaan kaikkia pitää jossain määrin innovatiivisina, he ovat keksineet

itselleen mielekkään tavan toimia ja hankkia toimeentuloa itselleen ja koko tilalle. En kuitenkaan halua ryhtyä arvioimaan, kuinka omaperäisiä ja innovatiivisia heidän ratkaisunsa ovat. Elämisen puitteet ovat kaikilla määrääviä tekijöitä, joiden rajoissa luovuutta ja kekseliäisyyttä toteutetaan.

5.3. Liiketoimintaidea

Akseli (1995) korostaa liiketoimintaidean merkitystä maaseutuyrityksen ja yrittäjän alkutaipaleella. Kyse on visiosta, mitä tuotetaan ja kenelle, kuinka yritys toimii ja on kannattava. Lähtökohtia voi olla kahdenlaisia; markkinalähtöisistä vaikuttimista puhutaan, kun havaitaan jollekin tuotteelle tai palvelulle olevan kysyntää ja nämä markkinamahdollisuudet sitten hyödynnetään. Toiseksi vaikuttimet voivat olla resurssilähtöiset, jolloin lähtökohtana on ennen kaikkea se, mikä henkilölle itselleen on mahdollista yritystoimintaa. (mt. 74.) Yrittämisen ollessa samalla harrastus lähtökohtana ovat pitkälle omat mieltymykset ja tarpeet; tehdään sitä, mikä on itsestä mielekästä ja palkitsevaa. Maatilan resurssit ovat avainasemassa, maitotilalla on luontevaa jatkojalostaa oman tilan tuotteita vaikkapa juustoksi tai jogurtiksi. Maaseudulla ympäristö on myös liiketoimintaideoiden lähde, esimerkiksi tilan sijainti luonnonkauniilla paikalla tarjoaa mahdollisuudet maatilamatkailulle.

Niittykankaan (1992) mukaan maaseudulla on pula juuri ideoista. Olisi tarvetta ja halua löytää uusia toimeentulon lähteitä, muttei keksitä, mitä ryhtyä tekemään ja kuinka löytää markkinat jne. Liiketoimintaidean merkitys on korostunut, koska rahoituspäätöksiensä saamiseksi tarvitaan liiketoimintaidean esittämistä (Akseli, 1995). Outi Riepponen (1995, 46) on verrannut hyvin ja heikommin menestyneiden maaseutuyrittäjien eroja. Hänen mukaansa menestyneillä yrittäjillä on ollut usein idea omasta takaa, kun taas heikommin menestyneillä sattuman merkitys on suuri, samoin ulkopuolisten ihmisten. Liiketoimintaidea voidaan saada esimerkiksi harrastuksesta, kilpailevalta yrittäjältä, maaseutukeskuksesta, ulkopuoliselta henkilöltä. Kaipaisen, Ryökkään ja Liukkosen (1990) mukaan vain neljännes yrittäjistä on keksinyt itse oman liiketoimintaideansa (Akseli 1995,41). Kovalaisen (1996) mukaan yksi naisten yritystoiminnan ongelmia on liiketoimintaideoiden jäsentymättömyys ja keskeneräisyys; toimintaa ei suunnitella pidemmälle

aikavälille eikä luoda toimintastrategioita esimerkiksi viiden vuoden tähtämellä.

Haastattelemillani naisilla on monenlaisia tarinoita, mistä idea yritystoimintaan on tullut. "Saada idea" on erittäin sopiva ilmaisu; jokin osuu kohdalle oikeaan aikaan oikeassa paikassa. Idean aktiivinen tuottaminen ja keksiminen on jo vaikeampaa. Keskeistä tuntuu olevan sen keksiminen, mitä tehdä. Tosin siihen kietoutuu markkinointi ja yrityksen toimintatapa hyvin kiinteästi. Tuotteen valmistusohje on saattanut osua silmiin sanomalehdestä tai televisiosta, jolloin innostus asiaan on virinnyt. Erilaiset verkostot ja niiden tarpeet ovat voineet olla antamassa pontta toiminnalle. On pitkälle sattuman kauppaa, kuka tekee ja mitä. Liiketoimintaidoita ei olla haettu aktiivisesti ja tietoisesti, vaan kohdalle on sattunut mielenkiintoinen mahdollisuus, jota on haluttu kokeilla.

Raijan tarina tuntuu kaikkein dramaattisimmalta, hän itse puhuuakin kohtalosta. Hänen miehensä sisar oli aloittanut maidon jatkojalostuksen toisella paikkakunnalla. Sisar jäi kuitenkin pian leskeksi, jolloin Raijan mies joutui käymään paljon sisarensa apuna. Tuotteelle tuntui olevan kysyntää myös Keski-Suomessa ja mies toikin sitä mukanaan myytäväksi. Siitä kehkeytyi ajatus aloittaa tuotanto omalla kotitilalla. Tuoteidea oli kokeiltu ja hyväksi havaittu. Hyvä ja valmis toimintatapa haluttiin hyödyntää. *"Ei, ei etitty (uutta liitännäiselinkeinoa tms.AP), se vuan tul. Siis se ol kohtalo, joka määräsi sen toesen piti kuolla ensi ja sen täyty alottoo se."*

Tuulalla oli tarve löytää tilalle uusi tulonlähde korvaamaan lehmillä hankittuja tuloja. Monia vaihtoehtoja oli käyty läpi, maatilamatkailuakin mietitty. Sysäyksen antoi kuitenkin 4H-neuvoja, joka oli saanut ylemmältä taholta ohjeet löytää paikkakunnalta sopivia tiloja maatilamatkailun harjoittamiseen. *"Tämä matkailu? Joo, no se oli niin, että mehän oltiin sitä harkittu jo vähän, että kun sitä puhuttiin, että kaupunkilaiset tulis mielellään maalle. Me oltiin sitä harkittu jo vähän, mutt me luultiin, että kaikissa huoneissa pitäis olla peseytymistilat joka huoneessa. Että se ois ollu niin hotellityyppistä, ja unohettiin koko asia. Ja no sitte oli tää 4H-neuvoja oli taas saanu sitten 4H-liitolta semmosen määräyksen, että pitäis joka alueelta löytyä ainakii kaks tämmöstä maalaistaloo, joss on nuoria, jotka sitten kotona tekee töitä ja oppis palvelutyötä siinä, ni ottas näitä matkalaisia siinä täyshoitoon. Sittenhän myö alettiin neuvottelemaan, ku se neuvoja tuli*

tänne, ni siltä pohjalta pikkuse sitä ajatusta uuvelleen." Tuula tarvitsi voimakkaan ulkopuolisen sysäyksen, jotta yritys lähti liikkeelle. Itse hän oli haaveillut aivan muunlaisesta tekemisestä, jostain käsitöihin tai puutarhan hoitoon liittyvästä.

Monilla naisilla viimeinen ja ratkaiseva sysäys yrittämiseen on saatu jonkun tullessa pyytämään tai muuten ehdottamaan jotain palvelusta. Esimerkiksi Kirsti oli miettinyt ja pohtinut pitkään, perustaako pitopalveluyritys vai ei. Eräs tuttava tuli pyytämään hautajaisvalmisteluja, jolloin Kirsti ratkaisi asian ja päätti ryhtyä toimeen. Liisalla puolestaan ei ole tarkkoja suunnitelmia, miten hän jatkaa käsitöiden tekemistä. Hän odottaa, mitä muut keksivät häneltä pyytää. *"En minä tiijä, ku joku aina kyssyy, etkö siä tekis sitä ja etkö tekis tätä, ni minä en vissii ossoo sanoa, että ei. Nii ni minä yritän tehä."* Hän kertoo kuvaavan esimerkin: *"Pirjo (lähellä asuva yrittäjä AP) vua yhtäkkiä juoks tuosta ovesta kahessa käessä rinkuloita: 'Minä keksin , että sinä tiet näitä.' No enhän minä sanonu vastaan."* Liisa on tottunut tarttumaan kaikenlaisiin töihin ja sen myös asiakkaat tietävät.

Edellä kerrotut esimerkit kuvaavat, miten monenlaisia kimmokkeita omalle yritystoiminnalle on ollut. On saatettu löytää mielenkiintoinen tuote, jonka valmistus kiinnostaa itseä tai asiakkaat pyytävät palveluita. Selkeitä suunnitelmia tai tavoitteita toiminnan alkaessa ei ole ollut, on ryhdytty kokeilemaan ja katsomaan onnistutaanko. Ideat eivät ole olleet valmiita ja pitkälle vietyjä. Tuotteita ja palveluja kehitetään koko ajan sekä aktiivisesti itse että vastaamalla asiakkaiden antamiin haasteisiin. Liiketoimintaideat ovat jokaisella naisella hyvin erilaiset, naisten omat henkilökohtaiset ominaisuudet, tilan tuotantosuunta sekä ympäristö luovat edellytykset erilaisiin ratkaisuihin.

6. YRITTÄJYYDEN MERKITYS

Johanna Jussilan (1994) mukaan Staw (1985) erittelee yrittäjänä toimimisen tekijälleen tuottamia kolmenlaisia arvoja:

1. Arvoja, jotka liittyvät itse yrittäjänä toimimiseen, tällöin motiivina voi olla tavoite itsenäisyydestä ja mahdollisuudesta käyttää omia taitojaan.
2. Arvoja, jotka liittyvät yrittäjänä onnistumiseen, jolloin itsensä toteuttaminen sekä itse arvostamansa tavoitteen edistäminen on keskeistä.
3. Arvoja, jotka liittyvät muilta tuleviin ulkoisiin palkkioihin, esimerkiksi rahaan tai statukseen.

Yrittäjyyttä lanseerataan yhtenä vaihtoehtona hankkia itselleen elanto. Yrittäjyys ei ole pelkästään keino hankkia toimeentulonsa. Toiminnalla on tekijöilleen hyvin erilaisia merkityksiä. Toimeentulo ei suinkaan ole se keskeinen, ainakaan sen merkityksestä ei puhuta. Lisäksi Ruuskanen (1995) tuo esiin yrittäjänä toimivan ja yrittäjän ideaalityypin välisen ristiriidan: ideaalityypin motiivina on voitontavoittelu ja toiminnan tuottavuus kun taas käytännön toimijan motiivina on selviytyminen ja toimeentulon hankkiminen.

Päivi Kamppi (1992) tyypittelee tutkimiaan polvijärveläisiä naisyrittäjiä seuraavasti:

Itsenäistyjillä on autonomian tarve keskeinen syy yrityksen perustamiseen. Heillä on taustalla myös sosiaalista marginalisoitumista.

Toimeentulon hankkijoille yrittäjyys on ennen kaikkea keino työllistää itsensä ja hankkia toimeentulonsa. Työttömyys on ollut usein kimmokkeena yrittäjäksi ryhtymiseen.

Riskinottajat toimivat "miehisen mallin" mukaan. Yrityksen perustamisen syynä on toimeentulon riittämättömyys. Nämä yrittäjät haluavat "toimia omana herranaan".

Harrastajat ovat eräänlaisia elämäntapayrittäjiä. Sitä pidetään Kampin mukaan stereotypiamaisesti maaseudun naisille sopivana tapana toimia yrittäjänä.

Innovatiivisia naisyrittäjiä Kamppi löysi vain Joensuusta.

6.1. Yrittäjyys sivuelinkeinona

Suomalaisille maataloille on ollut tyypillistä tulojen kasaaminen useasta eri lähteestä. Nykyisin yhä useammin emäntä hankkii tuloja koulutustaan vastaavassa palkkatyössä. Niiden tilojen osuus, joilla pääasiainen (yli 75 %) toimeentulo saadaan maataloudesta, on 1980-luvulla vähentynyt

alle puoleen kaikista maataloista (Siiskonen 1990). Nyt viljelijöitä ohjataan hankkimaan tarvittavia lisäansioita pienyrityksistä tai itsensä työllistämisen kautta; puhutaankin liitännäiselinkeinoista, jotka tarjoaisivat lisätuloja varsinaisen maatalouden ohella.

Pienimuotoinen yritystoiminta sivuelinkeinona ei ole sinällään mitään uutta ja mullistavaa. Etenkin naiset ovat maaseudulla työllistäneet itsensä mitä moninaisemmin keinoin ja hankkineet tuloja perheensä elättämiseen. Sillanpään mukaan "suurta osaa maaseutuyrittämisestä voitaisiin tarkastella lähinnä uudenlaisena jatkona pientilatuotannolle eli osana maalaisproletariaatin uudelleenmuotoutumisprosessia, koska suurin osa on itsensätyöllistäjiä, harrastajia tai osa-aikaisia" (Kamppi 1992). Pirjo Markkolan (1989) mukaan vuosisadan vaihteen maaseudun työläisnaiset ovat tehneet paljon työtä perheensä elättämiseksi niin kotonaan kuin kodin ulkopuolellakin. He saattoivat kutoa, kehrätä tai ommella kotonaan vieraille. Kodin ulkopuolisia työmahdollisuuksia löytyi maatalouteen liittyvistä tehtävistä. Miehet eivät ole pystyneet yksin elättämään perhettään, vaan naiset ovat osallistuneet hankkimalla ansioita ja toimeentuloa niin rahana kuin ruokanakin.

Haastatelluille emännille yrityksestä saadut tulot ovat yhtenä osana tilan kokonaistuloista. Joissakin tapauksissa yritystoiminnasta saadut tulot ovat tärkein tulonlähde, joissakin niiden merkitys on lähinnä marginaalinen. Käytännössä yrittämisellä hankitaan yksi osa perheen ja tilan tarvitsemista tuloista. Haastatteleman yrittäjät eivät ole vaihtaneet emännyyttä yrittäjyyteen, he ovat halunneet yhdistää yritystoimintansa osaksi maatalon emännyyttään ja siihen liittyviä työtehtäviä. Myös fyysisesti tila on sama, kaikkien yritykset toimivat kotona maatilalla. Yrittäjäksi ryhdyttäessä ei olla jätetty entistä elämänmuotoa ja siirrytty uuteen, vaan yritys on sovitettu osaksi elämäkokonaisuutta. Yritys on tuonut lisää työtä entisten toimien lisäksi. Ainoastaan yhdellä haastattelemani emännistä yrityksestä saadut tulot olivat merkittävä osa koko tilan taloudesta. Muilla kyse on lähinnä sivuelinkeinoista. (Nämä ovat omia arvioitani, sillä naiset eivät halunneet puhua tuloistaan kovin tarkkaan. Joku saattoi kertoa oman yrityksensä osuuden koko tilan tuloista tai jonkun markkamääräisen tavoitteen. Selkeää kokonaistilannetta kukaan ei halunnut kertoa. Mielestäni tarkkojen tulojakautumien puuttuminen ei vaikuta johtopäätökseen.)

Suhteessa yrittämisen taloudelliseen merkitykseen emännät jakautuivat selvästi kahtia. *"Ei se (raha AP) päälimmäinen oo, et jos se ratkasis, ni ehkä mä tekisin jotain muuta."*, sanoo Päivi. Helka puolestaan toteaa: *"Ett jos ei ois rahasta kiinni, nii mä varmaan tekisin jotain ihan muuta."* Osalle yrittäminen on ennen kaikkea keino hankkia toimeentuloa. Silloinkin yrittämiseen liitetään muita tekijöitä, pelkkä rahan ansaitseminen ei riitä motiiviksi yrittäjänä toimimiseen. Toisille toimeentulo on turvattu muuta kautta, joten yrittämisellä voi tavoitella mielekästä elämänsisältöä.

6.1.1. Tarpeellinen osa toimeentuloa

Kirstin ja Helkan yritykset ovat varsin nuoria, kumpikin on toiminut noin vuoden haastatteluni aikoihin. He molemmat ovat pelänneet toimeentulonsa puolesta, maataloudesta saatavat tulot näyttävät vääjäämättömästi vähenevän. Taustalla on huoli koko tilan ja perheen toimeentulosta, ei ainoastaan emännän omasta. He ovat etsineet itselleen ja tilalle sopivaa tapaa saada lisäansioita. Ainoastaan he kaksi ovat asettaneet toiminnalleen selkeät markkamääräiset tavoitteet. He eivät kuitenkaan pyri nostamaan elintasoaan tai rikastumaan, tavoitteena on entisen elintason säilyminen, eikä kumpikaan elä nytkään mielestään mitenkään leveästi. Raha sinällään ei ole keskeistä; on tärkeää, että omaan elämäänsä ja toimeentuloonsa voi vaikuttaa. Yrittämisellä ei kuvitella saavutettavan voittoja tai rikastumista, tärkeintä on luoda itselleen työtä, josta saa kohtuullisen korvauksen (myös Tyrväinen 1996).

Raija sanoo yrittämisensä perusmotiivina olevan rahan ansaitsemisen. Hän ei kuitenkaan iloitse tuotteensa myymisestä saatavista tuloista, vaan että hänen tekemäänsä tuotetta ostetaan ja siitä pidetään. Tuotteista hankitut tulot ovat osoituksena omasta ammattitaidosta ja osaamisesta.

Tuulan täytyi löytää uusi elinkeino lehmien tilalle. Maatilamatkailusta on kehkeytynyt tilan pääelinkeino. Toimintaa aloittaessa oli kyse ennen kaikkea tavasta ansaita elantonsa. Vuosien kuluessa kuitenkin yrittämisessä ovat alkaneet muut asiat merkitä yhä enemmän; raha ei suinkaan ole tärkein motiivi. Tuula puhuu itsensä toteuttamisesta ja työnsä tuomasta

tyytytyksestä. Yrityksestä on tullut osa omaa persoonaa ja hän nauttii työnsä tekemisestä.

6.1.2. Rahaa tulee jos on tullakseen

Päivin perustoimeentulo on turvattu maatalouden ansiosta, se takaa riittävät tulot perheen elättämiseen. Päivi näkeekin maatalouden olevan yritystoiminnalle hyvä taustatuki, koska se mahdollistaa riskinottamisen. Taloudellinen tausta on kunnossa, joten yrityksellä on liikkumaväljyyttä. Hän puhuukin sen puolesta, että jokaisen tulisi toteuttaa unelmiaan myös yrittämisessä. Lähtökohtana tulisi olla omat toiveet ja halut tehdä asioita, ei suinkaan pakonomainen tarve löytää uutta elinkeinoa.

Liisa puolestaan sanoo tekevänsä käsitöitään joka tapauksessa, ja rahaa tulee jos on tullakseen. Hän ei ole koskaan laskenut tuntipalkkaa työlleen. Käsitöiden tekeminen on hänelle ensisijaisesti harrastus ja vastapaino maataloustyölle. Käsitöitä tekemällä hän voi toteuttaa luovuuttaan ja tehdä käsillään jotain, josta hän ilmiselvästi nauttii. Rahan ansaitseminen on sivuseikka. *"Mulla on joku sellanen kummallinen halu, että kai sitä tulis ihminen toimeen ihan tavallisellakii olemisela. __ Ku ei ossaa olla sillai kynnet ristissä. Nii ni kyllä sillä sitte aina jonkii markan saa. En minä oo sillai millokaa laskenukkaa saanko minä mittää tuntipalakkaa."*

Myös Hilkan talous on turvattu, maatila elättää perheen ja hän itse on saanut työttömyyskorvausta. Hän on melkeinpä hävinnyt taloudellisesti jäädessään pois työttömyyspäivärahan piiristä ja ryhtyessään yrittäjäksi. Hän ei kuitenkaan arvioi toimintansa mielekkyyttä ansioiden perusteella.

Arja puolestaan korostaa moneen kertaan, ettei hän ole kunnan yrittäjä, koska hänelle raha ei ole tärkeää. Muut arvot painavat vaakakupissa enemmän. Hän sanoo olevansa henkisten arvojen puolestapuhuja erittelemättä kuitenkaan tarkemmin, mitä sillä tarkoittaa. Alun alkaenkaan hän ei asettanut työlleen taloudellisia tavoitteita, hän on ollut suorastaan yllättynyt asiakkaidensa määrästä. Kuitenkin hänen hankkimansa tulot ovat välttämättömät perheen taloudessa. Miehen

tulot ovat epäsäännöllisiä, joten Arjan ansiot ovat ajoittain perheen ainoa tulonlähde.

Näiden emäntien toimeentulo on turvattu; heidän tarkoituksenaan on hankkia mahdollisia lisätuloja, mutta niiden varaan perheen talous ei kokonaan rakennu. Paula Tyrväisen (1996) tutkimuksesta ilmenee, että joillekin naisille miehen tulot ovat olleet edellytyksenä yrittämiselle. Tällöin naisen yrityksen ei tarvitse olla erityisen kannattava, koska perheen talous on jo muuten kunnossa. Yrittämisestä voi tulla lähinnä harrastus. Miehen näkeminen perheen pääasiallisena elättäjänä antaa liikkumaväljyyttä naisten yritystoiminnalle (Kamppi 1992, Kovalainen 1993). En suinkaan väitä, että nämä haastattelemani naiset olisivat miestensä elättämiä. He saavat elantonsa maataloudesta ja he itse osallistuvat tuon tulon hankintaan. Ensisijaisesti nämä naiset saavat yrittämisen kautta elämäänsä lisää mielekkyyttä ja haasteita.

Kukaan haastatelluista ei kertonut laskevansa yrittäjävoittoja, jopa oman tuntipalkan laskeminen on joillekin vierasta. Toinen kouluttajista kertoi järjestämässään koulutuksessa jatkuvasti törmäävänsä siihen, että emännät eivät ole tottuneet hinnoittelemaan omaa työtään saati tavoittelemaan yrittäjävoittoa tai korkoa sijoittamalleen pääomalle. Hän näkee selkeän eron vanhempien perinteisten ja nuorempien emäntien välillä (tarkemmin erittelemättä jaottelunsa kriteereitä). Hän puhuu kulttuurinmuutoksesta, jonka kautta emännät oppivat arvostamaan työtään myös taloudellisesti. Heidän, siis Maa- ja kotitalousnaisten, tavoitteena on kouluttaa yrittäjiä, jotka pyrkisivät taloudellisesti tuottavaan yritystoimintaan.

Taloudellisella mittapuulla mitattuna voidaan erottaa menestyvä ja heikommin menestyvä yrittäjä toisistaan, mutta arvioita tulisi tehdä myös henkilökohtaisten tavoitteiden perusteella. Kuten edellä on tullut esiin, yrittäjillä on paljon muitakin motiiveja kuin pelkästään hyvään taloudelliseen tulokseen pyrkiminen. Yrittäjän ideaalityyppi toimii tuottavuus ja voitontavoittelu mielessään, mutta käytännön toimijoilla päämäärät eivät ole samat (Ruuskanen 1995, Tyrväinen 1996). Simosen (1996, 135) mukaan perinteisesti yrityksen katsotaan tavoittelevan kasvua ja voittoa. Kannattavuuskäsitys voi olla kuitenkin aivan muutakin: keskeistä voi olla hankkia toimeentulo itselleen, saavuttaa mielekäs arkielämä tai liitännäiselinkeinoja maatilalla asumiseen.

Yrittäjyyttä markkinoidaan nimenomaan toimeentulostrategiana, keinona hankkia elantonsa. Haastattelujen kuluessa olin jonkun verran yllätynyt siitä, ettei rahan hankkiminen ollut niin tärkeä motiivi yrittämiselle kuin saattaisi kuvitella. Haastatteleman naiset haluavat yrittämisen kautta saavuttaa jotain muutakin kuin perustoimeentulon. Se voi olla mielekkääksi koettu elämänkokonaisuus, tuntu elämänhallinnasta, turvallisuuden tunne tai mielekäs tekeminen ja tapa toteuttaa itseään. On liian suoraviivaista ajatella, että jos ei saa työtä tai toimeentulo on riittämätön, yrittäjyys ratkaisisi kaiken.

6.2. Yrittäjyys elämäntapana

6.2.1. Mahdollisuus itse järjestää työnsä ja työaikansa

Yrittämiseen liitetään vapauden ja itsenäisyyden ulottuvuus. Miettiessään palkkatyötä vaihtoehtona monet naiset näkevät yrittämisen hyväksi puoleksi mahdollisuuden itse järjestellä työtään ja työaikojaan. Emännän työssä on totuttu itsenäiseen työskentelyyn, joten palkkatyön säännöllisyyteen ja toisten käskettävänä olemiseen olisi vaikea sopeutua. Toisaalta vapaus voi olla suhteellisen näennäistä. Vapaus ja itsenäisyys voi olla olemista asiakkaiden käytössä jatkuvasti, tosin itsellä on mahdollisuus kieltäytyä siitä, eikä päätös ole työnantajalla. Esimerkiksi Raijalla on karja, joka on hoidettava tarkasti tiedettyinä aikoina päivästä. Lisäksi hänellä on kauppojen kanssa sovitut toimituspäivät tuotteilleen. Kuitenkin hän pitää omaa työtään vapaana ja itsenäisenä. Vapaus tulee siitä, että hän voi itse määritellä oman työtahtinsa ja töidensä järjestyksen. *"Niin, kyllä sen on niiku huolehittava niistä ajoista, mutta onhan mulla sitte kuitenkin tässä päiväselä, että jos minusta nyt tänä päivänä tuntuu siltä, että minua ei huvita tehdä joku asia, ni minä sitten vaikka keitän kahvit taikka luen lehteä ja sitte minä jaksan tuas lähteä ja paahtoa pitempää."* Vapaus ei merkitse mahdollisuutta jättää velvollisuuksiaan ja tehtäviään hoitamatta, vaan mahdollisuutta itse päättää, milloin ne hoitaa. Myös Arja pitää yrittäjyyden yhtenä etuna palkkatyöhön verrattuna mahdollisuutta työpäivän järjestämiseen. Hänellekin se käytännössä merkitsee työskentelyä iltaisin ja joskus viikonloppuisinkin. Hän joustaa pitkälle asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden mukaan, mutta sen ollessa oma valinta se tuntuu vapaudelta

toisin kuin jos päätökset työajoista tekisi työnantaja.

Yrittäjyys on ollut keino yhdistää kotityöt, lastenhoito ja ansiot. Minna Salmen (1991) mukaan kotiansiotyötä tekevien tärkeimmät motiivit ratkaisuunsa ovat työnteon itsenäisyys (27 %), lastenhoidon järjestäminen (27 %) ja mahdollisuus joustaviin työaikoihin (16 %). Maatilalla naisen roolin on kuulunut ja kuuluu edelleenkin huolehtiminen kodista ja perheestä. Lastenhoitoon miehet osallistuvat enemmän kuin muihin tehtäviin. Kotona työskentely mahdollistaa perheenemännän velvollisuuksien hoitamisen samanaikaisesti. Yritys lomittuu muuhun elämään. Hillokattilan kiehuessa keittiön liedellä Helka voi samalla huolehtia lapsista ja tehdä mahdollisesti jotain muutakin. Monen tehtävän hoitaminen päällekkäin ja lomittain on tyypillistä. Palkkatyöhön osallistuminen jakaisi ajankäytön aivan uudella tavalla. Kotityöt täytyisi tehdä varsinaisen työpäivän päätteeksi, nyt nuo velvollisuudet tulevat hoidettua muiden töiden ohella.

6.2.2. Itsensä toteuttamista, kehittämistä ja vastapainoa maataloustyölle

Tuula on aikoinaan ryhtynyt maatilamatkailuyrittäjäksi turvatakseen toimeentulonsa. Vuosien varrella työ ja yritys on alkanut merkitä yhä enemmän. Sitä ei tehdä pelkästään rahan ansaitsemiseksi, vaan Tuula puhuu yritystoimintansa olevan myös itsensä toteuttamista. Hän on huomannut itsessään olevan luontaisia taipumuksia tulla toimeen asiakkaiden kanssa ja hän nauttii työstään. Hänelle asiakkaat eivät ole asiakkaita vaan vieraita. (Kaikkein vaikeinta koko yrittämisessä onkin vierailta maksun ottaminen!) Lisäksi hän tuntee saaneensa olla lieventämässä maalaisten ja kaupunkilaisten välistä kuilua. Hän pitää tärkeänä, että on saanut olla murtamassa omasta mielestään ennakkoluuloisia käsityksiä.

Haastattelemani emännät kertovat nauttivansa töidensä tekemisestä. Yrittäjän ja yrityksen ollessa yksi ja sama henkilö työn sisältö korostuu. Naiset ovat onnistuneet löytämään itselleen mieluisan tavan toimia. Jollekin se on kirjoitusprosessi, toiselle pitopöydän kattaminen tai kankaan kutominen ja suunnittelu. Naiset puhuvatkin paljon juuri näistä työvaiheista. Markkinointiin

saatetaan kiinnittää jonkin verran huomiota, mutta talouden suunnittelusta tai kokonaisstrategioiden luomisesta ei ainakaan puhuta.

"No, sitä on ensinnäki kiva tehdä. Sen minä sanon, että se on tuonu minulle paljon. Siis minä oon oppina hirveesti, ikinä, yhtää päevee en poes antas. Ku minä muista sen, kuinka arka ja ujonen minä oon aekonnaa ollu ja nyt minä oon tämän myötä oppina ja uskaltanna ja suanu sitä, sanotaan nyt itsetunnon kasvamista ja luottamaan ihteen. Ku sitä kuitenkin koko ajan haetaan ja kehutaan , että kuinka hyvä juusto se on." Raija suorastaan huokuu tervettä itseluottamusta ja uskoa omiin kykyihinsä, omasta mielestään hänen itseluottamuksensa on kasvanut juuri yrittämisen myötä. Raija kokee yrityksensä olleen väylä kehittää itseään. Hän kertoo olleensa ujo ja arka sekä kärsineensä huonosta itsetunnosta. Yritystoimintansa kautta hän on saanut kokea onnistumista ja ihmisten hyväksyntää. Joutuessaan opettelemaan uusia asioita hän on samalla huomannut pärjäävänsä ja oppivansa. Myönteinen palaute asiakkailta on erityisen tärkeää. Asiakassuhteet ovat merkityksellisiä myös siksi, että niiden kautta hänellä on kontakti oman tilan ulkopuolelle. Pelkkä maidon tuottaminen mahdollistaisi sulkeutumisen omaan tuttuun ja turvalliseen ympäristöön. Joutuessaan markkinoimaan itse tuotettaan esimerkiksi messuilla hän on joutunut ulos omasta tutusta lähiympäristöstään. Yrittäminen on lähtemistä ja menemistä, ei entiseen jäämistä.

Monet emännistä ovat tehneet jo pitkään emännän työtä, he osaavat ja hallitsevat maatalouden työtehtävät hyvin. On ollut mieluisaa huomata, että oppii ja osaa muutakin kuin itselle tutuksi käyneen karjanhoidon. Mitä vaikeampia asioita on joutunut opettelemaan sen palkitsevampaa se on ollut. Yrittämisen mukanaan tuomat työtehtävät tarjoavat haasteita.

Yritystoiminta voi olla vastapainona maatalouden muille töille. Päivi kertoo kokeilleensa niin mehiläisten hoitoa kuin valkosipulin kasvatustakin, mutta luopuneensa niistä, koska ne olivat liiaksi maatalouden kaltaista. Samanlainen huolehtiminen säistä ja työhuiputkin ajoittuivat samoihin aikoihin kuin maataloudessa. Kirjoittaminen on riittävän erilaista kuin emännän työ, joten se tarjoaa kaivattua vastapainoa. *"Sitä tota sitä kaipaa jonkinlaista henkireikää kuitenkin. Ettei, se ei niiku tyydytä pelkästään se navettapolulla kulkeminen ja astioiden tiskaaminen ja*

semmonen. Et se on niiku yks tapa pysyä mukana yhteiskunnassa muutenkii. Ja niiku saaha vuorovaikutusta tilan seinien taikka tilan rajojen ulkopuolelle ___"

6.3. Yrittämisen vaikeuksia ja kielteisiä puolia

Kovalainen (1996, 200-202) on eritellyt naisyrittäjien ongelmia yritystoiminnassa. Niitä ovat rahoitus, liikeidean epäselvyys, markkinointi ja tuotetun palvelun laatu, miehisillä aloilla uskottavuus, yrittäjäkoulutuksen puute ja oman ajan puute. Toisaalta maaseutu toimintaympäristönä luo omia vaikeuksiaan. Esimerkiksi OECD:n selvityksen mukaan maaseudun vaikeudet liittyvät mm. markkinoihin ja elinkeinoilmastoon (Uusitalo 1994, 19). Maaseudulla paikalliset markkinat ovat vähäiset, joten kuluttajia tuotteille on etsittävä muualta. Perinteinen maatalouteen nojaava paikkakunta ei rohkaise uusien ajatusten ja metodien käyttöön ottoon.

Naisten yritystoiminnan suurimpina esteinä pidetään heikkoa uskottavuutta ja pääoman puutetta (mm. Maaseudun naisyrittäjyyden edistämiprojektin loppuraportti 1994). Naisyrittäjillä on etenkin alkuvaiheessa vaikeuksia löytää oikeaa ja riittävää tietoa rahoituskanavista. Toinen kouluttajista esittää näkemyksensä, että maatalojen emännät ovat joutuneet tulemaan toimeen hyvin pienillä tuloilla. Näin ollen heiltä puuttuu myös rohkeutta tarvittavien lainojen ottamiseen, summat tuntuvat suurilta ja ne pelottavat. Naiset törmäävät muihinkin vaikeuksiin rahoitusmarkkinoilla. Esimerkiksi hoiva- ja palveluyritykset eivät Simosen (1995) mukaan ole saaneet yhtä hyvin starttirahaa kuin tuotannolliset yritykset. Julkisen vallan yrittäjyyttä tukevat toimet voivat vaikuttaa eri tavalla miesten ja naisten yrittäjyyteen. Tuotannollisten yritysten suosiminen lisää miesten ja heikentää naisen mahdollisuuksia (Kovalainen 1993, 125). Naisten pienten palveluyritysten rahoitustarpeet ovat suhteellisen pieniä; se on kuitenkin heikentänyt niiden uskottavuutta. Ilmeisesti erityiset naislainat ovat tulleet todelliseen tarpeeseen.

Haastattelemani naiset eivät ole kokeneet rahoitusta ongelmaksi. Tosin he ovat aloittaneet pienillä investoinneilla ja kaikki eivät ole tarvinneet ulkopuolista rahoitusta ollenkaan. Yritykseen on

haluttu sijoittaa työtä ja aikaa, muttei niinkään rahaa. Maatila voi tarjota myös taloudellisia resursseja, maatilán menoissa vaikkapa tietokoneen hankkiminen ei ole kohtuuttoman suuri menoerä. Tilakohtaiset erot ovat tosin suuret samoin kuin eri yritysten tarpeet.

Markkinointi on ollut useimmille kokonaan uusi alue, joten monet ovat kokeneet sen vaikeaksi. Ruokankaan (1996, 55) mukaan markkinointi koetaan yleisesti ongelmaksi pienyrityksissä. Vaikeudet johtuvat osaltaan siitä, että myydään itse tehtyjä tuotteita, jotka saattavat olla yrittäjän itsensä kehittämiä. Tuote ja yrittäjä ovat kiinteästi toisiinsa sidoksissa, joten omien tuotteiden esittely koetaan vaikeana. Itse tehtyä hilloa tai voidetta on vaikeampi myydä kuin toisen tuotetta. Oman tuotteen hyvien puolien esille tuominen tuntuu samalta kuin kehuisi itseään. Helka puhuukin, kuinka kulttuurissamme itsensä vähättely ja aliarvioiminen on ollut hyväksyttävämpää kuin kehuminen tai itsen luottaminen. Markkinoidessaan tuotteitaan joutuu opettelemaan uuden asenteen myös itseensä: minä olen niin hyvä, että osaan tehdä näin hyviä tuotteita.

Joillekin emännille yritykseen liittyvät kirjalliset tehtävät ovat tuntuneet vaikeilta. Nämä emännät saivat apua miehiltään, jotka hoitivat koko kirjanpidon. Työnjako sujuu joustavasti, jos emäntä kokee kirjanpidon itselleen vaikeaksi tehtäväksi, isäntä ottaa sen huolehtiakseen. Toinen näistä emännistä olikin sitä mieltä, että hän pääsee helpommalla kuin monet muut yrittäjät tai miesyrittäjät, koska hän saa puolisoiltaan apua. Mies hoitaa sellaisia tehtäviä, jotka hänelle itselleen ovat vaikeita, kaikesta ei tarvitse selviytyä yksin.

Asiakkaiden tuleminen kotiin luo jännitteitä, he tunkeutuvat samalla yrittäjän yksityisyyteen. Asiakkaat tulevat osallisiksi perheenkin elämästä näkemällä ja kuulemalla arkipäivää eivätkä jää pelkiksi asiakassuhteiksi. Etenkin Arja koki antaneensa asiakkaille suorastaan liian paljon itsestään. Yleensäkin palvelualoilla työtä pidetään raskaana, yrittäjän arkeen kuuluu asiakkaiden huolten ja murheiden kuuntelu. Niitä ei voi kuitenkaan jakaa kenenkään kanssa, vaan on pidettävä omana tietonaan (Tyrväinen 1996, 43).

Arja kokee kielteisenä työnsä yksinäisyyden ja työtoverien puutteen. Salmen (1991, 133) mukaan

kotiansiotyötä tekevistä kolmannes on kokenut ongelmaksi työtovereiden puuttumisen jokapäiväisestä työteosta. Arja onkin hakeutumassa takaisin työhön kodin ulkopuolelle, hänelle yrittäminen kotona on ollut väliaikainen ratkaisu lasten ollessa pieniä. Myös Päivi kaipaisi enemmän tukea kirjoitustyöhönsä., nyt hän kokee työnsä yksinäiseksi ilman työtovereita ja heiltä saamaansa palautetta. Muut emännät eivät yksinäisyyttään valita. Heille yritystoiminta on pikemminkin lisännyt ihmiskontakteja verrattuna pelkkänä emäntänä työskentelyyn. Äärimmäisessä tapauksessahan maatilalla käy maitoauto joka toisena päivänä, jolloin ainakin asiakassuhteet jäävät hyvin vähäisiksi. Markkinoidessaan itse tuotteitaan emännät joutuvat monenlaisten ihmisten kanssa tekemisiin.

6.4. Emännän, tilan vai koko maaseudun ratkaisu?

Ruuskanen (1995,115) käyttää termiä hallinnollis-poliittinen yrittäjyyspuhe, joka sisältää odotuksen, että "yksittäinen yrittäjä kykenee omilla henkilökohtaisilla kyvyillään ja asenteellaan ratkaisemaan taloudellisen rakenneongelman". Ideaalityypin yrittäjä ei ainoastaan ratkaise oman toimeentulonsa ongelmaa, vaan samalla hän kantaa vastuuta koko yhteiskunnan rakenteista. Ideaali maaseutuyrittäjä ei ota vastuuta ainoastaan omasta toimeentulostaan, vaan koko tilan ja ennen kaikkea maaseutualan selviytymisestä.

Maria Härkki-Santala (1996) on tutkinut yrittäjäkurssin käyneitä maatilalan emäntiä. Hänen mukaansa ne emännät, joiden opiskelun motiivina on ollut lisäansiomahdollisuuksien ja paremman toimeentulon hankkiminen, ovat saaneet myönteisemmän vastaanoton (mt. 111). Tilan etu on hyväksyttävämpi motiivi kuin pelkästään oman henkilökohtaisen hyvinvoinnin lisääminen. Kuitenkin esimerkiksi Maaseudun naisyrittäjyyden edistämiprojektissa mukana olleista 112 maatilalan emännästä valtaosalla keskeisenä huomion kohteena oli oman toiminnan kehittäminen. Vain harva tarkasteli koko tilakokonaisuutta ja etsi ratkaisua kokonaisvaltaisesti (Loppuraportti 1994, 17). Käytännössä, vaikka naiset ottaisivatkin koko tilan edun huomioon, vaikuttavat hyvin henkilökohtaiset motiivit ja mieltymykset siihen, millaiseen ratkaisuun päädytään.

Kouluttajat kantavat selvästi huolta koko maaseudusta ja toimeentulostrategioita ajatellaan tilakohtaisiksi. He miettivät eri maatiloille sopivia keinoja hankkia toimeentuloa, ei niinkään yksittäisille ihmisille. Käytännön toimija joutuu ottamaan kantaa hyvin konkreettisiin ja pieniltäkin tuntuviin asioihin, jotka jäävät muilta huomaamatta. Naiset eivät pohdi koko kylänsä tai maaseudun tulevaisuutta miettiessään kestäkö oma selkä kantaa raskaita, painavia laatikoita. Yksilö- ja tilatasolla murheet ovat toisenlaiset kuin alueellisia tai koko yhteiskunnan rakenteita mietittäessä.

Emännissä on selkeästi kahdenlaisia: toiset etsivät toimeentulostrategiaa koko tilalle, toiset haluavat itselleen mielekästä ja mielenkiintoista tekemistä. Yrittäjäyys on voinut toimia ratkaisuna koko tilaa koskeviin ongelmiin: on tarvittu uusia toimeentulostrategioita entisten lisäksi tai niitä korvaamaan. Naiset ovat ottaneet oman osansa vastuusta ryhtymällä yrittäjiksi ja kehittämällä siten itselleen ja koko tilalle toimeentulolähteen. Esimerkiksi Hilka on asettanut tilan edun etusijalle ja pitää yrittäjäyttä kotona parempana vaihtoehtona kuin palkkatyötä. Hän katsoo maatilaa kehittyäkseen vaativan molempien puolisoitten työpanosta. Vaikka hän yrittämisen kautta pyrkii kohottamaan sosiaalista asemaansa, on maatila puitteisto, jossa se tehdään.

Osalle naisista yrittäjäyys on hyvin henkilökohtainen ja omaan henkiseen hyvinvointiin liittyvä asia. Yrittäjäyys tarjoaa vastapainoa maatilalla emännän muulle työlle ja uusia haasteita sekä mahdollisuutta itsensä kehittämiseen. Yrityksen ja yrittäjän ollessa yksi ja sama henkilö korostuu työn ja yrittämisen merkitys henkilökohtaisella tasolla. Vaikka yrittäjäyyspäätös olisi tehty ensisijaisesti tilan etua silmällä pitäen, ovat henkilökohtaiset mieltymykset ja ominaisuudet painaneet vaakakupissa paljon. Emännät ovat halunneet taloudellisen tuloksen lisäksi saada itselleen tyydytystä työstään ja tekemisestään.

Yritystoiminnan voisi ajatella olevan keino itsenäistyä ja hankkia omia henkilökohtaisia tuloja. Kukaan naisista ei ollut perustanut yritystään hankkiakseen tuloja juuri itselleen. Jos tulojen hankkiminen on keskeistä, hankitaan tuloja tilalle eikä niinkään emännän henkilökohtaiseen käyttöön. Joissakin perheissä rahat ovat yhteisiä ja lisäksi emännällä on oma henkilökohtainen rahansa, joista hän päättää yksin (isännällä ei sen sijaan ole omaa henkilökohtaista käyttörahaa).

ollenkaan). Tällöin yrityksestä saatavat tulot ovat emännän henkilökohtaista rahaa.

Kaikki haastatteleman tuntevat ja tietävät viljelijäperheitä, joissa mies yksin päättää raha-asioista. Tällöin naiset joutuvat pyytämään miehiltään rahaa omiin henkilökohtaisiin kuluihinsa. Kukaan haastattelemistani ei ole joutunut kokemaan sitä omakohtaisesti. He ovat selvästi tyytyväisiä puolisoihinsa, jotka luottavat vaimojensa harkintakykyyn raha-asioissa ja antavat näille vapaat kädet toimia ja päättää omista hankinnoistaan. Pankkitili saattaa olla toisen puolison nimissä, mutta rahat ovat yhteisiä ja molempien puolisoiden käytössä. Maatalouden ja yksityistalouden menoja ei pidetä erillään, tärkeysjärjestyksessä maatalous on kuitenkin ensisijainen. Yksityisistä ja henkilökohtaisista menoista karsitaan, jos maatalouteen tehdään suuria hankintoja, jotka nielevät paljon rahaa.

Yrittäjyys voi toimia ratkaisuna niin emännän omaan toimeentuloon, koko tilan selviytymiseen kuin maaseutualueenkin elinvoimaisuuteen. Yksilön elämä voi olla täynnä rajoitteita ja riippuvuuksia, jotka vaikuttavat hänen toimintaansa. Yksilön itsensä kannalta järkevä ja mielekäs elämäkokonaisuus ei olekaan ehkä sitä, mikä olisi koko alueen kehittymisen kannalta tärkeää. Nuo ihmisten elämän monet eri osat tulisi nähdä ja hyväksyä. Hän voi elää omien arvojensa mukaan hyvää ja mielekästä elämää, vaikkei olekaan taloudellisesti mitattuna hyvä yrittäjä ja tuo kuntansa kassaa verotuloja.

Yritystoimintansa lähtökohtina naisilla on ennen kaikkea oma tai tilan hyvinvointi. He eivät pyri ratkaisemaan koko maaseudun tai maatalouden rakenteellista ongelmaa. Kuitenkin he ovat omalta pieneltä osaltaan edesauttamassa koko alueen elinvoimaisuutta. Samalla heidät voi nähdä muutoksen agentteina, jotka uudistavat maaseudun elinkeinorakennetta. Maatalouden ja maaseudun sukupuolirakenne on vinoutunut. Naiset ovat kadonneet kaupunkeihin. Uusien toimeentulomahdollisuuksien löytyminen maaseudulta juuri naisille on maaseudun elinvoimaisuuden ja sen tulevaisuuden kannalta tärkeää.

7. ELÄMÄNKOKONAISUUS

7.1. Elämäkokonaisuuden käsite

Ulrike Prokop (1981) on tuonut esiin elämäkokonaisuuden käsitteen. Keskeistä tuossa käsitteessä on, että naisen elämä koostuu eri osa-alueista, jotka yhdessä muodostavat kiinteän kokonaisuuden. Yksilö ei ole jakautunut samalla tavalla lohkoihin kuin toiminnot, joihin hän osallistuu (Strandell 1984, 205). Prokop on määritellyt elämäkokonaisuuden "naisten toiminnoiksi ja suhteeksi yksilöllisen 'uusintamisen', ts. kotitalouden, perheen, kasvatuksen ja ihmissuhteiden alueilla" (mt.204). Naisten elämäkokonaisuudessa tuotetaan aineellisten tarvikkeiden ohella myös sosiaalisia suhteita, jatkuvuutta ja tietoisuusmuotoja. Strandell puolestaan käyttää elämäkokonaisuuden käsitettä pureutuessaan ristiriitaisiin kokemuksiin, joita naiset saavat sekä perhe- että työelämässä.

Prokop painottaa arkielämän sisältämiä ristiriitaisia vaatimuksia, joihin naiset joutuvat ottamaan kantaa. Naisten arkielämään kuuluu monia sisäänrakennettuja ristiriitaisuuksia, joiden työstäminen on naisten elämän perustekijöitä. Ristiriita paikantuu naisten ominaisuuksien ja mahdollisuuksien ja arkielämän pakkojen ja valtarakenteiden välille (mt. 204-205).

Yksilö kokoaa saamansa kokemukset eri elämän alueilta ja työstää ne kokonaisuudeksi, käsitykseksi itsestä (mt. 205). Käsite korostaa subjektiivista kokemusta: "elämäkokonaisuus on pikemminkin se kokonaisuus, joka mahtuu yksilön näkökenttään, yksilön subjektiivisten kokemusten ja tietoisuuden piiriin" (mt. 206). Yhteiskunnan rakenteet ja muutokset saavat merkityksen subjektiivisen tason välityksellä. Yksilö ei ole pelkästään sopeutuja, vaan hän työstää elinehtojaan aktiivisesti ja myös muuttaa niitä. Subjektin muotoutuminen ei ole sukupuolesta riippumatonta. Sukupuolijärjestelmä määrittää tapamme toimia niin miehinä kuin naisinakin.

7.2. Perheviljelmä elämäntapana

Elämän eri osa-alueiden päällekkäisyys ja yhteenkietoutuminen ilmenevät erityisen konkreettisesti perheviljelmänä hoidetulla maatilalla. Siiskonen (1990, 13) määrittelee perheviljelmän kokonaisuudeksi, johon kuuluvat tuotannollinen toiminta, siis maatilayrittäminen, perheviljelmän kotitalous sekä arki- ja yksityiselämä ja uusintaminen. Perheviljelmän kotitaloutta ei voida erottaa tuotannollisesta toiminnasta, vaan se kuuluu osana siihen. Myöskään viljelijäperheen yksityiselämää ei voida erottaa maatilayrittämisestä. Ammatinharjoittaminen ja yksityiselämä lomittuvat keskenään ja kietoutuvat yhteen, ne yhdessä muodostavat kiinteän kokonaisuuden. Aviopuolisot ovat myös työtovereita, koti on samalla työpaikka. Työtä tehdessä hoidetaan ja kasvatetaan samalla lapsia. Kokonaisuudesta muodostuu viljelijäperheen elämäntapa.

Maatiloilla työskentelevien emäntien elämä on kokonaisuus, jossa eri osasia ei voida erottaa toisistaan. Työ ja yksityiselämä eivät edes fyysisesti ole eri tilassa, työtä tehdään kotona. Elämäkokonaisuus on täynnä vaatimuksia, jotka asettavat reunaehdoja ja rajoitteita. Työ ei ole yksi erillinen lohko elämässä, vaan se on kiinteästi yhteydessä elämän muihin alueisiin. Emännän työ ei ole helposti ja mutkattomasti vaihdettavissa palkkatyöhön tai päätoimiseen yrittämiseen. Emännät eivät (kuten eivät varmasti isännätkään) ole "vapaita" ryhtymään yrittäjiksi. Yrittäjyyden on nivouduttava muuhun elämään loogisella tavalla.

7.3. Eri roolien yhteensovittaminen

Kivimäen (1996) mukaan perheen merkitys naisten yrittäjyydelle ilmenee kahdella tavalla: vanhemmille naisille yrittäminen on tullut mahdolliseksi lasten kasvettua, jolloin he vaativat vähemmän aikaa; pienten lasten äidit puolestaan sovittavat elämäntilanteensa ja yrittäjyytensä mielekkääksi elämäkokonaisuudeksi. Miehet sen sijaan eivät puhu yrittäjyyden ja perheen yhteen sovittamisesta (mt. 112,113).

Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että tarve tai mahdollisuus työn joustavaan

järjestämiseen on lisännyt OECD-maissa naisten yrittäjyyttä. Joillekin naisille yrittäjyys ja pienet lapset on parempi vaihtoehto kuin palkkatyö ja pienet lapset. Myös perheen sisäinen työnjako voi olla tärkeä vaikuttaja yrittäjäksi ryhtymiselle. (Kovalainen 1993,125.) Yrittäjyys on pikemminkin johonkin elämänvaiheeseen sopiva ratkaisu kuin ammattiura. Esimerkiksi hollantilaisista naisyrittäjistä suurin osa on työelämään palaavia kotiäitejä (Carlsen, Nielsen 1988). Heille yrittäjyys on yksilöllinen ja henkilökohtainen keino ja strategia työelämään osallistumiseksi. Kotiansiotyötä tekevillä yhtenä keskeisenä motiivina (27 %:lla tutkimuksessa mukana olleista) on ollut lastenhoidon järjestäminen mielekkääksi koetulla tavalla (Salmi 1991, 92).

Kampin (1992) mukaan polvijärveläisten naisyrittäjien elämää määrittävät ennen kaikkea perhe ja lapset. Perhe ja yrittäminen sovitetaan yhteen ja usein naiset sopeutuvat perinteiseen patriarkaaliseen malliin ja omaksuvat roolin perheen ja kodin ylläpitäjänä. Haastattelemani naiset ovat erityisryhmä yrittäjien joukossa, koska maatalo ja maatalous liittyvät keskeisesti heidän elämäänsä. He ovat emäntiä ja yksi emännän roolin keskeinen ulottuvuus on kodista ja perheen hyvinvoinnista huolehtiminen. Se tuli esiin myös haastattelujen kuluessa. Miehet saattavat osallistua tarvittaessa kodinhoitoon ja etenkin lasten hoitoon, mutta pääasiallinen vastuu on kuitenkin emännällä.

Tyrväinen (1996, 73) puolestaan esittää, että maaseudun yrittäjänäisten elämäkokonaisuus rakentui yrittäjyyden myötä uudelleen. Vaikka yritystä perustettaessa löytyi familistisiakin piirteitä, yritystoiminnan vakiintuessa perhekeskeisyys mureni. Yrityksestä tuli elämää ja ajankäyttöä säätelevä tekijä. Silti perheen vuoksi koettiin huonoa omaatuntoa ja syyllisyyttä.

Mielenkiintoista oli, kun kysyin haastateltaviltani heidän näkemyksiään nais- ja miesyrittäjien mahdollisista eroista. Naiset näkivät eron jonkinlaisena luonteenpiirteenä, naisia sanottiin esimerkiksi innovatiivisiksi. Kukaan ei pitänyt tärkeänä miesten ja naisten erilaisia velvollisuuksia ja tehtäviä perheessä. Sen sijaan toinen kouluttajista piti hyvinkin merkittävänä sitä, että emäntien rooliin kuuluu kodista ja perheestä huolehtiminen. Niitä velvollisuuksia ei voida ja haluta jättää, joten esimerkiksi yrittäjäkoulutukseen osallistuminen ei ole aina yksinkertaista. Perheen merkityksen korostuminen tuli esiin muuten haastattelujen kuluessa.

Joillekin yrittäminen on tullut mahdolliseksi lasten kasvettua. Lasten ollessa pieniä mihinkään ylimääräiseen ei ole ollut yksinkertaisesti aikaa. Nyt, kun lasten vaatima aika on omassa käytössä, voidaan elämää järjestellä uudelleen. Toisaalta lasten kasvaessa heistä voi olla apua myös tilan töissä, jolloin äidin on mahdollista olla välillä pois vaikkapa lypsyltä.

Arjalla sen sijaan keskeinen syy kotona työskentelylle ja palkkatyöstä pois jäämiselle oli lapsen etu. Hän toimi kampaajana ja hänellä oli pieni lapsi. Työpäivistä tuli pitkiä, Arjan mielestä kohtuuttoman pitkiä ainakin lapselle. *"Ja se oli niin päätöntä, siis minusta se ei ollu lapsen elämää ollenkaa siis. Mä ehin nähä illalla kaks tuntia Maria ennen ku se meni yöunille. Se oli ainakii se, että ku oli jatkuvasti niin huono omatunto, että mä en ehi olla sen kans."* Hänen tapauksensa on hyvä esimerkki lapsenhoidon ja yrittämisen yhteensovittamisesta. Arjan ensisijainen ratkaisu oli jäädä pois palkkatyöstä kotiin hoitamaan lastaan. Kotona ollessaan hän kuitenkin halusi myös ansaita, joten oma ammatti tarjosi siihen oivan mahdollisuuden.

Elämäkokonaisuuden näkökulmassa korostetaan elämän eri osa-alueiden välisiä ristiriitoja ja vastakkaisia pyrkimyksiä. Ennen haastatteluja kuvittelin erilaisten roolipaineiden muodostuvan hyvin keskeiseksi ja tärkeäksi osaksi tätä tutkimusta. Useimmille haastattelemistani naisista tällainen ristiriita ei ollut mitenkään akuutti ongelma, asiaa ei oltu edes mietitty. On itsestään selvää, että jatkuvasti on hoidettava monia erilaisia tehtäviä ja velvollisuuksia. Kirsti sanoo asioiden vuosien varrella "lutviutuneen", palapelin eri osaset ovat hioutuneet toisiinsa sopiviksi. Hän on osannut toimia ilman suurempia konflikteja yhdistäessään arkielämänsä palasia. *"Se on koko ajan, on niiku rakastaja, äiti, emäntä, karjakko, kaikkia näitä."* toteaa Kirsti. Maatalous on myös elämäntapa, jossa elämän koko kirjo on läsnä samanaikaisesti. Kirsti kertoo, kuinka he miehensä kanssa navetassa työtä tehdessään kuuntelevat radiota. Jos sattuu kuulumaan oikein hyvä valssi, he saattavat tanssia lehmien potkiessa ja ihmetellessä. Työn ohella hoidetaan myös rakkauselämää.

Työtehtävät menevät päällekkäin: samanaikaisesti voidaan leipoa asiakkaille ja oman perheen tarpeisiin, kampaaja järjestää asiakkaat lasten päiväunien ajaksi, hillokattila kiehuu keittiön liedellä ja samalla voi huolehtia lapsista ja muista töistä. (vrt. Julkunen 1985,303.) Emännät eivät

pysty erottelemaan eri työtehtäviinsä käyttämäänsä aikaa, koska samanaikaisesti on monta rautaa tulella. Eri rooleja tai tehtäviä ei pidetä toisilleen vastakkaisina tai ristiriitaisina, vaan ne tukevat toinen toisiaan.

Yrityksen toimiessa kotona eivät työ ja perhe asetu vastakkain. Emännät ovat aina tehneet töitä ja hoitaneet lapset sen ohella. Perheet ovat suhtautuneet myönteisesti yrittäjyyteen ja lapsetkin voivat tarpeen tullen auttaa joissakin tehtävissä. Konfliktittomuus johtunee osittain siitä, ettei naisten yritystoiminta ole murtanut sukupuolen mukaista roolia. Naiset ovat edelleen ensisijaisesti emäntiä ja perheenäitejä. Uudelleenneuvotteluja ei ole tarvittu, vaan naiset huolehtivat myös niistä tehtävistä, joista ovat huolehtineet aiemmin. Lapsia ei ole tarvinnut yrityksen vuoksi viedä hoitoon tai karjanhoitoa lopettaa. Aika voi tosin asettaa omia rajoituksiaan: kaikkea ei ennätä tehdä mallikelpoisesti. Toisaalta perheen joustavuutta ei voi jättää huomiotta, perheet ovat olleet sopeutuvaisia mahdollisissa uudelleenjärjestelyissä.

Ainut ristiriita, josta jotkut naiset puhuvat, on lasten asettamien vaatimusten (tai luultujen tarpeiden) ja oman ajankäytön välillä. Perheen ja lasten tarpeet asetetaan etusijalle. Perheenäidin roolia pidetään yhtenä tärkeimmistä ja sen vuoksi saatetaan tuntee syyllisyyttä. Jos oma yritystoiminta jää vähemmälle ajankäytölle, sitä ei surra. Sen sijaan mieltä painaa, jos ei ole voinut olla lastensa tukena heidän sitä tarvitessaan, koska oma työ on vienyt niin paljon aikaa. Myös omat vanhemmat saattavat olla vaatimassa osaansa huomiosta ja ajasta. Naisilla on selkeä arvojärjestys elämässään: perhe on tärkein. Kuitenkaan riittämättömyys ja syyllisyys eivät ole täysin vieraita.

Pelkästään yritystoiminnan näkökulmasta katsoen perhe voidaan nähdä rajoittavana tekijänä. Toisaalta koko elämän kannalta sillä on hyvin keskeinen merkitys, se voi antaa pohjan ja mielekkyyden kaikelle toiminnalle. Huuskonen (1992,159) korostaa subjektiivisen todellisuuden merkitystä yrittäjäksi ryhtymiselle ja toimimiselle. Jokainen yrittäjä tulkitsee oman maailmankuvansa ja arvomaailmansa pohjalta ympäröivää todellisuutta. Ulkopuolinen, jolla ei ole samoja tietoja, kokemuksia ja näkemyksiä, voi pitää toimintaa irrationaalisenä. Sukupuoli ja sen mukanaan tuomat velvollisuudet ovat selkeästi emäntien yrittäjyyteen vaikuttava tekijä.

Perhe, lapset ja maatala otetaan huomioon kaikessa toiminnassa.

Naisten elämä on täynnä riippuvuuksia ja rajoituksia. Maatilan emännän oma elämä ja yritystoiminta on vain yksi osa koko maatilan elämää. Naiset eivät ole vapaita valitsemaan kaikista tarjolla olevista mahdollisuuksista juuri yrittäjyyttä. He asuvat maatilalla, joka voi tarjota mahdollisuuksia, mutta myös olla rajoittavana tekijänä. Maatalous voi viedä paljon työaika, joten aikaa ei ole rajattomasti käytössä yritystoiminnan kehittämiseen. Perhe ja mahdolliset pienet lapset asettavat omat vaatimuksensa. Lisäksi ovat naisten omat toiveet ja pyrkimykset elämän järjestämiseksi itselle mieluisalla tavalla. Agnes Bolsö ja Andreas Hompland (1995) korostavat, kuinka tärkeää olisi nähdä, että yritysten on nivouduttava yrittäjien muuhun elämään. Ulkopuolisten tahojen yrityksiin kohdistamat liian kaavamaiset odotukset eivät välttämättä vastaa naisten itsensä asettamia tavoitteita.

7.4. Emäntä paikallaan

Kampin (1992) mukaan sukupuoli ja patriarkalisuus asettavat esteitä yrittäjäksi ryhtymiselle. Ne määrittävät minkälainen yritystoiminta on naiselle sopivaa. Tyrväinen (1996) toteaa omassa tutkimuksessaan, kuinka yrityksen toimiala vaikuttaa keskeisesti, miten sukupuolen merkitykseen suhtaudutaan. Naisvaltaisilla aloilla yrittäjät eivät pidä sukupuolta mitenkään merkittävänä tekijänä (myös Kovalainen 1996). Kysymyksen katsotaan olevan enemmänkin luonteesta kuin sukupuolesta. Sen sijaan miesvaltaisilla aloilla toimivat naisyrittäjät ovat törmänneet ennakkoluuloihin. Haastattelemi naiset toimivat kaikki naisvaltaisilla aloilla: he tekevät käsitöitä, leipovat, valmistavat ruokaa, toimivat kampaajina. Yrittäjinäkin he tekevät perinteisiä naisten työtehtäviä, heidän yritystoimintansa voidaan nähdä selvänä jatkumona naisen tai emännän roolille. He eivät ole törmänneet uskottavuusongelmiin tai kielteiseen suhtautumiseen sukupuolensa vuoksi. Riikka Kivimäen (1996, 113) mukaan naiseudesta on apua sukupuolen mukaan eriytyneellä toimialalla.

Sukupuolijärjestelmä on kokonaisuus ja sosiaalinen malli, joka määrittelee, kuinka eri

sukupuolet toimivat ja käyttäytyvät. Sukupuoli on yksi tärkeä rakennuspalikka emäntien yritystoiminnassa. Naiseuteen liittyvät velvollisuudet ja hyödyt ovat läsnä myös yrittäjyydessä. Emännät eivät ole sukupuolettomia olentoja, jotka olisivat vapaita naiseudestaan. Sukupuolisuutta ei kuitenkaan itse nähdä ja tiedosteta. Mieheys tai naiseus nähdään ennen kaikkea luonteenpiirteenä tai ominaisuutena, ei yhteiskuntaa ja elämää rakentavana ja järjestävänä asiana. Miehiä voidaan pitää halukkaampina ulkoisiin tunnusmerkkeihin, kuten esimerkiksi komeaan autoon. Naiseuteen puolestaan liitetään innovatiivisuutta tai sitkeyttä. Kaiken katsotaan olevan persoonasta tai persoonallisuudesta riippuvaista.

Emäntien yritystoiminta liittyy läheisesti perinteisiin emännän tehtäviin. He leipovat, tekevät käsitöitä, laittavat ruokaa, hoitavat ja palvelevat muita ihmisiä. Emännät eivät yritystoiminnallaan murtaudu uusille aloille, vaan käyttävät hyväkseen omaa työtä tekemällä hankittua osaamistaan. Naisten yritykset ovat yleensäkin naisvaltaisilla aloilla ja ne käyttävät naistyövoimaa. Kovalaisen (1993) mukaan yrittäminen on jopa vielä enemmän sukupuolittunutta kuin palkkatyö. Tästä näkökulmasta katsoen emäntien yritystoiminnan voidaan nähdä vahvistavan sukupuolen mukaista työnjakoa, jossa naiset hoitavat kotitalouden sekä palvelevat ja hoivaavat muita. Naiset tekevät samoja tehtäviä olivatpa he sitten maatalojen emäntiä, kotiaiteja, palkkatyöläisiä tai yrittäjiä. Emäntien yrittäjyys on jatkumo heidän palkattomalle työlleen kodin ja perheen hyväksi.

Alasuutarin (1995) käyttämä termi kulttuurinen kielioppi sopii hyvin myös tulkintaan naisten elämäkokonaisuuden rakentumisesta. Vaikkeivat he itse aina toimi, kuten perinteiset emännät tai "hyvät" naiset, jokainen on tietoinen siitä, kuinka tulisi toimia. Jos joku emäntä ei leivo itse ruisleipää, hän mainitsee, ettei leivo. Hän on tietoinen, että itse asiassa hänen velvollisuksiinsa kuuluisi leipoa leipää perheelleen. Jos mies tekee puolet kotitöistä, vaimo on sitä mieltä, että mies joutuu tekemään aivan valtavasti. Sisällä kaihertaa pienoinen syyllisyys oman velvollisuuden laiminlyönnistä.

Suomalaisilla maataloilla naiset ovat aina osallistuneet myös tuotannolliseen työhön. Suurta osaa naisten töistä ei voida kuitenkaan mitata taloudellisilla mittapuilla. Isännät ja emännät eivät ole taloudellisesti tasavertaisessa asemassa. Yritystoiminnan voisi ajatella olevan väylä

taloudelliseen riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen. Kovalaisen (1993) sanoin naisten yritystoiminta on talouden marginaalissa; naisten yritykset ovat kooltaan pieniä ja ne ovat talouden heikoilla alueilla. Emäntien yritystoiminnassa on kyse pikemminkin sivuansioista kuin perheen pääasiallisesta tulonlähteestä. Ansiot ovat yhtenä osana koko tilan taloudessa. Yritystoiminta voi lisätä taloudellista itsenäisyyttä, tosin Nicholas Evans ja Brian Ilbery (1996,89) toteavat, etteivät naisten yritykset välttämättä takaa rahaa heidän omaan käyttöönsä. Yrityksistä hankitut tulot hupenevat maatalaan, perheeseen tai itse yritykseen, muttei naisen henkilökohtaiseen käyttöön.

Evans ja Ilbery (mt. 89) esittävät englantilaisen aineiston pohjalta, että tilojen monitoimisuus lisää naisten työtaakkaa enemmän kuin valtaa tilalla. Jos naiset haluavat itsenäisyyttä, he hakevat sen muualta kuin maatalan yhteydessä olevasta yritystoiminnasta. Kovalaisen (1993) mukaan naisten yritystoiminta ei murra työelämän tai talouden sukupuolistuneita rakenteita, vaan pikemminkin uusintaa niitä. Nämä rakenteet voivat toisaalta antaa naisten yritystoiminnalle liikkumaväljyyttä. Kärjistäen voi sanoa, ettei yrityksen tarvitse olla erityisen kannattava, koska pääasiallinen vastuu perheen tai maatalan taloudesta on miehellä (Kamppi 1992, Kovalainen 1993, Tyrväinen 1996).

Yksilötasolla yrittäjäyys voi tuoda monia myönteisiä ulottuvuuksia. Se voi muuttaa käsitystä omista kyvyistä tai olla keino toteuttaa itseään. Kuitenkin emännisyys ja naiseus asettaa ne raamit ja puitteet, joissa tuo kaikki toteutuu. Reunaehdot eivät ole välttämättä kielteisinä koettuja rajoitteita, vaan osa mielekästä elämäkokonaisuutta. Eri alueiden jatkuva yhteensovittaminen on niin itsestään selvää, ettei sitä edes ajatella. Sitähän naisen elämä on: kaiken mahdollisen huomioon ottamista.

8. POHDINTA

Tutkimukseni kuluessa varmistuin, ettei yrittäjäyys ole patenttiratkaisu kaikille emännille tai maataloille. Yrityksen syntyminen on monien eri osatekijöiden summa. Ympäristö, niin koko

maaseutu kuin maatilakin, henkilön ominaisuudet ja tavoitteet sekä toimintaidea luovat edellytykset yrityksen synnylle. Jokaisella on omat subjektiiviset lähtökohtansa ja tavoitteensa sekä koko elämälle että yrittäjyydelle. Tutkimuksessa mukana olleilla emännillä on kaikilla omat erilaiset tarinansa ja elämäkokemuksensa, joista yrittäjyys on noussut.

Emäntien yritykset eivät vastaa välttämättä kuvaa hyvästä ja menestyvästä yrityksestä. Harva puhuisi kaikista edes yrittäjänä, sitä he eivät tee itsekään. Olen koko työn ajan tietoisesti puhunut yrittäjistä. Sitä voisi pitää kannanottona yrittäjyyskeskusteluun. Arkipäivän yrittäjyys on hyvinkin pienimuotoista, eikä pysty tarjoamaan yksinään riittävää toimeentuloa. Yrittäjyys voi ratkaista tekemisen puutteen ja tarjota mielekkään elämäntavan, muttei se aina tarjoa merkittäviä tuloja. Yrittäjyys on paljon muutakin kuin tapa hankkia elantonsa. Toisaalta emäntien monet toimet on syytä nähdä ja ottaa huomioon myös tuotannollisina tekijöinä. Maatilojen tulot koostuvat monista pienistäkin rahavirroista, emäntien vähäisetkin ansiot ovat tarpeellisia.

Emäntien yritystoiminta noudattaa sukupuolijärjestelmän logiikkaa. Yrittäjänäkin he toimivat ennen kaikkea naisina. He toimivat naiseuden kentällä, jolloin yrittäjyyteen sisäänkirjoitetut miehiset ominaisuudet ovat heille vieraita. Omien tavoitteidensa ja arvojärjestystensä mukaan he ovat tyytyväisiä ja onnistuneita yrittäjiä. Tuota elämän ja elämäntilanteiden kirjavuutta on syytä kunnioittaa, eikä pyrkiä tekemään kaikista "oikeita" yrittäjiä.

Kannattaisiko minun ryhtyä yrittäjäksi? Vastaus riippuu paljon asetetuista tavoitteista. Jos halua itselleni mielekkään elämäkokonaisuuden, sen järjestäminen voi olla yrittäjänä helpompaa kuin palkkatyössä. Hyviä tuloja yritys ei välttämättä tuo, työtä ainakin on tehtävä paljon niiden eteen. Koko tilan kehityksen ja tulevaisuuden kannalta voisi olla eduksi etsiä joku liitännäiselinkeino. Jos tavoittelen itsenäisyyttä, palkkatyö ja siitä saatavat tulot voisivat olla yrittäjyyttä parempi vaihtoehto... Mutta kaikkihan riippuu viime kädessä siitä, miten työmarkkinat kehittyvät, mitä maatilallamme tapahtuu ja mitä lapsille ja miehelle kuuluu.

LÄHTEET

Adkins, Lisa (1995) *Gendered Work. Sexuality, Family and the Labour Market*. Open University Press. Buckingham, Philadelphia.

Aho, Simo & Kivimäki, Riikka & Koski, Pasi (1995) *Uusi, kestävä yrittäjyys? Tutkimus yrittäjäksi ryhtymisestä ja uusyrityskeskusten toiminnasta*. Työpoliittinen tutkimus 118. Työministeriö. Helsinki.

Akseli, Ari (1995) *Maataloustuottajasta maaseutuyrittäjäksi. Case -analyysi eteläpohjalaisten maanviljelijöiden yrittäjyyspäätöksistä*. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Raportteja ja artikkeleita 36. Seinäjoki .

Alasuutari, Pertti (1993) *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino. Tampere.

Alasuutari, Pertti (1995) *Kvalitatiivinen analyysi kulttuurisen kieliopin etsimisessä*. Teoksessa Leskinen, Jaakko (toim.): *Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla*. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.

Alston, Margaret (1995) *Women and Their Work on Australian Farms*. *Rural Sociology*. Vol.60, n:o 3. 521-531

Bolsö, Agnes & Hompland, Andreas (1995) *Yrittämisen logiikka ja elämäntapa*. *Maaseudun uusi aika*. Vol.3, n:o 2. 55-60

Carlsen, Solveig & Drewes Nielsen, Lise (1988) *Kvinnliga företagare - varför det?* *Kvinnvetenskaplig tidskrift*. N:o 1. 16-25

Evans, Nicholas & Ilbery, Brian (1996) *Exploring the Influence of Farm-Based Pluriactivity on Gender Relations in Capitalist Agriculture*. *Sociologia Ruralis*. Vol. 36, n:o 1. 74-92.

Feldman, Shelley & Welsh, Rich (1995) *Feminist Knowledge Claims, Local Knowledge and Gender Division of Agricultural Labour: Constructing a Successor Science*. *Rural Sociology*. Vol.60, n:o 1. 23-43.

Garcia-Ramon, Maria Dolores & Canovers, Gemma (1988) *The Role of Women on the Family Farm: The Case of Catalonia*. *Sociologia Ruralis*. Vol. XXVIII, n:o 4. 263-270.

Grönfors, Martti (1982) *Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät*. WSOY. Helsinki.

Haaki, Raili (1994) *Huolenpito maaseudulla: virkatyötä, yrittäjyyttä ja lähimmäisenrakkautta*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita n:o 82.

- Hajba, Sirpa (1985) Mies- ja naisyrittäjien persoonallisuus. Helsingin kauppakorkeakoulu. Työpapereita F-133.
- Hajba, Sirpa (1986) Naisyrittäjyyden roolimalleista. Turun kauppakorkeakoulu. Hallinnon ja markkinoinnin laitos; 13.
- Hietala, Kari (1987): Yrittäjyyden edistäminen. Myyttejä, mielikuvia, asenneilmastoja. Yliopistopaino. Helsinki.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1980) Teemahaastattelu. Gaudeamus. Tampere.
- Heinonen, Sampsa & Järvinen, Asko (1996) Maaseutuyrittäjän opas. Kauppakaariyhtymä Oy. Helsinki.
- Huuskonen, Visa (1992) Yrittäjäksi ryhtyminen. Teoreettinen viitekehys ja sen koettelu. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja A-2. Turku.
- Högbacka, Riitta (1995) Naisena maaseudulla. Tutkimus naisten asemasta erilaisilla maaseutualueilla. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus ja koulutuskeskus. Julkaisuja 41. Mikkeli
- Högbacka, Riitta & Siiskonen, Pirjo (1996) Change and Continuity in the Economic Role of Rural Women. Maaseudun uusi aika / English Supplement. 94-108
- Härkki-Santala, Maria (1996) Oman elämänsä emäntä. Elämönhallinnan ja osaamisen välisen suhteen tarkastelua, kohderyhmänä yrittäjäkurssin käyneet maatalojen emännät. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Jukka, Pirkko (1995) Yrittäjyys Suomessa. Keskeisiä tilastoja ja aikasajoja yrittäjyydestä. Työpoliittisia tutkimuksia 114. Työministeriö. Helsinki.
- Julkunen, Raija (1985) Naisten aika. Tiede & edistys. Vol.10, n:o 4. 295-308.
- Julkunen, Raija (1994) Suomalainen sukupuolimalli - 1960-luku käänteenä. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino. Tampere.
- Jussila, Johanna (1994) Hoito- ja hoivapalvelut maaseudun mahdollisuutena. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 33. Mikkeli.
- Järvenpää, Markku (toim.) & Piippo, Tero & Tammio, Juha & Enroth, Ari & Peltola, Antti (1995) Elinkeinotoiminta maaseudulla. Yritysten sijaintitekijät ja yhteistoiminta. Työtehoseuran julkaisuja 340. Helsinki.

- Kamppi, Päivi (1992) Naiset yrittäjinä maaseudulla, esimerkkinä Polvijärven naisyrittäjät. Joensuun yliopisto.
- Kinnunen, Merja (1996) Naiset ja miehet väestötilastoissa. Teoksessa Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.): Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Vastapaino. Jyväskylä.
- Kivimäki, Riikka (1996) Yrittäjät, perhe ja sukupuoli. Teoksessa Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.): Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Vastapaino. Jyväskylä.
- Koiranen, Matti (1993) Ole yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjäyys. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Kovalainen, Anne (1993) At the Margins of the Economy: Women's Self-Employment in Finland 1960-1990. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A 9. Turku.
- Kovalainen, Anne & Simonen, Leila (1996) Sosiaali- ja terveystalouden yrittäjäyys. WSOY. Juva.
- Kumpula, Ulla (1991) Maatilan emännyyden muutos. Kahden emäntäpolven vertailu. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Kyrö, Paula & Nissinen, Jouko H. (1995) Yritä itse. Muutoksen kautta jälleenyrittäjäyteen. Työpoliittinen tutkimus 124. Työministeriö. Helsinki.
- Köppä, Tapani (1989) Maatalouspolitiikan arvot ja maatalouden muutos. Teoksessa Suhonen, Pertti (toim.): Suomi - muutosten yhteiskunta. WSOY. Juva.
- Liljeström, Marianne (1996) Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.): Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Maaseudun naisyrittäjäyden edistämiprojekti. Loppuraportti. (1994). Kymen lääninhallituksen julkaisuja n:o 157. Kouvola.
- Markkola, Pirjo (1989) Maaseudun työläisvaimot. Teoksessa Leena Laine & Pirjo Markkola (toim.): Tuntematon työläisnainen. Vastapaino. Tampere.
- Matthies, Aila-Leena (1996) Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät verkostot. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino. Jyväskylä.
- Mills, C. Wright (1982) Sosiologinen mielikuvitus. Gaudeamus. Helsinki.
- Niittykangas, Hannu (1992) Maaseudun yritystoiminnan kehittymismahdollisuudet. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Nätti, Jouko (1996) Eriytyvät ja riskiytyvät työmarkkinat. Teoksessa Matthies, Aila-Leena & Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (toim.): Välittävät verkostot. Vastapaino. Jyväskylä.

Peltonen, Matti (1986) Yrittäjäys. Otava. Keuruu.

Peräkylä, Anssi (1995) Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteet ja ihmiskuva. Teoksessa Leskinen, Jaakko (toim.): Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.

Prokop, Ulrike (1981) Kvinnors livssammanhang. Begränsade strategier och omåttliga önskningsar. Raben & Sjögren. Stockholm.

Pyy, Ilkka & Rannikko, Pertti (1995) The Rural Welfare State Saga. Teoksessa Granberg, Leo & Nikula, Jouko: The Peasant State. The state and rural questions in 20th century Finland. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B.20. Rovaniemi.

Rahkila-Rissanen, Pirkko (1985) Työllisyyden edistäminen talouden ns. kolmannessa sektorissa. Työvoimapolitiittisia selvityksiä n:o 65. Työvoimaministeriö. Helsinki.

Rantalaiho, Liisa (1994) Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): Naisten hyvinvointivaltio. Vastapaino. Tampere.

Riepponen, Outi (1995) Maaseutuyrittäjänä menestyminen. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskampus. Julkaisuja 40. Mikkeli.

Roos, J.P. (1987) Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Ruokangas, Marko (1996) Maaseutu ja pk-yritystoiminta - mahdollisuus vai mahdottomuus? Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Ruuskanen, Petri (1995) Maaseutuyrittäjäys puheina ja käytäntöinä. Onko verkostoyrittäjäydessä vastaus suomalaisen maaseudun rakenneongelmiin? Jyväskylän yliopisto, Chydenius instituutin tutkimuksia. Kokkola.

Salmi, Minna (1991) Ansiotyö kotona - toiveuni vai painajainen. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 225. Helsinki.

Sauer, Matthias (1990) Fordist Modernization of German Agriculture and the Future of Family Farms. Sociologia Ruralis. Vol. XXX, n:o 3. 260-279.

Siiskonen, Pirjo (1990) Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenaikaistuksessa. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Julkaisuja 7. Mikkeli.

- Simonen, Leila (1995) Sosiaalipalveluyrittäjä - laman kummajainen? Socius 8/95.
- Simonen, Leila & Kovalainen, Anne (1996) Sosiaali- ja terveystalouden yrittäjyys. WSOY. Juva.
- Sireni, Maarit (1994) Monitoimisuus: Syrjäseudun maatalouden selviytymiskeino. Teoksessa Oksa, Jukka (toim.): Syrjäisen maaseudun uudet kerrostumat. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, julkaisu 110. Joensuu.
- Stratigaki, Maria (1988) Agricultural Modernization and Gender Division of Labour. The Case of Heraklion, Greece. Sociologia Ruralis. Vol. XXVIII, n:o 4. 248-262
- Strandell, Harriet (1984) Kolmen naissukupolven kokemuksia työstä ja perheestä. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina & Jallinoja, Riitta & Strandell, Harriet: Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. WSOY. Juva.
- Sundin, Elisabeth (1988) Osynliggörandet av kvinnor - exemplet företagare. Kvinnovetenskaplig tidskrift. N:o 1. 3-15.
- Survo, Ilpo (1988) Eri elinkeinojen asema maaseudun työllisyydessä ja tulonmuodostuksessa. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. Sarja n:o 68, Raportteja ja artikkeleita. Espoo.
- Tyrväinen, Paula (1996) Nainen maaseudun yrittäjänä. Tutkielma maaseudun naisyrittäjien arjesta ja yrittäjyyskokemuksista. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Uusitalo, Eero (1994) Maaseutupolitiikan keinot. Elinkeinojen edistäminen kehittäjäyhteisöissä. Kunnallisalan kehittämissäätiön väitöskirjasarja n:o 1. Jyväskylä.
- Walby, Sylvia (1990) Theorizing Patriarchy. Basil Blackwell. Oxford.

LIITTEET:

Liite 1

HAASTATTELURUNKO YRITTÄJILLE

Yrittäjän taustatiedot

- Ikä
- Perhesuhteet
- Vanhempien ammatit
- Koulutus
- Työkokemus
- Maatilan toiminta ja osallistuminen siihen

Yrityksen taustatiedot

- Toimiala
- Suhde maatalaan
- Yrityksen ikä
- Omistussuhteet, yhtiömuoto yms.
- Työvoima

Yrityksen perustaminen / toiminnan aloittaminen

- Elämäntilanne aloittaessa: ammatillinen tilanne
perheen tilanne
taloudellinen tilanne
- Mistä sait yritysidean
- Oletko ollut tilan ulkopuolella työssä - harkitsitko palkkatyötä vaihtoehtona
- Oletko aiemmin harkinnut yrityksen perustamista
- Ympäristön, perheen suhtautuminen
- Mitä vaikeuksia yritystä perustettaessa
- Mitä tavoitteita asetit yritystoiminnalle alussa / nyt

Yrittäjänä toimiminen

- Mikä parasta
- Mikä vaikeinta
- Yhteistyö muiden yrittäjien kanssa
- Keneltä saat apua yrityksen pyörittämiseen - kuinka tärkeää
- Minkälainen yrittäjä olet mielestäsi

Perheen ja maatilan merkitys

- Onko emännyydestä apua tai haittaa yrittäessä
- Eroaako yrittäminen emännän työstä
- Oletko kokenut ristiriitoja vaimo / äiti / yrittäjä roolien välillä
- Entä emäntä / yrittäjä
- Perheen suhtautuminen
- Työnjako perheessä

Yrittäjäyys ja sukupuoli

- Nais- ja miesyrittäjien erot
- Sopiiko jokin yrittämisen muoto naisille erityisen hyvin
- Naisyrittäjien erityisongelmia - voiko helpottaa jotenkin

Muuta

- Yrityksestä saatavien tulojen merkitys
- Tavoitteet tulevaisuudessa
- Muita tulevaisuuden suunnitelmia
- Mitä haluat kertoa lisää

Liite 2

HAASTATTELURUNKO KOULUTTAJILLE

Minkälaisia yrittäjiä kohtaat työssäsi?

Nais- ja miesyrittäjien ero?

Mitä mahdollisuuksia naisten / emäntien yritystoiminnalle maaseudulla?

Onko naisilla erityistarpeita yrittäjinä?

Suurimmat esteet emäntien yrittäjyydelle?

Onko emännillä erityisominaisuuksia, jotka auttavat häntä yrittäjänä?

Miten otatte neuvonnassa / koulutuksessa huomioon?

Minkälainen naisyrittäjä on neuvonnan / koulutuksen tavoitteena?

Minkälaista palautetta saat työstäsi?

Muuta?

